

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2005: 139
ISSN 1404-0891

Bibliotekariebilder i dagens platsannonser

En diskursanalys

ANNICA ARVIDSSON
ÅSA EHN

HÖGSKOLAN I BORÅS

© Arvidsson/Ehn

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande av författarna.

Svensk titel: Bibliotekariebilder i dagens platsannonser. En diskursanalys.

Engelsk titel: Today's images of the librarian in job advertisements. A discourse analysis.

Författare: Annica Arvidsson & Åsa Ehn

Handledare: Angela Zetterlund, kollegium 1

Färdigställt: Ht 2005

Abstract: The aim of this Master's thesis is to examine the librarian discourses that can be identified in the job advertisements of "today", to examine how the discourses differ and also how these discourses might influence the librarian profession and its status. The method of investigation is a qualitative analysis of printed sources, using Ernesto Laclaus and Chantal Mouffes discourse theory as well as the theory of professions as a theoretical base.

The thesis shows that two discourses can be identified in job advertisements for 2004, one public librarian discourse and one scientific librarian discourse. The major difference between the two discourses are work tasks where the public librarian discourse very often contains areas of responsibility and development work, whereas the scientific librarian discourse often contains administrative work tasks. Other differences include a great demand for driving licences and an interest in children and youth in the public librarian discourse, something which is not asked for at all in the scientific librarian discourse where there is a great demand for knowledge of languages instead.

The consequences for the librarian profession and its status from these discourses might be both positive and negative. However, we don't believe that the job advertisements and the discourses we've found in those advertisements can alter society's negative view of the librarian profession.

Nyckelord: bibliotekarie, diskursanalys, platsannonser, yrkesroll, professionalism, kompetens

Innehållsförteckning:

1 INLEDNING.....	1
1.1 DEBATTEN I FACKTIDSKRIFTER.....	5
1.1.1 Sammanfattning av bibliotekariedebatten.....	7
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	7
1.3 DISPOSITION.....	7
1.4 AVGRÄNSNINGAR.....	8
1.5 DEFINITIONER.....	8
2 TEORI OCH METOD	10
2.1 DISKURSANALYS – ALLMÄNT.....	10
2.1.1 Socialkonstruktionism.....	11
2.1.2 Det diskursanalytiska fältet.....	12
2.1.2.1 Diskursteori.....	12
2.2 PROFESSIONSTEORI.....	14
2.2.1 Essentialistisk professionsforskning.....	14
2.2.2 Professionaliseringsprocessen.....	16
2.2.3 Profession och status.....	17
2.2.4 Bibliotekarieprofessionen.....	18
2.2.5 Sammanfattning professionsteori.....	19
2.3 KONKRET METOD.....	20
2.3.1 Litteratursökning.....	22
2.4 KÄLLKRITIK.....	22
3 TIDIGARE FORSKNING.....	24
3.1 YRKESROLLEN NU OCH I FRAMTIDEN.....	24
3.2 SAMMANFATTNING AV TIDIGARE FORSKNING.....	28
3.3 DEBATTEN VS FORSKNINGEN.....	29
3.4 KÄLLKRITISK GRANSKNING.....	30
3.5 FÖRVÄNTNINGAR INFÖR ANALYSEN.....	30
4 BILDEN AV BIBLIOTEKARIEPROFESSIONEN I 2004 ÅRS PLATSANNONSER.....	31
4.1 FOLKBIBLIOTEKSGRUPPEN.....	34
4.1.1 Yrkesbenämning.....	34
4.1.2 Utbildning och examen.....	35
4.1.3 Kvalifikationer.....	36
4.1.4 Personliga egenskaper.....	38
4.1.5 Arbetsuppgifter och ansvarsuppgifter.....	39
4.1.6 Lönesättning.....	41
4.1.7 Bilden av folkbibliotekarien.....	41
4.2 SKOLBIBLIOTEKSGRUPPEN.....	42
4.2.1 Yrkesbenämning.....	42
4.2.2 Utbildning och examen.....	43
4.2.3 Kvalifikationer.....	44
4.2.4 Personliga egenskaper.....	45
4.2.5 Arbetsuppgifter och ansvarsuppgifter.....	46
4.2.6 Lönesättning.....	47
4.2.7 Bilden av skolbibliotekarien.....	48
4.3 HÖGSKOLE- OCH UNIVERSITETSBIKLIOTEKSGRUPPEN.....	49
4.3.1 Yrkesbenämning.....	49
4.3.2 Utbildning och examen.....	50
4.3.3 Kvalifikationer.....	50
4.3.4 Personliga egenskaper.....	51
4.3.5 Arbetsuppgifter och ansvarsuppgifter.....	51
4.3.6 Lönesättning.....	53
4.3.7 Bilden av högskole- och universitetsbibliotekarien.....	53
4.4 SJUKHUSBIBLIOTEKSGRUPPEN.....	54

4.4.1 Yrkesbenämning.....	54
4.4.2 Utbildning och examen.....	55
4.4.3 Kvalifikationer.....	55
4.4.4 Personliga egenskaper.....	56
4.4.5 Arbetsuppgifter och ansvarsuppgifter.....	56
4.4.6 Lönesättning.....	57
4.4.7 Bilden av sjukhusbibliotekarien.....	57
4.5 SPECIALBIBLIOTEKSGRUPPEN.....	58
4.5.1 Yrkesbenämning.....	58
4.5.2 Utbildning och examen.....	59
4.5.3 Kvalifikationer.....	60
4.5.4 Personliga egenskaper.....	61
4.5.5 Arbetsuppgifter och ansvarsuppgifter.....	61
4.5.6 Lönesättning.....	62
4.5.7 Bilden av specialbibliotekarien.....	63
5 DISKUSSION OCH SLUTSATSER	65
5.1 BIBLIOTEKARIEN I PLATSANNONSERNA – EN JÄMFÖRELSE	65
5.1.1 Gemensam diskurs för bibliotekarien	68
5.2 BIBLIOTEKARIEN I PLAT SANNONSERNA – MÖJLIGA KONSEKVENSER.....	71
5.3 AVSLUTANDE REFLEKTIONER.....	73
5.4 SAMMANFATTNING.....	75
KÄLLFÖRTECKNING.....	77

1 Inledning

Vad innebär det att arbeta som bibliotekarie? Vilka förväntningar finns det på hur en bibliotekarie skall uppföra sig, tycka, tänka, kort sagt *vara* och vad innebär det för arbetsuppgifter? Detta är en fråga som vi författare funderar på nu då vi närmar oss slutet på vår utbildning och snart ska börja söka tjänster som bibliotekarier.

Den schablonbild av bibliotekarien som framkommer i massmedia är oftast av negativ karaktär. Hon – för det är vanligtvis en hon – betecknas ofta som en ”grå mus” och framställs gärna som lite udda. I Katarina Mazettis bok *Grabben i graven bredvid* framställs hon som lågmäld, strikt och introvert. I tv-serien om Sally framställs hon med en livligare karikatyr: en töntig besserwisser-person som stövlrar på och betar sig allmänt egendomligt, men folk i allmänhet skrattar gott åt henne och tycker att *jodå, visst stämmer det en hel del...*

Att allmänheten har en diffus bild av vad en bibliotekarie kan och gör får vi bevis för gång på gång. – ”Måste man läsa (studera, vår anm.) för att kunna låna ut böcker?” är en ovanligt vanlig fråga som vi BHS-studenter får, tillsammans med – ”Så länge?” och – ”Vad gör ni då? Läser böcker (skönlitteratur, vår anm.)?”. Det finns också de som blir förvånade över att det är fler än en (1) person som arbetar på ett bibliotek. ”Är ni två?” var en kommentar som fälldes då det framkom att det är fler än en person som arbetar på just det här biblioteket (i verkligheten är det 15 stycken...).

Flera bibliotekschefer menar att även de som studerar biblioteks- och informationsvetenskap kan ha en felaktig bild av vad yrket av idag innebär. Det förekommer att studenterna har en föreställning om biblioteksverksamhet som ”något lugnt och tryggt område där man kan dra sig tillbaka”. Istället kommer de att hamna i en pressad arbetssituation med höga besöksantal, tuffa informationssökningar, pedagogisk vägledning och krav på utvecklingsarbete (Thorn Wollnert 2003, s. 25).

Förståelsen för hur kompetent och full av kunskaper en bibliotekarie faktiskt är och den mängd olika arbetsuppgifter som finns verkar med andra ord vara låg hos gemene man. Staffan Selander, docent i pedagogik, menar att om det är otydligt vad en profession sysslar med är det lätt att den marginaliseras och att den även kan uppfattas som oviktig (1996, s. 10).

Bibliotekarieprofessionen har länge haft förhållandevis låg status. Ett sätt att mäta hur samhället värdesätter ett visst arbete är att se hur högt (eller hur lågt) utfört arbete belönas, dvs. hur hög eller låg lönen är. Det visar sig då att bibliotekarieprofessionen inte värderas särskilt högt. I Saco:s undersökning *Livslöner 2002* framkommer det att lönen är låg och att livslönen t.o.m. är så låg att utbildningen kan sägas ge en negativ avkastning. Med livslön menas den lön en individ får under den yrkesverksamma delen av livet. För att försöka visa den betydelse som högskoleutbildning har för lönen jämför Saco akademikernas livslön med gymnasieutbildades. Intäkten är nettolönen under arbetslivet minus eventuell återbetalning av studielån. Anmärkningsvärt nog har flera akademikerens livslöner som är *lägre* än vad de med enbart gymnasieutbildning har och nettolivslönen för en bibliotekarie motsvarar inte ens 90 procent av det en gymnasieutbildad samhällsvetare tjänar netto under livet. Studenter avstår från arbetsinkomst och

tar studielån under några år i hopp om att få ett stimulerande och bra betalt jobb, men för bibliotekarierna blir definitivt inte högskoleutbildningen en investering som genererar pengar. Tvärt om tas bibliotekarieyrket upp som en av akademikeryrkenas förbrorare. Om det är så att utbildning behövs för att utöva vårt yrke så kan inte slutsatsen bli någon annan än att vi är underbetalda (Ljunglöf 2002, passim). Vi författare hävdar att utbildningen behövs och vi utgår ifrån att det inte heller finns några bibliotek som anställer utbildade bibliotekarier.

Svenska Folkbibliotekariet (SFF) och De Vetenskapliga Bibliotekens Tjänstemannaförening (VBT) diskuterade 1992 och 1993 bibliotekariens professionalism, yrkesroll och yrkesetik och det resulterade i en skrift, *Bibliotekarieprofessionen med yrkesetiska riktlinjer* (1993, passim), som gavs ut av DIK-förbundet. De professionskriterier som sattes upp var:

1. Bibliotekarien är informationsförmedlare:

- Bibliotekarien tillhandahåller relevant information,
- Bibliotekarien har kunskap om tillgängliga informationskällor och hur de används,
- Bibliotekarien tillgodoser användarnas behov av information och litteratur,
- Bibliotekarien värderar och sovrar återfunnen information utifrån användarnas krav.

2. Bibliotekarien har en pedagogisk roll:

- Bibliotekarien har som uppgift att lära ut informationssökning och levandegöra kunskap/information och är förvaltare av bibliotekets "kulturbärande funktioner".

3. Bibliotekarien organiserar och systematiserar kunskap och information:

- Bibliotekarieprofessionens roll innefattar t ex. uppbyggnad, vidmakthållande och vård av bibliotekets samlingar, katalogisering, klassificering, indexering och databasuppbyggnad.

Det slås fast att endast den professionella bibliotekarien kan upprätthålla det "goda biblioteket" och ge den kunskapservice som fordras för att yttrandefrihet och utbildning/forskning av god kvalitet skall kunna säkras. För att uppfylla professionskriterierna krävs:

- Teoretisk utbildning/kompetens inom biblioteks- och informationsområdet
- Yrkesetiska kunskaper
- Kunskaper om sambiblioteket, nationellt och internationellt
- Professionellt och yrkessocialt nätverk
- Omvärldskunskap
- Yrkesetiskt medvetande
- Förändringsberedskap, dvs. förmåga att anpassa verksamhet och tänkande till nya behov
- Problemlösande och analytisk kompetens

Med följande figur åskådliggör de bibliotekariens professionella status och kompetens:

Figur 1a, DIK-förbundets beskrivning av bibliotekariens profession.

Vi författare anser också att det är omöjligt att nå upp till dessa professionskriterier utan B&I-utbildning.

Vi som tänker oss en framtid som bibliotekarier anser sammanfattningsvis att yrket borde värderas högre av det omgivande samhället. Det skulle ge oss en högre status, istället för den oförtjänt låga som vi författare upplever att yrket har idag. Möjligheten till större samhällseliga belöningar (=högre lön) för utfört arbete skulle då också öka. Vi menar att bilden av bibliotekarieryket är vag och att vi misslyckats med att förmedla vad vi kan.

På vilka olika sätt förmedlar vi bilden av oss själva? Det kan ske på flera olika sätt: från den bild vi förmedlar konkret när vi står i informationsdisken, till de artiklar, konferenstryck och böcker som vi publicerar om oss själva och vårt arbete, till hur vi uttrycker oss när vi blir intervjuade i olika situationer o.s.v. Ytterligare ett är genom våra platsannonser, ett forum som vi författare såg som intressant att titta närmare på. Där ska det som krävs för yrket uttryckas i mycket komprimerad form, vilket ger att det är det viktigaste i yrkesbeskrivningen som måste finnas med. Hur beskrivs vi där? Vilken bild av oss framkommer? Söks den kompetenta, professionella och kunniga bibliotekarien eller formuleras texten på så sätt att bilden som framkommer av den som efterfrågas, är bilden av en allmänt trevlig person, i stort sett vem som helst, som gillar bibliotek och som vill jobba med att låna ut böcker?

I föreliggande magisteruppsats ska vi titta på hur platsannonser för bibliotekarier är utformade för att få fram en av dessa bilder som förmedlas av oss. Idén att titta på platsannonser fick vi under utbildningen då vi läste Hans Furustig och Gunnar Sjöstedts bok

Strategisk omvärldsanalys (2000) där författarna skriver att just platsannonser kan vara en intressant källa till information. Platsannonser är ett slags officiellt uttalande där man kan utläsa vilka kunskaper, färdigheter och erfarenheter som efterfrågas hos ny personal och som arbetsgivaren är beredd att betala för (Clyde 2002, passim) och om man vill studera de eftersträvansvärda och behövliga kompetenserna som behövs, både i dagens utbildning och arbetsliv, så kommer de till uttryck där (Melchert 1997, s. 26). Marcus Damré, som har många års erfarenhet som rekryteringskonsulent, menar dock att man ska ha i bakhuvudet att det inte bara är förändringar i samhället som ligger bakom ordvalen i platsannonserna utan dessutom förändringar i språkbruket, dvs. det går mode i ord (Sandberg 2004, s.1). Men eftersom vi väljer att inte göra en jämförande studie över tid så bortser vi till stor del från språkförändringarna. Vi avser att ta fram bilden som framträder idag och sedan förklara den utifrån de betydelser som orden har idag.

Att titta på platsannonser för att säga något om bibliotekarieyrket har gjorts förut. Man kan t.o.m. säga att det är ett vanligt förekommande tillvägagångssätt inom biblioteks- och informationsvetenskapen (White 1999, s. 373). Vi har bl.a. tagit del av en undersökning som utfördes 1996/1997 av Hong Xu och Hsin-liang Chen där 133 annonser för systembibliotekarier i *American Libraries* undersöktes med syftet att bl.a. identifiera de kunskaper, kvalifikationer och skickligheter som är nödvändiga för att utföra jobbet. Xu och Chen utgick från, liksom vi gör, att det är naturligt att undersöka arbetsbeskrivningarna i just platsannonser eftersom de innehåller den efterfrågade bibliotekariens önskvärda kvalitéer. Fyra variabler analyserades i deras studie och de tänker vi också titta på:

1. Efterfrågad examen
2. Tänkta ansvarsuppgifter
3. Erforderlig skicklighet
4. Krav på arbetslivserfarenhet

Analysen ska sedan förhoppningsvis utvisa de prioriteringar och önskningsar som arbetsgivaren för tillfället har. Xu och Chen menar att de efterfrågade arbetsuppgifterna och kvalifikationerna indikerar den roll bibliotekarien spelar och det är så vi också tänker (1999, passim). Andra vanliga variabler som ofta analyseras är som i *Changes in public library youth services: a content analysis of youth services job advertisements* av Denice Adkins; även personliga egenskaper (2004, s. 61). Vi avser att även titta på dessa. Utöver dessa variabler vill vi också titta på hur lönesättningen uttrycks i annonserna. Finns det utrymme för förhandling eller verkar lönesättningen vara svår att påverka genom att arbetsgivaren redan dikterat villkoren på förhand? Vi pratar om att en höjd status skulle ge oss högre lön, men finns det även utrymme för att vi kan påverka den själva?

Xu och Chen ville också, liksom vi, se om kvalifikationerna och behoven hos arbetsgivaren är olika för olika bibliotek, vilket de i deras studie visade sig vara och som vi också förväntar oss i vår studie.

Några begränsningar för tillvägagångssättet finns dock enligt Xu och Chen (1999, passim) och de kommer vi att ha i åtanke när vi drar våra slutsatser och diskuterar våra resultat. De menar att:

1. En kort annons aldrig kan beskriva "allt som behövs" i yrket.
2. Det alltid finns en skillnad mellan den som söks och den som söker.
3. Underförstådda kvalitéer inte skrivs ut.
4. Annonsens utformning kan vara en kompromiss om den är utformad av fler än en person.

1.1 Debatten i facktidskrifter

Det finns, som redan nämnts, all anledning att fundera över de föreställningar som allmänheten har om bibliotekarier eftersom de påverkar rekryteringen av blivande bibliotekarier och eftersom de sedan som yrkesverksamma kommer att fortsätta att konfronteras med dem. Många tycks ha en mycket bestämd uppfattning om hur bibliotekarier *är* och hur de *ser ut*. Det handlar om stereotyper, en slags förenklad bild av eller kollektiv uppfattning om vad gruppen bibliotekarier har för egenskaper. Problemet är att stereotyper som en gång lärts in är svåra att frigöra sig ifrån. De fortsätter att påverka utan att någon ifrågasätter hur sanna de egentligen är (Rydbeck 2003, s. 107).

Ylva Rosell, som jobbar som informatiker, menar att det är vi själva som till stor del skapar bilden av bibliotekarien. Tyvärr är vår självbild svag och ofta lyfter vi själva fram nidsbilden av oss när vi vill diskutera vårt yrkes status. Att hela tiden prata om bibliotekarien genom dessa nidsbilder menar hon konserverar bilden av den traditionella bibliotekarien. Lösningen är att sluta prata om den för att den då ska ebba ut och försvinna. Istället har vi alla som enskilda bibliotekarier ett ansvar att visa upp vad vi kan och vad vi är bra på. Vi måste fokusera på att föra fram den kompetens och de kunskaper som vi har för att på så sätt slippa bli ifrågasatta, säkra vår överlevnad och höja vår status (Almerud 2003, s. 15). I en studie gjord av IFLA, *The image of the library and information profession: how we see ourselves: an investigation*, framkommer att bibliotekarier lidit av dålig självbild i många år. Man skriver t.o.m. att bibliotekarier i vissa fall är generade över sitt yrke. Det framkommer också att bibliotekarierna själva har svårt att definiera sitt yrke och även att användarna har en diffus bild av vad bibliotekarien gör. För användarna framstår ofta *alla* som jobbar på biblioteket som bibliotekarier och arbetsuppgifterna, som användarna uppfattar dem, är de som syns i informationsdisken. Många arbetsuppgifter är "osynliga" eftersom de utförs utom synhåll för allmänheten. Stora mål såsom fri information och upprätthållandet av demokratin i samhället är användarna omedvetna om och även annan mer grundläggande service är användarna inte heller medvetna om (Prins & de Gier 1995, passim). Vi tolkar det som att bibliotekarier helt enkelt är dåliga på att marknadsföra sin service och sin kompetens.

I *Bibliotekarien idag: jobben, rollerna, framtiden* (2002) har ett antal artiklar från *DIK-forum* sammanställts som alla handlar om bibliotekarierollen. I en av artiklarna säger Karin Byström, som är universitetsbibliotekarie, att hon inte tycker att hon möter den negativa attityden till bibliotekarieyrket i sin omgivning utan att det främst är media som för fram schablonbilden av bibliotekarien som är sextio plus, inåtvänd, sträng och med knut. Omgivningen uttrycker oftast att de tror att universitetsbibliotekariejobbet är svårt och att det kräver lång utbildning. Den negativa och okunniga bilden finns dock fortfarande kvar på sina håll och innebär ett problem för yrkesgruppen status- och bönemässigt, menar även hon, och är något som vi måste jobba på för att ändra eftersom yrket tvärtom är utåtriktat, komplext och kompetent. Bilden av bibliotekarien skulle dock delvis kunna vara en generationsfråga tror hon, eftersom hon aldrig mött nidsbilden

hos yngre människor. Hon tycker att det är dags att ändra på den traditionella bilden av folkbibliotekarien eftersom den är begränsad och bara en del av rollen av idag. Bilden ska inte bara innefatta litteraturförmedlaren utan även informationsförmedlaren, menar hon. Hon hade själv en viss bild av yrket innan hon utbildade sig men en annan efter och att inte användarna förstår vårt arbete beror på att bara delar av det är synligt för dem menar även hon. De ser vad vi gör i disken men inte arbetet som utförs bakom (jfr. med Prins & de Gier, *The Image of the Library and Information Profession*, 1995). Mycket av servicetänkandet håller dock på att ersättas av ett pedagogiskt synsätt, som innebär hjälp till självhjälp. Det är nytt och ovant för många inom yrket och innebär att vi går mot en ny roll som pedagog och lärare (Almerud 2002b, s. 29-30). Det skulle, menar vi, kunna innebära att bibliotekarien blir mer ”synlig”.

En som är intresserad av didaktik och pedagogik och som anser sig få de roligaste delarna av lärarjobbet är Britta Särnmark som jobbar som gymnasiebibliotekarie. Hennes yrkesroll innebär en inriktning mot barns lärande och hon menar att man därför måste ha ett intresse av hur barn och ungdomar fungerar. Hon sitter också strategiskt och med öppen dörr till sitt arbetsrum för att hela tiden vara tillgänglig för eleverna. Andra ord som hon använder när hon beskriver sitt yrke är: nyfikenhet, en vilja att hålla sig ajour och en vilja att lära sig nya saker. Hon avslutar med att säga att det är bra om man är tuff också och kan visa vad man kan eftersom det är enda sättet att göra sig hörd (Almerud 2002d, s. 4-5).

Kay Raseroka, IFLA:s ordförande, anser att aktivt förebyggande arbete och samarbete är två nyckelord för bibliotekariens förändrade yrkesroll. I framtiden kommer biblioteken att vara tvungna att jobba nära tillsammans med andra kunskapsförmedlande yrken som t. ex. lärare. Dessutom måste de möta behov från sina kunder genom förebyggande arbete. Man har inte längre råd att fortsätta på traditionellt vis och samla material och göra det tillgängligt menar hon. Sinikka Sipilä från Finlands biblioteksörening menar att biblioteksyrket idag i allt högre grad närmar sig en interaktiv, medlande roll som kombinerar det arbete en redaktör och en lärare gör. Det innebär bl. a. att marknadsföra tjänster, skapa material och lära ut att hantera teknik och information (Svedin 2004, s. 16).

Kunskapsorganisationen lyfter Jakob Sverker som är utbildad biblioteks- och informationsvetare fram som bibliotekariens unika kompetens. Han jobbar själv inte på bibliotek utan har startat eget med anknytning till Internet. Han menar att den kompetensen gör att bibliotekarien kan hävda sig på arbetsmarknaden även utanför biblioteken (Almerud 2002a, s. 9).

Jakob Harnesk, utbildad bibliotekarie och verksam som concept manager vid Btj PrioInfo anser att det är mycket viktigt för bibliotekarier att ägna sig åt omvärldsbvakning. Han menar att de måste ligga steget före sina användare. De måste kunna överraska användarna och överträffa deras förväntningar. Lyckas man med det så ser användarna att kompetensen är värdefull och det är statushöjande. Harnesk menar att bibliotekariens specifika kompetens ligger i att hantera och strukturera information – och att hela tiden ha ett användarperspektiv. Han tycker också att bibliotek och bibliotekarier är ”otroligt serviceinriktade” (Almerud 2002c, passim). Ingrid Månsson, som är kompetensprofil för Bibliotekarieförbundet, anser att servicen till låntagarna är kärnan i arbetet som

folkbibliotekarie. Hon menar att yrkesrollen till stor del är den samma genom åren: en bibliotekarie måste vara öppen och positiv gentemot låntagarna, måste kunna se deras behov, vara lyhörd, lyssna och hela tiden vara ödmjuk. Kunskaper som behövs är både litteraturkännedom och informationskompetens och hon menar att vi har den bredd som behövs för det (Nørby 2002, s. 6-7).

1.1.1 Sammanfattning av bibliotekariedebatten

Sammanfattningsvis så finner vi att det finns anledning att fundera över de föreställningar som florerar om vår yrkesroll eftersom många av dem skulle kunna beskrivas som stereotypa schabloner utan direkt verklighetsanknytning. Vem som skapar stereotyperna är man inte överens om i debatten: det finns de som säger att det är media och det finns de som säger att det är vi själva. Dock kan man utläsa i debatten att det anses att vår egen självbild generellt är svag och att vi har svårt att definiera vårt yrke och då ligger det nära till hands att dra slutsatsen att vi därigenom inte direkt är oss själva behjälpliga till att höja vårt yrkes status.

Debatten handlar också om att många av våra arbetsuppgifter är osynliga för våra avnämare och att det ger dem en diffus bild av vad vi gör och de kunskaper vi har. Vi är med andra ord dåliga på att marknadsföra vår service. I debatten talas dock om att vi går mot ett förändrat arbetssätt, från ett servicetänkande mot ett mer pedagogiskt synsätt med hjälp till självhjälp, och kanske kan det göra att vår kompetens synliggörs mer eftersom vi då "tvingas att ta steget utanför disken". Andra kvalifikationer som lyfts fram i debatten är kunskapsorganisation och litteraturkännedom och som enligt debatten också hör till bibliotekarieyrket av idag.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med den här uppsatsen är att ta reda på vilken bild av bibliotekarieprofessionen som förmedlas genom våra platsannonser och sedan resonera om vilka konsekvenser den bilden kan få för vår profession och för vår strävan att höja dess status.

För att få fram bilden av "idag" har vi under åtta månader under år 2004 samlat in platsannonser för bibliotekarier och vi tänker, med hjälp av diskursanalys, måla upp de bilder som gömmer sig i texten. Våra frågeställningar är:

- Vilka olika bibliotekariediskurser kommer till uttryck i 2004 års platsannonser?
  - Hur ser dessa bibliotekariediskurser ut?
  - Hur skiljer de sig åt?
- Vad kan bibliotekariediskurserna, så som de kommer till uttryck i 2004 års annonser, få för konsekvenser för bibliotekarieprofessionen och dess status?

1.3 Disposition

Här nedan ger vi en översiktlig beskrivning av vår uppsats innehåll.

I kapitel 1 inleder vi uppsatsen genom att redogöra för bakgrunden till vårt ämnesval, som är dels våra egna tankar och dels den bibliotekariedebatt som vi tagit del av i olika facktidskrifter. Vi presenterar syfte och frågeställningar, uppsatsens disposition, undersökningens avgränsningar samt våra definitioner.

I kapitel 2 behandlas våra teoretiska utgångspunkter, som dels är Ernesto Laclaus och Chantal Mouffes diskursteori och dels professionsteori. Vi redogör sedan för den metod vi valt: att göra en kvalitativ undersökning av skriven text med hjälp av diskursteorin.

I kapitel 3 redogör vi för den tidigare forskning som finns om bilden av bibliotekarien och bibliotekarieprofessionen. Vi jämför den aktuella bibliotekariedebatten med det som skrivits i forskningen och vi resonerar om källkritiken av de olika materialen. Vi presenterar också våra förväntningar inför analysen.

I kapitel 4 presenterar vi resultatet av vår undersökning. Vi levandegör annonserna genom att redogöra detaljerat för hur de är utformade och vi använder oss i stor utsträckning av citat. Här påbörjar vi även analysen genom att väva in våra egna tankar och funderingar och genom att jämföra med tidigare forskning. Vi fortsätter analysen genom att sätta ihop och föra ett resonemang omkring de ekvivalenskedjor som framkommer och genom att göra det framkommer de bilder och kollektiva identiteter som annonserna förmedlar.

I kapitel 5 resonerar vi kring resultatet som vi fått fram och drar slutsatser utifrån vårt material. Här ryms också våra avslutande reflektioner och förslag till fortsatt forskning. Därefter kommer en sammanfattning av uppsatsen.

Uppsatsen avslutas med en källförteckning.

1.4 Avgränsningar

Vi har valt att avgränsa oss till platsannonser införda på *Platsbanken*, som är *Platsjournalens* nätupplaga, under maj-december 2004, 139 stycken. Att valet föll på *Platsbanken* beror på att det är det medium vi uppfattar som mest heltäckande både vad gäller geografisk täckning och antal. Tidsavgränsningen beror på att det var i maj 2004 som vi valde ämne för vår magisteruppsats och då började samla in annonser löpande resten av året från nätupplagan. Vi valde att använda oss av platsannonser publicerade under 2004, då vi är intresserade av att se vilken bild det är som framkommer ”idag”. Vi har valt att inte avgränsa oss i fråga om olika bibliotek utan vi har tagit med alla annonser som efterfrågar en bibliotekarietjänst.

1.5 Definitioner

Diskurs :

Vi använder samma betydelse som Winther-Jørgensen och Phillips (2000, s. 7, 33), d.v.s. vi ser diskurser som olika bestämda sätt att tala om och förstå världen, en fixering av betydelse inom en bestämd domän.

Yrkesroll:

Begreppet roll definieras i Nationalencyklopedin som de förväntningar och normer som är förknippade med en social position eller uppgift (Engström 1995, s. 3). Vi menar att det finns förväntningar på bibliotekarien att uppträda på ett visst sätt i sitt yrke och vi vill undersöka vilka de förväntningarna är.

Profession:

Ett yrke vars auktoritet och status bygger på hög formell utbildning, ofta universitetsbaserad (Engström 1994, s. 291), och som innebär att endast de med examen från specialistutbildningen tillåts utöva yrket.

2 Teori och metod

Vad är sanning och hur kommer man fram till den? Michel Foucault, som var den som på allvar satte igång diskursanalysen, menar att sanning i huvudsak är något som konstrueras diskursivt. Att komma fram till den absoluta sanningen är omöjligt eftersom vi alla är fångade i diskurser (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 19-21). Detta är en av utgångspunkterna i vår uppsats. Utsagor måste alltså ses utifrån de sammanhang i vilket de yttras, eftersom det vi säger aldrig neutralt avspeglar vår omvärld (Alvesson & Skoldberg 1994, s. 284, Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 7). Vad innebär då diskurs? Winther Jørgensen och Phillips menar att det är *ett bestämt sätt att tala om och förstå världen*. Diskurs uppfattas och definieras alltså som *en fixering av betydelse inom en bestämd domän* (2000, s. 7, 33, 134).

Vi har valt att i föreliggande undersökning använda oss av diskursanalys eftersom vi vill föra fram och belysa de verklighetsuppfattningar som finns omkring bibliotekarieprofessionen och dess yrkesroller. Winther Jørgensen och Phillips menar att identiteter är relativt låsta utifrån de ramar som finns och att ramarna anger vad som accepteras eller inte accepteras (2000, s. 12). Diskursanalysen är därmed lämplig om man vill lyfta fram frågor om social identitet och "vi-känsla" och kan med framgång användas för att kartlägga identitetskonstruktioner, i detta fallet "bibliotekarien" (Bergström & Boréus 2000, s. 237, 265). Verkligheten är komplex och vi anser att diskursanalysen skulle kunna vara ett verktyg som hjälper oss att få en ökad förståelse för biblioteksprofessionen.

Vi menar också att vi själva delvis bidrar till att konstruera bilderna genom ordvalen i våra platsannonser. Det är därför intressant att titta på annonserna och med hjälp av diskursanalysen se *hur vi beskrivs*. Att använda sig av diskursanalys för att kartlägga hur omvärlden framställs och de sociala konsekvenser som det innebär är just ett av målen för diskursanalysen och fullt genomförbart enligt dess företrädare (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 28, 138).

2.1 Diskursanalys – allmänt

Diskursanalys är en teoretisk och metodisk helhet vilket innebär att man måste dela de grundläggande filosofiska premisserna för att använda sig av diskursanalysen som metod i sin empiriska undersökning. Winther Jørgensen och Phillips kallar det för en "paketlösning" som innehåller filosofiska antaganden angående språkets roll i den sociala konstruktionen av världen och teoretiska och metodologiska riktlinjer som är gemensamma för diskursanalysens olika perspektiv (2000, s. 10). Men att mer i detalj, exakt beskriva hur man går till väga vid diskursanalys är inte möjligt. Forskningspraxisen ska ses som en "analytisk mentalitet", en "hantverksmässig färdighet" som kan liknas med att cykla. Man lär sig det och sedan sitter det i ryggmärgen. Eller man skulle kunna beskriva det som att laga mat utan att slaviskt följa ett recept. Man har "greppat" hur man ska göra och följer sedan sin inre övertygelse, dvs. man kan grunderna och utgår sedan ifrån dem (Bryman 2002, s. 348).

I diskursanalysen utgör språket i sig fokus för intresset. Man intresserar sig för vad som sägs och hur det sägs och ser inte språket som enbart ett medium för kommunikation (Bryman 2002, s. 355). Man söker efter "synen på" samhällsfenomen och menar att den går att hitta genom diskursanalysen eftersom språk och handling är sammanvävt. Där-

med inte sagt att diskursanalytikerna menar att språket återger verkligheten, utan de anser att språket bidrar till att forma den. *Idéer förutsätter ett språk och språket i sin tur organiserar den sociala verkligheten* enligt förespråkarna (Bergström & Boréus 2000, s. 221-222, 237). Diskursanalysens syfte är sedan att kartlägga de processer där vi kämpar om hur språket ska användas, vilka betydelser som vi ska knyta till orden och analysera de mönster som våra utsagor följer när vi befinner oss i olika sociala domäner. Det är hela tiden diskursen i sig som är föremål för analysen, inga bakomliggande premisser. Det finns ingen chans att komma utanför diskursen för att hitta det rätta svaret, eftersom allt är diskursivt, även *det rätta svaret* (Winther Jörgensen & Phillips 2000, passim). Ofta uppvisar diskursanalysen två distinkta drag som rör epistemologin (Bryman 2002, s. 347):

- Den är anti-realistisk dvs. *det finns ingen absolut sanning, bara en uppfattning av den.*
- Den är konstruktivistisk dvs. *världen är vad du tror att den är.*

Identitetsformation sker i huvudsak i och genom diskursen, där diskursen bestämmer vad som kan sägas eller inte, vilket tyvärr innebär att handlingsutrymmet inte alls är speciellt fritt (Bergström & Boréus 2000, s. 226, 236). I vår uppsats menar vi alltså att även om allt är anti-realistiskt och konstruktivistiskt, vilket kan upplevas som "fritt", så blir vi i slutändan låsta ändå eftersom överenskommelser, medvetna eller inte medvetna, i de olika diskurserna styr oss mer än vi tror.

2.1.1 Socialkonstruktionism

Diskursanalysen har sin grund i socialkonstruktionismen och är ett av dess många angreppssätt. Socialkonstruktionism innebär att man ser världen som socialt konstruerad och därmed att det inte finns någon objektiv verklighet att relatera till, dvs. vi uppfattar världen utifrån en historisk och kulturell kontext som aldrig går att bortse från. De socialkonstruktionistiska angreppssätten är många men det finns fyra premisser, menar Vivian Burr enligt Winther Jörgensen och Phillips, som binder dem samman:

1. *En kritisk inställning till självklar kunskap:* Kunskap ska inte ses som objektiv sanning. Det finns ingen kristallklar spegelbild av verkligheten som är allmängiltig, utan vi ser världen utifrån vår kategorisering av den.
2. *Historisk och kulturell specificitet:* Vi är historiska och kulturella varelser och ser därmed på världen utifrån vår historiska och kulturella prägel.
3. *Samband mellan kunskap och sociala processer:* Hur vi uppfattar världen bestäms i sociala processer. I social interaktion kämpar vi om vad som skall anses vara sant eller falskt.
4. *Samband mellan kunskap och social handling:* Vår världsbild bestämmer vad som är naturligt och vad som är otänkbart. Kunskap och sanning är en social konstruktion som får konkreta sociala följder.

Med andra ord så är individen alltid relativt låst, i den konkreta situationen, utifrån de begränsande ramar som avgränsar det meningsfulla från det icke meningsfulla (2000, s. 11-12).

2.1.2 Det diskursanalytiska fältet

Det finns olika sätt att förhålla sig till diskursanalys eftersom den inte är en enda ansats. Tvärtom skulle diskursanalys kunna kallas ett samlingsnamn på en rad tvärvetenskapliga och multidisciplinära ansatser som används på många olika sociala områden i många olika typer av undersökningar. Utgångspunkten är dock oftast att *vårt sätt att tala inte neutralt avspeglar vår omvärld, våra identiteter och sociala relationer utan spelar en aktiv roll i skapandet och förändringen av dem* (Winther Jörgensen & Phillips 2000, s. 7).

Ibland delas det diskursanalytiska fältet in i två huvudinriktningar, dels den kontinentala eller franska, till vilken Michael Foucault räknas, dels den anglosaxiska. Till den anglosaxiska hör ett stort antal forskare varav flertalet verkar eller har verkat i Storbritannien. Två av dessa är Ernesto Laclau och Chantal Mouffe (Bergström & Boréus 2000, s. 225). Deras inriktning av diskursanalys kallas av Winther Jörgensen och Phillips för diskursteorin.

2.1.2.1 Diskursteori

I diskursteorin är den huvudsakliga tanken att sociala fenomen aldrig är helt färdiga dvs. dess betydelse går inte att fastställa en gång för alla. Detta innebär att det går att strida om definitionen av alla sociala fenomen (Winther Jörgensen & Phillips 2000, s. 31).

Diskursteorin är påverkad av olika traditioner varav en är den schweiziske lingvisten Ferdinand Saussures syn på språket som ett teckensystem. Ett *tecken* är en kombination av namnet på en term och dess innehåll (Bergström & Boréus 2000, s. 229). Carin Silvermyr exemplifierar i sin magisteruppsats *Bilder av bibliotekarier i dagspressen* med ordet *bibliotekarie* och beskriver det som så att vi förstår ordet genom att det är stavat på ett visst sätt och att vi också förstår dess innebörd genom att vi har lärt oss dess betydelse. Tar vi bort ändelsen *-arie* får vi ett nytt ord, *bibliotek*, dvs. ett nytt tecken med en ny innebörd (2003, s. 21).

En term har ingen given innebörd utan det är något vi lär oss, vilket innebär att tecknens betydelse är en öppen fråga och det diskursanalysen syftar till är att undersöka hur den betydelseskapande processen när tecknen får mening går till. Diskurser ska aldrig ses som stabila eftersom de hela tiden hotas av betydelseskiften hos tecknen (Bergström & Boréus 2000, s. 229).

En diskurs uppfattas som en fixering av betydelse inom en bestämd domän och de tecknen som i större grad har fått sin betydelse bestämd, åtminstone i den diskurs de befinner sig i, kallas för *moment*. Helt bestämda kan de dock aldrig bli enligt diskursteorin (Winther Jörgensen & Phillips 2000, s. 34).

Ett tecken som är utsatt för ständig kamp om vilken dess betydelse skall vara och som förblir mångtydigt kallas för *element* (Bergström & Boréus 2000, s. 229). Ordet bibliotekarie skulle kunna vara ett element menar Silvermyr. En bibliotekarie och hans/hennes

yrkesroll kan uppfattas som oattraktiv av t.ex. en ungdomsgrupp medan man inom den biblioteks- och informationsvetenskapliga utbildningen förmodligen ser bibliotekarier på ett annat mer positivt sätt (2003, s. 22). Diskursen strävar hela tiden efter att göra elementen till moment genom en tillslutning (Winther Jörgensen & Phillips 2000, s. 35).

Eftersom tecken kan betyda olika saker i olika diskurser krävs det att de sätts i relation till andra tecken för att få mening. Detta sker genom *artikulation* (Winther Jörgensen & Phillips 2000, s. 35). Genom att vissa bestämda tecken förekommer tillsammans kan man alltså förstå vilken betydelse ett eller flera tecken ska ha. ”Ett hjärta” säger t.ex. inte om det är muskeln eller bilden för kärlek som åsyftas. Men om vi sätter det i relation till just tecknet muskel eller tecknet kärlek klarnar det. Om man sätter samman flera tecken som ”hör ihop” bildas en *ekvivalenskedja*. Tecknen kan antingen stå i positiv eller negativ relation till varandra. Bergström och Boréus tar i sin bok som exempel tecknet nazism. Tecken som nazism har en negativ relation till skulle kunna vara humanism, demokrati, bolsjevism och judar. En positiv relation skulle nazism sägas kunna ha till bl.a. fosterland, hembygd och ordning (2000, s. 230). Dessa tecken som hör ihop bildar alltså en diskurs.

Vi inledde detta avsnitt med att säga att diskursteorin utgår från att sociala fenomen aldrig är helt färdiga och att dess betydelse inte går att fastställa en gång för alla. Det innebär att liksom det inom språket pågår en ständig kamp om tecknens betydelse så pågår det en ständig kamp om hur olika grupper och identiteter ska betecknas. Diskursteorin menar alltså att en identitet inte är uttryck för något som kommer inifrån, något som *är*, utan identitet är något som man antar, tilldelas och förhandlar om i diskursiva processer. Identitet uppfattas därmed som genomgående socialt (Winther Jörgensen & Phillips 2000, s. 40, 51).

Laclau och Mouffe menar att hur vi ser på omvärlden och hur vi förstår den beror på vilka *subjektspositioner* vi har eller intar. I diskurser finns alltid vissa positioner som subjekten kan inta och till dessa positioner knyts vissa förväntningar om hur man ska uppföra sig och vad man kan eller inte kan säga (Winther Jörgensen & Phillips 2000, s. 48). Dessa subjektspositioner tillhandahåller således ett slags filter som vi ser världen igenom (Bergström & Boréus 2000, s. 231). En person intar inte bara *en* subjektsposition i en diskurs utan flera. En person kan t.ex. inta en position som kvinna, men också som mamma, bibliotekarie, fotbollstränare och vinkännare. Man kan säga att subjektet är fragmenterat och att strukturen aldrig blir färdig. Det sanna jaget är en myt och det diskursen erbjuder är istället dessa subjektspositioner (Winther Jörgensen & Phillips 2000, s. 49-50).

Kollektiv identitet eller *gruppbildning* uppfattas i diskursteorin på samma sätt som individuell identitet. Vissa sätt att vara, tycka och tänka framhävs som relevanta, medan andra inte accepteras (Winther Jörgensen & Phillips 2000, s. 51). Men eftersom det enligt diskursteorin inte går att fastställa ett socialt fenomenets betydelse en gång för alla innebär det att vilka uttryckssätt som ses som relevanta respektive inte accepteras för en grupp eller kollektiv identitet kan ändras.

Diskursteorin menar att det ständig pågår en kamp, dels om vilken betydelse tecknen skall ha, dels om hur identiteter och grupper ska definieras. Den konflikten kallas med

ett diskursteoretiskt begrepp för *antagonism*. Motsatsen kallas *hegemoni* och betyder rådande samförstånd där uppfattningar inte utmanas (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 39, 54f, Bergström & Boréus 2000, s. 233).

John M. Budd och Douglas Raber vid *School of Library & Informational Science* i Columbia, USA, menar att diskursanalys som metod lämpar sig väl inom biblioteks- och informationsvetenskap. Biblioteks- och informationsvetenskapen är baserad på kommunikation och många av dess forskningsfrågor kretsar kring kommunikation på något sätt. Kommunikation bygger på språk, och just språk och kommunikation är centralt i diskursanalysen (1996, s. 218).

Diskursanalysen har dock inte använts i någon större utsträckning inom Biblioteks- och informationsvetenskap men ser ut att öka i popularitet (Silvermyr 2003, s. 20). I sista led kan man se det genom de magisteruppsatser som anammar angreppssättet (se Hødemark & Hedman 2002, Sjölin 2002, Karlsson 2003, Silvermyr 2003, Björklund & Roos 2004, Brunnegård & Böhlmark 2004 och Nilsson 2004).

För att få en djupare förståelse för bibliotekarieprofessionens villkor vill vi också titta på professionsteori. Vi tror att den kan ge oss viktig kunskap som vi kan använda när vi undersöker vilka bilder av professionen och dess roller som framkommer i platsannonserna och sedan ska resonera om konsekvenserna för yrket.

2.2 Professionsteori

Självva ordet ”profession” kommer från latinets ”professio” som betyder ”offentligt anmält yrke” som i sin tur kommer av ”profiteor”, att ”öppet bekänna, offentligt uppge som sitt yrke”. I allmänt språkbruk har profession samma betydelse som yrke, men i samhällsvetenskaplig terminologi definieras det ofta som yrke vars auktoritet och status bygger på hög formell utbildning som ofta är universitetsbaserad (Engström 1994, s. 291).

Selander menar att för de flesta av oss betyder ordet professionell i vardagligt språkbruk ungefär att man har yrkesstolthet och tar ansvar för sina arbetsuppgifter, att man utför sitt arbete med effektivitet och precision och att man iakttar de yrkesregler som gäller (1989, s. 12). Gunnar Berg, verksam vid pedagogiska institutionen vid Uppsala Universitet, menar att graden av professionalism beror på vilken bestämning av begreppet som man använder. En kvalitativ bestämning ger att alla yrken är mer eller mindre professionaliserade medan en kvantitativ bestämning innebär att vissa yrken är professioner medan andra däremot inte är det (1986, s. 37).

Det är främst sociologer som har intresserat sig för professionsforskningen. De utgår vanligtvis ifrån att det i början på 1800-talet endast fanns tre professioner: advokater, läkare och teologer. Industrialiseringen skapade dock möjligheter för nya professioner att växa fram (Magdalenic 1996, s. 6, 19).

2.2.1 Essentialistisk professionsforskning

På 30-talet blev professionsforskningen ett eget forskningsområde med Carr-Saunders och Wilson som pionjärer. De menade att en profession karaktäriseras av att den är baserad på vetenskaplig kunskap, besitter någon typ av skicklighet eller färdighet samt är

organiserad (Magdalenic 1996, s. 11). Att på detta sätt ställa upp ett antal kriterier för vad som kännetecknar en profession var det dominerande perspektivet mellan 30- och 70-talet och kallas ofta för essentialistisk professionsforskning (Selander 1989, s. 14). Förutom Carr-Saunders och Wilsons definition på en profession finns det en mängd andra. Sanja Magdalenic säger i sin avhandling *From librarian to information professional?* att:

... if there at all exists a consensus today on how a profession should be defined it certainly says that a complete definition of a profession simply does not exist (1996, s. 7).

I litteraturen brukar dock framförallt tre kriterier användas för att markera professionernas särställning:

1. Teori; medlemmarna behärskar en speciell teori som bildar grunden för yrkespraktiken.
2. Etiska normer; medlemmarna bekänner sig till samma etiska normer som avråder eller rekommenderar vissa förhållningssätt.
3. Kåranda; åstadkommes dels genom att vissa kandidater sällas bort vid rekryteringen och dels genom utbildningen som de uttagna genomgår. Detta ger att värderingar, tankesätt och attityder blir gemensamma för medlemmarna (Abrahamsson 1986, s. 19-20).

Richard E. Rubin ger i sin bok *Foundations of library and information science* (2000, s. 379-80) mer detaljerade exempel på egenskaper som ett yrke ska ha för att räknas som en profession:

- Medlemmarna ska ha en betydande mängd teoretisk kunskap som bildar grunden för professionen. Utövarna har således stor expertis och kunskap om principer som baseras på systematisk kunskapsorganisation. Kunskapsbasen erhålles vanligtvis genom en längre formell utbildning.
- Medlemmarna tillåts att ha en hög grad av självbestämmande. Utövaren måste vanligtvis använda sitt eget professionella omdöme.
- Medlemmarnas uppförande kontrolleras genom tilldelning av legitimation (auktorisering) och genom etiska regler.
- Professionen har ett oegennyttigt syfte snarare än ett egenintresse. Det huvudsakliga syftet är att förbättra för andra och för samhället i stort och är därför mer av ett "kall" än ett yrke.
- Professionen har monopol på sitt område.
- Medlemmarna har professionella föreningar.

Millerson har ställt samman de sex karakteristika som kan sägas vara gemensamma och rådande i den mångfald av nu existerande professionsdefinitioner (Magdalenic 1996, s. 14):

1. En profession inbegriper en skicklighet/färdighet som baseras på teoretisk kunskap.
2. Denna skicklighet/färdighet kräver träning och utbildning.
3. Den professionelle måste bevisa sin kompetens genom att klara ett prov.
4. Integriteten upprätthålls genom acceptering av en uppförandekod.
5. Professionen har som sitt huvudsakliga syfte förbättring för andra och för samhället i stort.
6. Professionen är organiserad.

Det essentialistiska perspektivet har blivit kritiserat bl. a. just för att det inte finns en klar och allena rådande definition av vad som utgör en profession. Selander menar också att det finns en risk för att man kan frestas att välja de kriterier som passar in på den yrkesgrupp man själv vill se som professionell (1989, s. 15).

2.2.2 Professionaliseringsprocessen

I stället för att ställa upp ett antal kriterier för vad som kännetecknar en profession finns det forskare som betonar professionaliseringsprocessen (Selander 1989, s. 14). Professor Inga Hellberg beskriver professionaliseringsprocessen som

... den process yrkesgrupper agerar och reagerar i, när de strävar efter att avgränsa eller stänga ett yrkesområde och när de försvarar och hävdar en uppnådd professionell status. Professionalisering kan alltså sägas vara ett bestämt sätt att organisera och skydda en yrkesverksamhet (1989, s. 167).

Strategin kan sägas bestå av följande:

- Upprättandet av ett kunskapsmonopol, genom en särskild utbildning på hög abstrakt/teoretisk nivå och med en strikt reglerad intagning till utbildningen.
- Upprättande av yrkesmonopol, genom att endast de med examen från specialistutbildningen tillåts utöva yrket.
- Upprättande av mindre och mer exklusiva inhägnader inom det större yrkesområdet för specialister, med särskilda och hårdare legitimeringskrav.

Denna strategi begränsar konkurrensen mellan yrkesutövarna om klienterna eller kunderna genom att s.k. obehöriga förbjuds utöva yrket. Den begränsar även konkurrensen om tjänster genom att den utesluter obehöriga eller icke-specialister. Den viktigaste effekten för de professionella är att denna strategi garanterar dem arbete samt att det höjer deras status och ju högre status desto större möjlighet till hög inkomst (Åmark 1989, s.

105). Med- och motaktörer i professionaliseringsprocessen är bl. a. klienter, kunder, arbetsgivare, medborgarna i allmänhet samt konkurrerande yrkesgrupper som försöker tränga in i det av professionen stängda yrkesområdet (Hellberg 1989, s. 167).

2.2.3 Profession och status

Ett annat sätt att se på professioner är att lägga tonvikten på dess ställning i ett samhälle som kännetecknas av bl. a. könsskillnader (Selander 1989, s. 14).

Arbetsmarknaden är till stor del könssegregerad, både horisontellt och vertikalt (Hellberg 1989, s. 170) och kvinnorna återfinns oftast i underordnade positioner. I de mansdominerade professionerna saknas kvinnorna dels i de ledande positionerna, dels i de högstatusladdade specialiteterna. De kvinnodominerande professionerna utövas sedan länge i positioner underordnade etablerade manliga professioner och beskrivs ofta som s.k. semiprofessioner (Selander 1989, s. 179). Semi-professioner kallas de yrken som inom professionsforskningen inte helt anses uppfylla de kriterier som gäller för en profession. Som ett exempel på ovanstående så finns det t. ex. flest kvinnor bland lärarna i grund- och gymnasieskolan och flest män bland universitetslärarna och i skolledningen (Hellberg 1989, s. 174).

Barbro Thomas i *Status efter lön och kön*, är helt säker på att det finns ett samband mellan kön, lön och status (1991, s.135). Även Russel Bowden, Deputy Chief Executive of the Library Association, London, tar upp det faktum att bibliotekarieprofessionen domineras av kvinnor och att kvinnors status är låg (1994, s. 10). I IFLA:s undersökning *The image of the library and information profession: how we see ourselves: an investigation* menar man också att kvinnodominansen inom yrket påverkar statusen negativt (Prins & de Gier 1995, s. 42). Män kan få bra inkomst utan högskoleutbildning medan det för kvinnor nästan är ett måste lönemässigt. Det innebär dock inte att alla utbildningar är lönsamma. Det kvinnodominerade bibliotekarieyrket är det fortfarande inte, dvs. en annan högskoleutbildning skulle ha givit mer (Ljunglöf 2002, s. 14).

I *Shedding the stereotypes: librarian in the 21st century* för Pixey Anne Mosley fram sina åsikter om hur hon ser på bibliotekarieyrket i framtiden. Hon diskuterar inte förhållandet mellan kön och lön utan hon menar att lönefrågan är en *generationsfråga*. Den nya generationen bibliotekarier är annorlunda enligt Mosley. De "hänger inte upp sitt liv på yrkesrollen" som många av deras föregångare gör. Med det menar Mosley att det nu är en generation på gång in i arbetslivet som värdesätter andra saker högre eller i varje fall lika högt, t.ex. sin fritid. De har inte ambitionen att stanna i 25 år hos samma arbetsgivare som var vanligt förr utan de slutar "om det inte passar". Många passar heller inte in i den gamla stereotypen som enbart ägnar sig åt "finlitteratur" utan den här generationen kan lika gärna älska "skräplitteratur". De är också mer flexibla och kan i högre grad tänka sig att arbeta utanför biblioteken. Alla dessa komponenter sammantaget menar Mosley gör att framtidens bibliotekarier kommer att kräva högre lön. För att skriva det i klartext så menar hon att "they are flexible and adaptable enough to live without us, but we cannot live without them" (2002, passim).

R.A.C. Bruijns menar i sin undersökning *Status and image of the librarian: report of a sample survey carried out in twelve countries* att det som bestämmer ett yrkes status är utbildning och graden av ansvar. Men det måste då vara känt hos allmänheten att yrket

kräver utbildning och att det innebär ansvarsfulla arbetsuppgifter vilket än en gång är problemet för bibliotekarien enligt oss författare. Hög status är sedan sammankopplat med hög lön, dvs. det är den sociala statusen som bestämmer vad man tjänar. I undersökningen framkommer, enligt Bruijns, att äldre personer uppfattar vår status som högre än de yngre gör. När man tittar på användare och ickeanvändare så är användare mer positiva till oss än ickeanvändare. Det skulle kunna tolkas som att ”den som ser oss, ser vad vi kan och förstår vår betydelse” mer än den som aldrig nyttjar våra tjänster. Användarna beskriver oss som vänliga och intelligenta och tror att vi har högre utbildning än ickeanvändarna tror att vi har. Användarna tycker också att vi är värda en högre lön än vad ickeanvändarna tycker. Tyvärr tror inte Bruijns att bibliotekariens status kommer att höjas i framtiden och det av tre orsaker:

1. Det verkar som om yrken inom den tekniska sektorn får en allt högre status och dit räknar inte Bruijns bibliotekarieryket.
2. Statusen är extra låg i länder där man strävat efter professionalisering under flera år.
3. Yrkets status är lägre hos unga än hos äldre.

Sedan menar Bruijns att de yngre som söker sig till yrket är de som känner att de ”passar in i mallen”, dvs. de som identifierar sig med den bild av yrket som florerar i samhället. Att de sedan skulle kunna förändra bilden tror inte Bruijns är möjligt (1992, passim).

2.2.4 Bibliotekarieprofessionen

Redan 1876 sa Melvil Dewey att “the time has come when a librarian may, without assumption, speak of his occupation as a profession...” (Rubin 2000, s. 376), men om bibliotekarieryket är en profession eller inte råder det fortfarande delade meningar om. För trettio år sedan menade sociologen Harold L. Wilensky, angående professionsutvecklingen, att bibliotekarierna tillhörde gränssfallen och nu trettio år senare finns det fortfarande ingen konsensus om vårt yrkes status (Westerlund 1988, s. 11).

Rubin menar att bibliotekarieryket inte har alla egenskaper som en profession bör ha enligt det essentialistiska perspektivet. Yrket är visserligen serviceorienterat och altruistiskt snarare än vinstdrivande och har professionella organisationer, men på några viktiga punkter kommer yrket till korta. Det mest påfallande menar Rubin är att dess professionella organisationers befogenheter är mycket begränsade. De kontrollerar inte legitimeringen av sina yrkesutövare och kan inte heller utföra sanktioner mot dem som bryter mot yrkets normer. Det argumenteras även för att det saknas en teoretisk bas och att den nödvändiga kunskapen lika väl kan läras in på arbetsplatsen som i klassrummet. Utbildningen är dessutom alldeles för kort i förhållande till den utbildning som krävs för andra professioner (Rubin 2000, s. 381).

Johan Olaisen menar att man bör se bibliotekarieryket som en semiprofession och grundar sig på Etzionis argument för vad som karaktäriserar en semiprofession:

- *En vagt definierad teoretisk kunskapsbas.* Olaisen menar att bibliotekarier har

svårt att definiera sin professionella roll och vilken enhetlig kunskap den bygger på (1988, s. 61, 63). Även Rubin menar att det ofta argumenteras för att ämnet saknar en teoretisk bas (2000, s. 381).

- *Relativt kort utbildning* (Olaisen 1988, s.64). Både Olaisen och Rubin menar att i förhållande till andra professioner så har bibliotekarieyrket en kort utbildning (1988, s. 64, 2000, s. 381).
- *Inget kunskapsmonopol*. Bibliotekarieyrket har inget monopol på sin kunskap, anser Olaisen, då andra informationsyrken i ökande grad kommer att konkurrera om jobben och likaså kommer bibliotekarierna att konkurrera på nya områden.
- *Primäruppgiften (att hjälpa kunderna) har lägre status än de administrativa uppgifterna*. Olaisen menar att det på biblioteken ger högre status att ägna sig åt administration, vägledning och ledarskap medan kundrelationer har låg status och prestige och tenderar att överlåtas till nya medarbetare eller andra yrkeskategorier med kortare utbildning.
- *Uppträder inte som en samlad enhet utåt*.
- *Inga egna normer eller etiska principer* (1988, s. 64).

Etzioni lyfter även fram att semiprofessionerna ofta är kvinnodominerade, enligt Olaisen (Olaisen 1988, s. 65). Det gäller i hög grad bibliotekarieyrket där ca. 80 % är kvinnor år 2005, enligt fackförbundet DIK (DIK 2005).

Bowden anser däremot att bibliotekarieyrket utgör en profession. Han säger att det är:

...the skills, techniques and knowledge of librarianship and information science that make us different from any other profession and therefore allow us to claim a position in society that identifies us as different from the others and for which we should be properly rewarded, recognised and remunerated.

En anledning till att bibliotekarieyrket ofta inte ses som en profession är, menar Bowden, att bibliotekarierna själva inte kommit så långt att de ser sig som professionella (1994, s. 28ff). Även Johan Olaisen menar att bibliotekarierna har svårt att definiera sin professionella roll och vilken specifik kunskap den bygger på (1988, s. 61). Att förvänta sig att andra ska se oss som professionella om vi inte gör det själva är kanske för mycket begärt.

2.2.5 Sammanfattning professionsteori

För att ett yrke ska erkännas som en profession kräver den essentialistiska professionsteorin att ett antal kriterier skall vara uppfyllda. Det anses allmänt att bibliotekarieyrket inte uppfyller de kriterier som ställs. Det råder dock ingen konsensus om exakt vilka kriterier som skall uppfyllas och det kritiserar det essentialistiska perspektivet för.

Ett annat sätt att definiera professioner är genom professionaliseringsprocessen, vilken innebär att en yrkesgrupp försöker stänga ett yrkesområde för utomstående. Här menar vi att bibliotekarieyrket mycket väl passar in, då vi har en särskild utbildning på hög

teoretisk nivå och eftersom vi utgår ifrån att endast de med examen från specialistutbildningen tillåts utöva yrket.

Ännu ett sätt att se på professioner är att se på dess ställning i ett samhälle som kännetecknas av bl. a. könsskillnader. Vi har en arbetsmarknad som till stor del är könssegregerad. I de mansdominerade professionerna återfinns kvinnor i underordnade positioner och de kvinnodominerade professionerna beskrivs ofta som s.k. semi-professioner. Att vara kvinna innebär allmänt att ha lägre status än en man. Kvinnodominerade yrken får därför menar vi automatiskt lägre status än de med jämnare könsfördelning alternativt är mansdominerade även om deras arbetsuppgifter är nog så specialiserade. Att bibliotekarieryket är kvinnodominerat menar vi är en anledning till att vi har en så pass låg status som vi författare anser att vi har.

En annan anledning till yrkets låga status är att bibliotekarierna själva har svårt att definiera sitt yrke och därmed inte heller lyckas förmedla till omvärlden vad vi kan och gör. Om det är otydligt vad en profession syslar med är det lätt att den marginaliseras och att den uppfattas som oviktig enligt Staffan Selander. Vi menar att det är oerhört viktigt att vi kan definiera vårt yrke och förmedla till omvärlden allt det vi kan och gör. Vi är övertygade att om så sker kommer det att leda till en statushöjning.

Vi väljer, efter att ha tagit intryck av alla ovan presenterade olika angreppssätt till definitionsförsök av *profession*, att utgå från en ”vid” definition. Den grundar sig på att det ska finnas en teoretisk kunskapsbas som endast kan erhållas genom en hög formell utbildning och som innebär att endast de med examen från specialistutbildningen tillåts utöva yrket. Vi lägger oss alltså nära professionaliseringsprocessens definition av vad en profession innebär. Även DIK-förbundets inställning till bibliotekariens professionalitytsstatus är, såsom vi tolkar deras åsikter i *Bibliotekarieprofessionen med yrkesetiska riktlinjer*, att bibliotekarieryket är en profession. Vi har också tagit intryck av det Hellberg skriver om den könssegregerade arbetsmarknaden, att det är just de kvinnodominerade professionerna som beskrivs som semi-professioner. Har de beskrivningar som finns för vad som utgör en profession utgått från vad som passar männen och deras yrken istället för att vara ”neutrala”? Är det så att eftersom kvinnor har en lägre status än män så får även de yrken där kvinnor dominerar lägre status, vilket skulle innebära att det är könet och inte yrket som sådant som avgör om det är en profession eller inte? Vi tror att det kan vara så.

2.3 Konkret metod

Diskursanalytiker har ett kritiskt angreppssätt och målet med deras forskning är att upptäcka, ifrågasätta och rätta till orättvisa samhällsförhållanden (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 152). Vi tycker att det är en bra utgångspunkt och känner oss influerade av detta. Några färdiga mallar att ta i bruk vid diskursanalys finns tyvärr inte och därför måste forskaren i stor utsträckning själv utveckla sina egna analysverktyg (Bergström & Boréus 2000, s. 238). Man måste också ha en idé om var gränsen går för den diskurs som man avser att undersöka, gentemot nästa diskurs. Ett sätt är att se diskursen som ett analytiskt begrepp, en slags mall som läggs över verkligheten för att skapa ramen för undersökningen. Man gör då en strategisk avgränsning utifrån sitt syfte. Avgränsningen måste sedan rimlighetsförklaras och det gör man genom att hänvisa till sekundärlitteratur och senare i analysen av det konkreta materialet (Winther Jørgensen & Phillips

2000, s. 136-137). Vi har en idé om att vi skulle kunna finna flera olika bibliotekarie-diskurser och har därför delat in vårt material i fem olika grupper inför analysen.

Subjektpositionen i vårt material är den som söks i platsannonserna. Som vi skriver i diskursteoriavsnittet så knyts det förväntningar till subjektpositionen hur man uppför sig, vad man kan säga och inte säga. Även hur vi ser på omvärlden och hur vi förstår den beror på vilken subjektposition man intar. Vi menar att det i platsannonsen uttrycks förväntningar på hur den som söks ska uppföra sig (t.ex. personliga egenskaper) och genom att det krävs bibliotekarieutbildning så menar vi att det förväntas att den som söks i annonsen ser på omvärlden på ett visst sätt (på ett "bibliotekariesätt"), d.v.s. det finns ett *samband mellan kunskap och social handling*.

Vi kommer att ta reda på vilket eller vilka olika *tecken* som används för att beskriva bibliotekarien. Räcker "bibliotekarie" eller kommer vi att se att det måste artikuleras genom sammanslagning av flera ord, som t.ex. barnbibliotekarie eller bokbussbibliotekarie? Vi vill ta reda på om "bibliotekarie" är ett tecken som är utsatt för kamp om vilken dess betydelse skall vara i våra fem grupperingar och som därmed kan kallas ett mångtydigt *element* eller om det har en större grad av bestämd betydelse i diskursen och kan ses som ett *moment*.

Vi kommer att undersöka vilka *kollektiva identiteter* de fem olika bibliotekariegrupperna har genom att undersöka vilken utbildning, vilka kvalifikationer och personliga egenskaper samt vilka arbetsuppgifter som efterfrågas. Vi vill också titta på hur löresättningen uttrycks.

Vi kommer att vara uppmärksamma på om det förekommer någon konflikt, *antagonism*, om hur dels enskilda kollektiva identiteter ska definieras, dels mellan olika kollektiva identiteter, eller om det verkar råda *hegemoni*. Detta innebär att vi kommer att undersöka om det finns *en* kollektiv identiteten för hur bibliotekarien definieras (= det råder hegemoni) eller om det finns olika sätt att definiera den (= det råder antagonism). Vi kommer också att undersöka vari eventuella skillnader eller likheter mellan diskurserna består.

Detta sammantaget kommer att ge oss en uppfattning om vilken eller vilka diskurser som finns kring tecknet bibliotekarie. Vi hoppas att vi kommer att kunna dra fram en övergripande diskurs för tecknet *bibliotekarie*, även om vi hittar flera olika diskurser i materialet.

Vi kommer att försöka *evandegöra* annonserna för att våra läsare ska få en känsla av hur materialet ser ut. Vi kommer inte att *bevisa* något, utan vårt mål är att *visa* och sedan att försöka *tolka*, eftersom vi menar att det ändå inte finns någon absolut sanning utan bara uppfattningar av den. En annons är en konstruktion och sättet som de här annonserna är konstruerade på ger att vi ser bibliotekarien på ett visst bestämt sätt. Annonserna konstruerar en bild av bibliotekarien och det är den bilden eller bilderna som vi avser att lyfta fram, utan att säga att det är den enda bilden. Det finns inget neutralt sätt att presentera omvärlden, utan alla ordval och beskrivningar bidrar till att förändra och förnya, eller stabilisera de uppfattningar som finns, menar vi författare. Blir vi hjälpta eller stjälpna av dessa annonser som presenterades under 2004?

2.3.1 Litteratursökning

För att finna litteratur till denna magisteruppsats har vi i huvudsak använt oss av skriftliga källor.

Vi började insamlandet av litteratur genom att söka i några av de databaser som Högskolan i Borås ger åtkomst till: LISA, ISA och Nordiskt BDI-Index. De sökord vi använde – i olika kombinationer och med olika ändelser – var bibliotekarie, yrkesroll, platsannonser, kompetens och profession. Vi sökte även i Libris med dessa sökord.

Vi fortsatte med att söka fram magisteruppsatser publicerade vid BHS vars ämnen anknöt till vårt (bibliotekariens yrkesroll). Vi sökte även fram magisteruppsatser som använt diskursanalys som teori och metod. Dessa uppsatser gav oss tips och idéer för vår egen undersökning och vi har även använt oss av deras referenslistor för att få förslag på litteratur. I första hand har vi använt oss av den litteratur som återkom i flera uppsatser. Vi har även använt andra böcker och artiklars referenslistor för att få tips på litteratur.

Studiekamrater har vid ett par tillfällen tipsat oss om litteratur som visat sig mycket användbara. Vi har även vid ett par tillfällen ”ramlat över” artiklar som vi har kunnat använda. I viss mån har vi använt litteratur vi redan läst tidigare under utbildningen och som anknyter till vårt ämne. Information på hemsidor har använts vid ett fåtal tillfällen, liksom muntliga källor.

2.4 Källkritik

Som forskare måste man kunna fastställa att de källor man använder är tillförlitliga, d.v.s. att de uppgifter källorna innehåller är sanna och riktiga (Ejvegård 2003, s. 17, 62). När det gäller materialet i vår undersökning - platsannonser för bibliotekarier - har vi ställt oss två frågor:

- Kontrolleras det på något sätt att de annonser som publiceras är "riktiga", d.v.s. att det inte går att publicera annonser till påhittade tjänster?

och

- Kontrolleras det på något sätt att dubletter av annonserna inte förekommer?

Annonserna på *Platsbanken* kan anmälas på två sätt: dels kan arbetsgivaren själv lägga ut sin annons på webben (genom Annonsera Direkt) och dels kan arbetsgivaren anmäla annonsen/annonserna till den lokala arbetsförmedlingen som lägger ut den på webben.

För att själv kunna lägga ut annonser på webben krävs att företaget/organisationen har ett giltigt svenskt organisationsnummer och finns registrerat som aktivt företag. De företag som inte uppfyller dessa krav (t.ex. utländska företag, ambassader och privatpersoner, inklusive personer som får anställa personliga assistenter) får vända sig till Arbetsförmedlingen.

Alla annonser som läggs ut på *Platsbanken* granskas så att de stämmer överens med gällande svensk lagstiftning och inte är oetiska eller på annat sätt olämpliga enligt AMS

uppfattning.

Dubbletter av annonser kan förekomma men det är endast i mån av tid som arbetsgivaren görs uppmärksam på detta alternativt att arbetsförmedlingens personal plockar bort dem. Detta innebär för vår del att vi kommer att gå igenom alla våra platsannonser och noga kontrollera att det inte förekommer några dubletter. Skulle det finnas dubletter så kommer de att plockas bort ur undersökningen (Norlin 2005, Rådegran 2005, Arbetsförmedlingen 2005).

3 Tidigare forskning

Richard E. Rubin menar i *Foundations of library and information science* att bibliotekari-er vanligtvis utgår från att bilden av dem är negativ: de är gamla ogifta fröknar, har håret i knut, använder fotriktiga skor och glasögon. Bibliotekarierna tror även att de uppfattas som auktoritära och kontrollerande, att de ger ett strängt intryck och är redo att hyssja vid minsta störning. Stereotyper som dessa kan vara ytterst skadliga anser Rubin. De kan inte bara påverka bibliotekariers inflytande i informationssamhället, utan de kan också hindra nyrekryteringen av bibliotekari-er och påverka professionens status och utveckling (2000, s. 383). Redan 1952 fann Alice Bryan i en stor undersökning att både manliga och kvinnliga amerikanska folkbibliotekari-er var undergivna, saknade både ledaregenskaper och självförtroende och hade mindervärdeskänslor (1952, s. 42-43).

Manliga bibliotekari-er oroar sig även för att de uppfattas som avvikande i en kvinno-dominerad profession och därmed som ineffektiva och omanliga. Denna rädsla är så stor, menar Rubin, att de är mer ovilliga än sina kvinnliga kollegor att medge att de är bibliotekari-er. De omnämner hellre sig själva i termer som låter mer manliga, t. ex. ”in-formationsetvare”. 1988 studerade Morrissey och Case, enligt Rubin, collegeungdomars uppfattningar av manliga bibliotekari-er och fann att de ofta var ganska positiva. De van-ligaste termerna för att beskriva de manliga bibliotekari-erna var bl. a. logisk, vänlig, tålmodig och seriös. Morrissey och Case drog slutsatsen att de manliga bibliotekari-erna uppfattar sig själva mer negativt än andra gör (2000, s. 383-384).

3.1 Yrkesrollen nu och i framtiden

Jesper Ducander har i sin skrift *Quo vadis bibliotekarie?: bibliotekari-erollen utifrån en analys av de fyra utbildningarna i biblioteks- och informationsvetenskap i Sverige*¹ in-tervjuat bibliotekari-er om dagens yrkesroll. Bibliotekari-er på Umeå universitetsbiblio-tek menade att det till största delen rör sig om en pedagogisk roll. En bibliotekarie i Lund menade att det var svårt att ge en definition då yrkesrollen är mycket varierad. Den pedagogiska rollen har dock blivit viktigare och viktigare ansåg hon. En biblioteka-rie i Malmö menade att det ingår i rollen att vara pedagogisk men också att rollen har förändrats. Förr skulle bibliotekari-er ge svaret, men nu ska hon/han visa vägen till det. Bibliotekari-er på *Carolina Rediviva* tycker liksom de tidigare att det ligger en pedago-gisk roll i yrket men att det är väldigt stor skillnad mellan de bibliotekari-er som arbetar på ett forskningsbibliotek och de som arbetar på folkbibliotek. En bibliotekarie i Stock-holm menar också att yrkesrollen varierar beroende på vilket bibliotek man arbetar på, men att man också kan inta olika roller på ett och samma bibliotek. Samma bibliotekarie menar också att ett gemensamt drag hos bibliotekari-erna är att de är noga med att det ska vara rätt, att de är plikttrogna, har ordningssinne och servicekänsla (1999, s. 100-101).

Det pågår en diskussion i Sverige och Norden om bibliotekens och bibliotekari-ers roll gentemot informationssamhället och de nya roller som det för med sig för de olika aktö-

---

¹ Denna skrift är tidigare publicerad som magisteruppsats vid Bibliotekshögskolan i Borås.

rer som hanterar information. I bakgrunden finns varningar för växande informationsklyftor, krav på demokratisk och jämlik tillgång till information och det expanderande utbildningssystemet resurskrav. I diskussionen talas dock mest om biblioteken medan bibliotekarierna kommer i skymundan. Hur ser de på sin yrkesroll? Hur skulle de beskriva den? Bibliotekariernas fackliga organisationer i Finland, Sverige, Island och Norge beslöt sig för att under 1997 och 1998 undersöka det genom att göra en så kallad minnesinsamling. Det innebär att man samlar in självbiografier för att utifrån dem få större kunskap och förståelse för samtiden. Syftet var att få och ge en bild av bibliotekarien och biblioteken ur bibliotekariens perspektiv för att få underlag för den fortsatta diskussionen omkring framtiden. Projektet kallades för *Bibliotekariemeningar* och sammanställdes i *Biblioteken, bibliotekarien och professionen: en rapport från fyra nordiska länder*. Det samlades in 550 berättelser från bibliotekarier från olika slags bibliotek och bilden som framträder är den av en välutbildad, utåtriktad och engagerad yrkeskår. Genomgående framkommer det att bibliotekarierna har mycket lång utbildning. Många har en annan karriär bakom sig och därmed dubbel utbildning. Det finns dock områden med behov av komplettering och då nämns – vid sidan av ekonomi och administration – främst data. Många efterfrågar också pedagogik och psykologi. För att summera så tycker sig bibliotekarierna behöva, utöver de rena bibliotekskunskaperna:

- goda kunskaper i data
- god litteraturkännedom
- god allmänbildning

och sedan är det bra att:

- vara stresstålig
- initiativrik
- social
- ha samarbetsförmåga
- kunna lyssna
- vara flexibel

Det som är gemensamt är intresset för människor, böcker och samhällsfrågor och att de över lag är mycket nöjda med sitt yrkesval. Sedan fanns naturliga orosmoln såsom nedskärningar, omorganisationer, utökade arbetsuppgifter och det ökade trycket på verksamheten, som ingen yrkesgrupp kommer undan helt nuförtiden. Men orden som återkommer hela tiden är att arbetet är mångsidigt, omväxlande, självständigt, krävande och utmanande. Stor entusiasm går att spåra genom uttalanden såsom: "man kan inte tänka sig något roligare, viktigare och nyttigare arbete" och man uttalar också en uppskattning för att yrket utvecklas och förändras hela tiden. De delarna som man helst vill lyfta fram är kontakten med människor samt informationssökning. Det senare beskrivs som "ett rent detektivarbete" och utgör stor glädje när man lyckats. Många anser att informationsteknologin har förändrat yrket och att det därmed hade blivit mer utåtriktad genom t. ex. användarutbildning som beskrivs som allt viktigare. Man pratar om mer självständiga låntagare som vill sköta mer av sin informationssökning själv och man ser en utveckling av bibliotekarierollen mot att mer bli rådgivare och lärare. Visningar, bokprat och låntagarvägledning är andra arbetsuppgifter som lyfts fram som positiva och stimulerande.

Många av bibliotekarierna i undersökningen tycks dock mycket upptagna av omgivningens undervärdering av yrket och av känslan av osynlighet. Detta trots att man faktiskt känner att verksamheten uppskattas, att man trivs och att man känner sig trygg i sin professionella roll. Man anser ändå att bibliotekarieyrket är undervärderat och okänt till stor del. Man pratar om brist på respekt och förståelse för yrkets kompetens. Många uttrycker att man måste "synliggöras" mer i samhället och där kopplas osynligheten ihop med yrkets status och lön. Man ser ett behov av marknadsföring helt enkelt. En bibliotekarie skrev: "Jag tror att informationssamhället, eller folk i allmänhet skulle se på folkbiblioteken med mer respekt om bibliotekariens kompetens syntes mer utåt." Samtidigt har man uppfattningen att datorernas intåg har höjt yrkets status (Almerud 2000, passim).

Maj Klasson menar att det går att urskilja tre olika modeller för rolluppfattning inom biblioteken: marknadsmodellen, förmyndarmodellen och den participatoriska modellen. I marknadsmodellen är det kunden som tolkar målen för verksamheten och biblioteket verkställer dessa. Ideologiska, politiska eller personliga värdebaser för bibliotekariens handlande är därmed inte av intresse. I förmyndarmodellen uppfattar bibliotekarien sin roll som en kamp för "det goda": god forskning, goda bokvanor, god litteratur. Den participatoriska modellen är en dialogmodell. Biblioteket och kunden ser sitt samarbete som jämställt och använder hela den kunskaps- och erfarenhetskompetens som båda parter besitter (1991, s. 82-83.).

Peter Young i *Librarianship: a changing profession* menar att det kommer att bli ett viktigt inslag i den professionella rollen att bedöma informationens autenticitet och validitet i en värld full av digital information (1998, s. 124).

Liknande tankar har Helen Hed i *Bibliotekspedagog – en ny profession?* Hon menar att den pedagogiska rollen kommer att utökas fast den redan nu sträcker sig över ett stort fält som innebär allt från att ge rätt information i rätt ögonblick till att utbilda studenter i informationssökning. Hon menar att den nya bilden av bibliotekarien, informationssökning och bibliotekskunskap är den av bibliotekspedagogen, som fungerar som lärare och handledare, och där informationskompetens, att själv kunna söka, bedöma och använda information, ses som en viktig kompetens som var och en behöver (2002, passim).

Boken *Expectations of Librarians in the 21st Century* innehåller 53 stycken korta essäer författade av bibliotekarier. I essäerna berättar de vad de tror att 2000-talets bibliotekarier behöver ha för kunskaper och hur yrket kommer att te sig.

Redaktören för boken, Karl Bridges, gjorde inte någon sammanställning av materialet utan valde att låta essäerna "tala för sig själva". Leigh Estabrook som utbildar framtida bibliotekarier och som skrivit förordet till boken har dock gjort en sammanställning. Hon menar att även om varje perspektiv är unikt så tecknar dessa författare tillsammans ett porträtt av "intelligent, educated, creative, technology savvy new librarians driven by a shared commitment to assist people in finding and using information effectively" (Bridges 2003, s. ix).

Kunskap om teknik tar många av författarna upp som något framtidens bibliotekarier måste behärska (Bridges 2003 s. x). Barbara Lovato-Gassman menar t. ex. i sin essä att

”with libraries making the move more completely into the virtual environment, librarians are forced to wear many more hats: data miner, researcher, Internet and computer expert, multimedia specialist and webmaster to name a few” (2003, s. 46). Men bibliotekarier måste även kunna fixa pappersstopp i en skrivare (Fleming 2003, s. 58) och hjälpa en besökare som t. ex. vill förstora ett dokument i kopian.

Lika viktigt som teknisk kompetens är för många av författarna kunskap om människor och relationer dem emellan. Bibliotekarier måste veta *hur* de ska lyssna på sina användare för att på bästa sätt kunna besvara deras frågor. Det räcker t. ex. inte med att lyssna på vad de säger utan man måste också "avlyssna" kroppsspråket (Bridges 2003, s. x).

Att vara intellektuellt engagerad framkommer också som något viktigt i essäerna (Bridges 2003, s. x). Leslie M. Haas t. ex. menar att bibliotekarien bör vara en "deep generalist" då hon/han måste kunna svara på frågor om alla möjliga ämnen (2003, s. 85).

Flera essäer diskuterar vikten av pedagogisk kompetens, gärna från lärarutbildning eller genom erfarenhet av att utbilda (Bridges 2003, s. xi). Jane Birk och Liz Oesleby menar att instruktörs- eller undervisningsrollen idag är lika stor eller t.o.m. större än referensrollen (2003, s. 33). I undervisningsrollen kan ingå instruktioner hur man använder biblioteket, biblioteksvisningar och kurser i datorbaserad informationssökning t. ex. (Culpepper 2003, s. 50). Vickie Kline menar att den allra viktigaste egenskapen för en högskole- eller universitetsbibliotekarie är ett engagemang för att lära ut informationskompetens (Kline 2003, s. 73).

Något som slog Estabrook när hon läste essäerna var hur ofta författarna till essäerna nämnde färdigheter som inte var ämnesspecifika, men som är nödvändiga i organisationer som snabbt förändras; färdigheter som kreativitet, flexibilitet och förmåga att samarbeta (Bridges 2003, s. xi). *Förändring* är något vi menar går som en röd tråd genom hela boken: Vickie Kline menar att vi ska vara glada om vi kan förutse så mycket som 20 % av vad som händer (2003, s. 74), Colleen Boff och Carol Singer att förändring är oundvikligt (2003, s. 89) och Molly Flaspohler att framtida bibliotekarier måste ha förmågan att handskas med snabb och ständig förändring. Biblioteksanvändarna förändras, dina arbetsuppgifter förändras och de resurser du använder för att göra ditt jobb förändras *mycket* (2003, s. 116). Michael J. Rose anser att klichén "the only constant is change" på ett träffande sätt beskriver bibliotekarieprofessionen som den ser ut just nu (2003, s. 187).

Många av författarna anser att framtidens bibliotekarie bl. a. skall vara optimistisk, entusiastisk, modig, ha humor, empati, sympati och tålamod (Bridges 2003, s. xii). Det finns även de som ser bibliotekarieyrket som ett *kall* och inte rätt och slätt ett jobb (Swan 2003, s. 8). Kallen är av tradition dåligt betalda (Thomas 1991, s. 137) och om vi slutar att se bibliotekarieyrket som ett kall, vilket många i den nya generationen verkar göra, så kanske vi kan få betalt i *både* pengar och arbetsglädje (och sluta vara glada för att "vi hade i varje fall tur med vädret", eller som den typiske bibliotekarien säger: "men arbetet är ju så *roligt*").

Vid den nordiska konferensen *Biblioteken och framtiden* som hölls i Borås 11-13 november 1991 menar Klasson att de önskvärda kvalifikationerna för nordiska biblioteka-

rieprofessioner som framkommit är bl. a. kunskaper i kunskapsorganisation och förändringsarbete i organisationer och professioner liksom flerspråkighet och pedagogiska kunskaper. Göran Gellerström gav vid konferensen en bild av bibliotekarierna som vankelemodiga, förändringsobenägna och med dålig självuppfattning. Han förmedlade även bilden av dem som "rädda för att se sin allt mer marginaliserade roll i samhället i vitögat" (Klasson 1991, s. 84-85).

I skriften *Att arbeta med kultur och fritid: en studie av professioner i förändring* undersöker Camilla Thorn Wollnert på uppdrag av Svenska Kulturförbundets kultur- och fritidssektion hur ett antal verksamhetsledare ser på professionernas karaktär och innehåll inom kultur- och fritidsområdet. Denna undersökning skedde inom ramen för ett arbete kring kommunernas personal- och kompetensförsörjning. På frågan om bibliotekarieprofessionen håller på att förändras svarar de flesta att den redan genomgått betydande förändringar under det senaste decenniet. Men dessa förändringar har främst handlat om att bibliotekarien ska lära sig hantera nya arbetsredskap och att det kan vara först nu den stora förändringen kommer. Bibliotekarien måste bli ännu bättre på att lära besökaren att själv söka information. Att bibliotekarien har kunskap om pedagogik ses som avgörande för den framtida verksamheten, och det finns önskemål om att pedagogikämnet ska ingå i utbildningen (2003, s. 17).

Det finns även behov av kompletterade kompetenser, t. ex. bibliotekarier med utbildning inom journalistik, eller med inriktning på utrednings- och utvecklingsarbete. Detta för att kunna kommunicera med omvärlden på ett professionellt sätt, skriva utredningar och driva projekt bl. a. De kompletterande kompetenserna kan dock inte ersätta bibliotekarieutbildningen (Thorn Wollnert 2003, s. 22).

Många intervjupersoner önskar att bibliotekspersonalen skulle vara mer drivande i utvecklingsarbetet och efterfrågar kvalifikationer som initiativförmåga, idéutveckling och professionellt förhållningssätt till besökarna. De menar också att verksamheten är i behov av starka ledare och är bekymrade över att det är så svårt att rekrytera bibliotekschefer (Thorn Wollnert 2003, s. 22-23.).

Flera bibliotekschefer menar att studenter kan ha en gammal och helt felaktig bild av vad yrket innebär. Det är inte ett lugnt och tryggt område där man kan dra sig tillbaka utan ett utåtriktat arbete med mycket pressad arbetssituation. Det verkar finnas ett glapp mellan studier och verklighet (Thorn Wollnert 2003, s. 25). Även utbildarna kan ha en felaktig bild av yrket. Enligt *Professional characters: the personality of the future information workforce* tror utbildarna att deras studenter har rätt attityd, kvalitéer och är lämpliga för sitt blivande yrke, vilket dock inte arbetsgivarna är beredda att hålla med om (Goulding et al. 2000, s.30).

3.2 Sammanfattning av tidigare forskning

Tidigare forskning omkring vår självbild visar att vi själva många gånger utgår från att bilden av oss är negativ. Det kan höra ihop med att det också framkommer att vi är undergivna, att vi saknar självförtroende och att vi har mindervärdes känslor. Överhuvudtaget så verkar vi väldigt upptagna av känslan av *osynlighet* ("vi måste *synliggöras* mer i samhället") och omgivningens *undervärdering* av vårt yrke. Däremot har vi väldigt lätt att uttrycka oss positivt om det vi *gör*: "man kan inte tänka sig något roligare, viktigare

och nyttigare arbete” och man beskriver arbetet som mångsidigt, omväxlande, självständigt, krävande och utmanande. Med andra ord *är vi på ett visst sätt*, men tror att vi uppfattas på *ett annat sätt*.

Inför framtiden så nämns olika nödvändiga kompetenser såsom teknisk och mellanmänsklig kompetens, men allra mest nämns den pedagogiska kompetensen. Att rollen kommer att förändras och att pedagogik kommer att behövas verkar oemotsägligt. I forskningen har vi funnit att dessa kvalifikationer efterfrågas:

- Datakunskaper (tillhör *IT-kunskaper i vår undersökning*)
- Kunskap om människor och relationer
- Pedagogisk kompetens
- Kunskapsorganisation
- Informationskompetens
- Litteraturkännedom
- Andra kompletterande kompetenser (t. ex. *kunskap i psykologi*)
- Språkkunskaper
- Vikten av att kunna arbeta självständigt
- Kunskap i organisering och förändringsarbete

Man pratar mycket om förändring överhuvudtaget och att framtidens bibliotekarier kommer att behöva kreativitet och flexibilitet. De kommer också att behöva vara optimistiska, entusiastiska och modiga och ha humor, empati, sympati och tålamod.

3.3 Debatten vs forskningen

Vi tycker att den bild vi fått fram genom att ta del av debatten och av den tidigare forskningen i stort sett stämmer överens eftersom vi inte kan hitta några större meningsskiljaktigheter i materialet.

Tidigare forskning menar liksom debatten att stereotyper om bibliotekarien är vanligt förekommande och att vi lider av en svag självbild. Likaså är man överens om att vi är dåliga på att marknadsföra oss själva och vår kunskap, vilket leder till att yrket är undervärderat. Utbildning nämns sparsamt och i allmänna ordalag i debatten, som att ”omgivningen tror att universitetsbibliotekariejobbet kräver lång utbildning” och att ”vår unika kompetens är kunskapsorganisation”. Den nämns något oftare i forskningen, men även här i allmänna ordalag, som att ”bibliotekarien är välutbildad, många gånger har dubbel utbildning” men även att ”vår utbildning är osynlig utåt”. Det framkommer också att det finns behov av kompletterande kompetenser, t. ex. journalistik och pedagogik.

En arbetsuppgift forskningen ständigt återkommer till är undervisning. 2000-talets bibliotekarie kommer att ägna sig åt utbildning, undervisning, rådgivning och att fungera som instruktör. Även i debatten pratas det om att biblioteken går från service till hjälp till självhjälp, något vi tolkar som användarundervisning. Det framkommer dock inte lika tydligt som i forskningen. Bland kvalifikationerna som lyfts fram så är det fyra som tydligt är gemensamma. Den första och den som återkommer mest är den pedagogiska kompetensen. Sedan skrivs det även mycket om vikten av informationskompetens och

litteraturkännedom. Kunskaper i kunskapsorganisation är den fjärde och sista gemensamma kvalifikationen som vi har kunnat utläsa.

3.4 Källkritisk granskning

En viktig fråga att ställa sig är vilket syfte debattörerna och forskarna har med sina uttalanden respektive studier. Vi uppfattar att debattörerna har ett något annorlunda syfte med sina uttalanden än vi har med vår undersökning. Vårt syfte är ju att ta reda på vilken bild av bibliotekarien och bibliotekarieprofessionen som förmedlas genom våra platsannonser. Skulle det visa sig att bilden som framkommer är till men för vår profession hoppas vi att denna studie kan fungera som en väckarklocka och tankeställare. Debattörerna, som vi uppfattar dem, för fram sin personliga, kanske t.o.m. förskönade bild av bibliotekarien och yrkesrollen och om vad som kommer att ske med yrket i framtiden. Deras inlägg tagna var för sig säger inget, menar vi, om verkligheten för bibliotekarier i dag. Forskarnas syfte däremot – liksom vårt – uppfattar vi som en strävan att föra fram en mer allmängiltig sanning om bibliotekarien och yrkesrollen, d.v.s. att få fram en bild av ”hur det faktiskt är”.

3.5 Förväntningar inför analysen

Våra förväntningar när vi nu går in i analysen av platsannonserna är att bibliotekarien som eftersöks är en person:

- som har fackutbildning.
- som gärna har kunskap om eller erfarenhet av pedagogik
- som är har kunskap om IT
- som har kunskap om litteratur
- som är serviceinriktad och positiv
- som är utåtriktad

men som i övrigt ser olika ut för olika slags bibliotek.

4 Bilden av bibliotekarieprofessionen i 2004 års platsannonser

De platsannonser som vi har samlat in under tiden maj-december 2004 och som utgör vårt undersökningsmaterial uppgår till 139 stycken. Det har inte förekommit några identiska dubbletter, d.v.s. att samma platsannons har förekommit två eller fler gånger. Däremot har det vid två tillfällen förekommit att en annons varit införd på *Platsbanken* i en förkortad version där endast arbetsuppgifterna angivits, men inga krav på utbildning, kvalifikationer eller personliga egenskaper. Någon vecka senare infördes samma annons igen, denna gång med angivna krav på utbildning, kvalifikationer och personliga egenskaper. Vi har uppfattat dem som dubbletter och plockat bort de platsannonser som var först införda (d.v.s. de platsannonser utan angivna krav på utbildning, kvalifikationer och personliga egenskaper) från vårt material.

Vi har tagit intryck av tidigare forskning och beslutat att dela upp platsannonserna efter vilken typ av bibliotek som tjänsterna finns på, eftersom vi tror att vi kommer att finna olika diskurser. Vi grupperade dem i fem grupper:

1. folkbiblioteksgruppen
2. skolbiblioteksgruppen
3. högskole- och universitetsbiblioteksgruppen
4. sjukhusbiblioteksgruppen
5. specialbiblioteksgruppen

De första fyra grupperna är synonyma med vilken typ av bibliotek tjänsten finns på. Den femte gruppen skulle kanske kunna kallas "övrig". Här finns myndighetsbibliotekarie och företagsbibliotekarie, men även t. ex. bibliotekarie vid ett fängelsebibliotek.

För att få fram den kollektiva identiteten för var och en av dessa fem grupper kommer vi, som tidigare nämnts, att titta på sex olika kriterier: vilken utbildning som krävs, vilka kvalifikationer som efterfrågas, vilka personliga egenskaper som ses som önskvärda, vilka arbetsuppgifter som hör till tjänsten samt hur lönesättningen går till. Vi kommer även att presentera de olika tecken som används som yrkesbenämningar.

Genom att titta på dessa faktorer menar vi att vi kommer att kunna se hur det talas om bibliotekarier i platsannonserna idag, d.v.s. vilken/vilka diskurser som finns. Vi har en hypotes om att våra grupperingar kommer att bilda olika diskurser, att man pratar om de olika bibliotekarierna på olika sätt, men undersökningen kan även visa att två eller flera tecken kommer att bilda en gemensam diskurs, d.v.s. att man pratar på samma sätt om både högskole- och universitetsbibliotekarier och specialbibliotekarier exempelvis.

När det gäller vilken utbildning/examen som efterfrågas har det visat sig att formuleringarna i många platsannonser är vaga eller otydliga enligt vår uppfattning. I dessa annonser efterfrågas *examen* inom B&I, utan att specificera om det är högskole-, kandidat- eller magisterexamen som menas. Då det i många platsannonser uttalat efterfrågas magisterexamen och det i andra uttalat efterfrågas kandidat eller akademisk examen inom

B&I, anser vi oss inte kunna vara säkra på vad enbart examen innebär för utbildning. Vi hade till en början en tanke att vi skulle ringa kontaktpersonerna i dessa platsannonser och fråga, men insåg sedan att det ligger utanför denna uppsats ram. Vi vill undersöka vilken bild som kommer fram i platsannonserna, och får nöja oss med att bilden enligt oss i denna aspekt blir något otydlig (mer om detta nedan).

Vari skillnaden ligger mellan kvalifikation och personlig egenskap kan vara svårt att avgöra. Många som använder sig av platsannonser i forskningen väljer därför att slå ihop dem till *en* grupp och att därmed inte göra någon skillnad mellan dem. Vi vill däremot skilja dem åt eftersom vi inte tycker att de är riktigt samma sak. Vi vill skilja på det som "man har papper på" och det som "man tycker och tänker om sig själv". Vi vill se om annonserna domineras av önskvärda personliga egenskaper eller om det krävs något mer än "intresse för", dvs. ren kunskap. För att skilja dem åt så säger vi att en kvalifikation är *något som man kan, en kunskap som man erhållit genom utbildning eller genom att man har tillförskaffat sig den erfarenheten*. En personlig egenskap menar vi är *kopplat till hur man är som person, vad man är intresserad av och vilka förmågor man har (som inte kommer genom utbildning eller erfarenhet)*. För att förtydliga så ger vi följande exempel:

- Om det i annonsen efterfrågas "intresse för böcker" så menar vi att det är en personlig egenskap. Personen som efterfrågas, enligt vår tolkning, gillar att läsa böcker helt enkelt.
- Om det i en annan annons efterfrågas "kunskap om litteratur" så menar vi att det är en kvalifikation. Här ser vi en gradskillnad som indikerar att det efterfrågas mer än bara ett intresse. Här efterfrågas en kunskap som vi menar erhålls genom utbildning eller genom att man har erfarenhet av att ha jobbat professionellt med böcker (inte nödvändigtvis på bibliotek utan kanske i bokhandel eller på ett förlag t. ex.).

Ett annat knivigt exempel som vi tvingats att ta ställning till är:

- Om det i annonsen efterfrågas "intresse för pedagogik" eller "pedagogisk förmåga" så menar vi att det handlar om en personlig egenskap. Pedagogisk förmåga skulle kunna erhållas genom utbildning eller erfarenhet, men vi menar att det också skulle kunna vara en personlig egenskap (vissa "är födda" med förmågan att leda barn t. ex., det "faller sig naturligt" för dem) och att när inte arbetsgivaren specificerar sig mer, så faller det i vår undersökning under personlig egenskap.
- Om det däremot efterfrågas "pedagogisk utbildning", "erfarenhet av att arbeta med barn och ungdom" eller "erfarenhet av undervisning" så är det enligt vår tolkning en kvalifikation som efterfrågas, eftersom man här kan kräva att få se det på papper (arbetsgivarintyg eller betyg t. ex.).

Vi hoppas att vi genom dessa exempel har förtydligat oss och att grunden till våra tolkningar är lagd. Vi tycker som sagt att skillnaden är värd att uppmärksammas och gör oss därför besväret att försöka skilja dem åt.

Både kvalifikationerna och de personliga egenskaperna har vi grupperat under analysen av materialet. Detta för att få struktur på det stora undersökningsmaterialet och för att vi har uppfattat att många efterfrågade egenskaper kan uttryckas på olika sätt, fast de betyder *ungefär* samma sak. Som exempel kan vi nämna gruppen *handlingskraftig* som i annonserna har kunnat uttryckas som ”driftig”, ”snabb”, ”stresstålig”, ”stor arbetskapacitet” eller som just ”handlingskraftig”. Ett annat exempel kan vara gruppen *social* som i annonserna uttrycks som ”kommunikatör”, ”utåtriktad”, ”intresserad av att etablera kontakter”, ”intresserad av att skapa bra relationer” eller som just ”social”. Alla grupperingar är tolkningsfrågor och grundar sig på individuella beslut tagna av den eller de som analyserar materialet. Vi försöker att belysa hur vi har tänkt när vi gjort våra grupperingar genom att i stor utsträckning ge exempel och citat från annonserna.

I annonserna har vi ofta hittat formuleringar som ”du bör ha...” (notera *bör*) eller ”det är bra om du...” (notera *om*) vilket vi menar innebär att arbetsgivaren är medveten om att det finns en skillnad mellan den som söks och den som söker, som Xu och Chen också påpekat.

En mängd olika arbetsuppgifter har presenterats i platsannonserna. För överskådlighe-
tens skull har vi delat in dem i grupper. Dessa är:

- Utåtriktat arbete
- Administrativt arbete
- Ansvar/utvecklingsarbete
- Övrigt förekommande arbetsuppgifter

Lönesättningen, så som den kommer till uttryck i annonserna, har vi delat in i två olika grupper: fast lönesättning och påverkbar lönesättning. Vi har endast hittat ett fåtal annonser där lönesättningen inte framgår.

För att synliggöra bilden av bibliotekarien har vi att satt ihop de olika tecknen som framkommit i vår undersökning i det som diskursteorin kallar ekvivalenskedjor. Vi kunde dock inte ta med *alla* tecken (eller grupper av tecken) som vi fått fram i vår undersökning eftersom bilden då skulle blivit alltför oöverskådlig. Vi ville inte heller ha för *få* tecken eftersom vi ansåg att bilden då riskerade att bli för ”platt”. Vi tog därför med de tecken eller grupper av tecken som vi ansåg var de tydligaste i varje bibliotekariegrupp. Vad innebär det då, enligt oss, att ett tecken är tydligt?

- När det gäller vilket tecken som används för att beskriva bibliotekarien är just tecknet bibliotekarie det som används mest i alla grupper utom en (skolbibliotekariegruppen). Vi valde därför det tecknet i ekvivalenskedjorna utom i skolbibliotekariegruppen där vi använder oss av två tecken.
- Vi valde att slå samman alla olika utbildnings- och examenskrav till ett: *fackutbildning*. Detta eftersom vi menar att det viktigaste är *att* fackutbildning krävs, inte om det är t. ex. bibliotekshögskola eller B&I-examen som efterfrågas.

- Vad gäller kvalifikationer, personliga egenskaper och arbetsuppgifter har vi beslutat oss för att ta med de största grupperna i varje bibliotekariegrupp oberoende av *hur* stora grupperna är.
- Lönesättningen uttrycks i annonserna antingen som fast eller som påverkbar och är därmed helt tydlig i sig.

Vi anser att 9 tecken i ekvivalenskedjorna ger en fyllig, men ändå inte överskådlig bild av hur diskurserna ser ut.

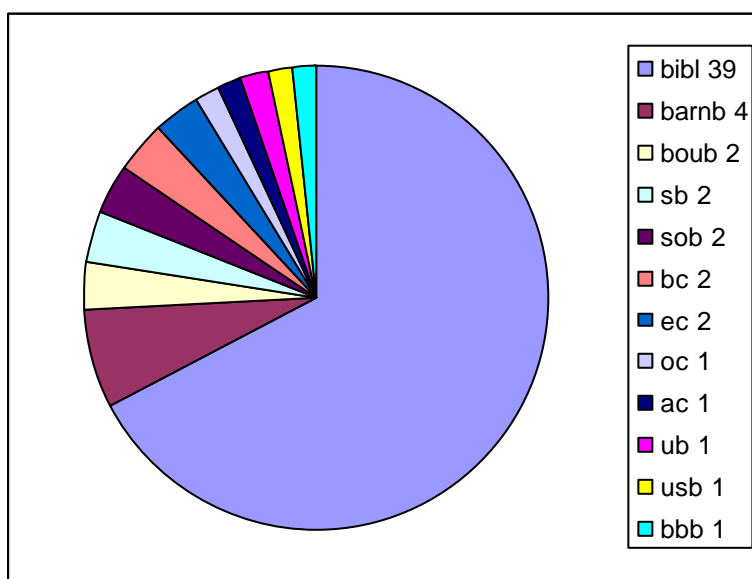
4.1 Folkbiblioteksgruppen

Folkbiblioteksgruppen är den största gruppen rent numerärt i denna undersökning. Den innehåller 58 stycken platsannonser.

4.1.1 Yrkesbenämning

I denna grupp finns 12 olika tecken för bibliotekarie. Det är i fallande storleksordning bibliotekarie (bibl), barnbibliotekarie (barnb), barn- och ungdomsbibliotekarie (boub), studiebibliotekarie (sb), socialbibliotekarie (sob), bibliotekschef, (bc), enhetschef (ec), områdeschef (oc), avdelningschef (ac), ungdomsbibliotekarie (ub), ungdoms- och studiebibliotekarie (usb) samt bokbussbibliotekarie (bbb).

Som synes i cirkeldiagrammet nedan är bibliotekarie det överlägset tydligaste tecknet i denna grupp.

Figur 4a. Yrkesbenämningar för folkbibliotekarien.

39 platsannonser av 58 använder alltså tecknet bibliotekarie för att beskriva det vi har valt att kalla folkbibliotekarie. De övriga 11 tecknen förekommer mellan 1-4 gånger. 13 platsannonser använder sig av artikulation för att ge tecknet bibliotekarie ytterligare mening (t. ex. barnbibliotekarie, bokbussbibliotekarie). Sex annonser använder sig av andra tecken för att beskriva folkbibliotekarien. Det är i samtliga fall chefstjänster.

4.1.2 Utbildning och examen

I platsannonserna för folkbibliotekarierna har kravet på utbildning och examen formulerats på en mängd olika sätt. Det mest framträdande sättet är att ange "bibliotekarieutbildning", t.ex. genom att skriva: "du ska ha: bibliotekarieutbildning", "kvalifikationer: bibliotekarieutbildning" eller "du har bibliotekarieutbildning".

Två andra typiska sätt att ange krav på utbildning och examen är "bibliotekshögskola/B&I-examen" och "bibliotekshögskola" som exempelvis har formulerats som "du är bibliotekarie med examen från bibliotekshögskola/biblioteks- och informationsvetenskap ...", "du som söker ska ha genomgått bibliotekshögskola eller ha examen i biblioteks- och informationsvetenskap" och "kvalifikationer: bibliotekshögskola".

Det är också vanligt att magisterexamen i biblioteks- och informationsvetenskap efterfrågas via formuleringar som "vi söker dig som: har fil. mag. i biblioteks- och informationsvetenskap eller motsvarande bibliotekarieutbildning", "dina kvalifikationer är magisterexamen i biblioteks- och informationskunskap (sic!) alternativt bibliotekarieexamen" och "magisterexamen i biblioteks- och informationsvetenskap, bibliotekshögskola eller motsvarande".

Utbildningskraven kan tolkas på olika sätt. Vi har, utifrån våra erfarenheter, valt följande:

- Ofta anges som utbildningskrav bibliotekarieutbildning alternativt bibliotekshögskoleutbildning *eller* någon typ av examen i B&I. Det menar vi kan tolkas som att arbetsgivaren som sökande är intresserad både av de som utbildat sig enligt det "nya" systemet efter 1993 då högskolereformen genomfördes, men även av de som utbildat sig före den tiden.
- Drygt var fjärde platsannons anger att B&I-examen efterfrågas utan att precisera närmare vilken typ av examen som avses. Det är, menar vi, därför relativt vanligt att en examen efterfrågas där det är otydligt hur lång den skall vara. Är det 80, 120 eller 160 p som avses? Som vi förklarat tidigare är detta en otydlighet som vi inte kan skingra här utan vi får konstatera att bilden i detta avseende är just otydlig. Det skulle kunna vara så att det är så självklart att det med examen menas magisterexamen att många inte specificerar det. Det skulle dock också kunna vara så att längden på utbildningen ibland inte är det primära, utan huvudsaken är att den sökande har läst biblioteks- och informationsvetenskap + att kvalifikationerna (t. ex. erfarenhet av yrket) och de personliga egenskaperna är "de rätta" för just den tjänsten.

Tre platsannonser efterfrågar inte någon utbildning eller examen alls. Vi tolkar det dock som att det är underförstått att någon form av fackutbildning krävs, då det i annonserna t. ex. anges att: "Vi vill att du har flerårig vana som barnbibliotekarie...".

Förutom de tre platsannonser som inte efterfrågar någon utbildning är det två platsannonser som formulerar sig på följande sätt: "du har förmodligen bibliotekarieutbildning och/eller annan adekvat akademisk utbildning samt en professionell grund inom bibliotek och/eller kulturområdet och därmed en insikt i vad biblioteken står för och en egen

genomtänkt vision av vad de skulle kunna bli.” (Notera *förmodligen bibliotekarieutbildning* och *eller annan adekvat akademisk utbildning*.) En annons anger: ”utbildningskrav: bibliotekarieutbildning eller liknande/likvärdig utbildning/erfarenhet.” Notera *eller liknande/likvärdig utbildning* och *erfarenhet*.

De två annonserna med likalydande formuleringar gäller chefstjänster på ett stadsbibliotek och att fackutbildning inte är ett absolut krav tolkar vi som beroende på att det är de arbetsledande arbetsuppgifterna som står i fokus. Thorn Wollnert fann i sin undersökning att det anses svårt att rekrytera bibliotekschefer. Är det så att B&I-utbildningen behöver innehålla ledarskapsutbildning?

Vi tolkar detta resultat som att det bara är en (1) platsannons där fackutbildning inte är ett absolut krav, och därmed att folkbibliotekarierna passar in i vår definition av profession, nämligen professionaliseringsprocessen, som innebär att en yrkesgrupp försöker stänga ett yrkesområde för utomstående genom att en specialistutbildning krävs.

	Antal annonser (utav 58 st. totalt)
Bibliotekarieutbildning	12
Bibliotekshögskola/B&I-examen	9
Bibliotekshögskola	7
Magisterexamen i B&I/motsvarande	6
Bibliotekarieexamen/motsvarande	4
Bibliotekarieutbildning/examen i B&I	2
Bibliotekshögskola/magisterexamen i B&I	2
B&I-examen/motsvarande	2
Magisterexamen i B&I/bibliotekshögskola/motsvarande	2
Bibliotekshögskola/B&I-examen/motsvarande	2
Bibliotekarieutbildning/annan adekvat akademisk utbildning	2
Bibliotekarieutbildning/motsvarande utbildning eller erfarenhet	1
Magisterexamen i B&I	1
Akademisk utbildning inom B&I/motsvarande	1
Akademisk utbildning inom B&I	1
Magisterexamen inom B&I/bibliotekarieexamen	1

Figur 4b. Efterfrågad utbildning hos folkbibliotekarien.

4.1.3 Kvalifikationer

Det efterfrågas många olika kvalifikationer hos en folkbibliotekarie. Vi tolkar dem som tillhörande fem olika grupper. Vissa grupper är stora och innehåller många olika beskrivningar för det som definierar gruppen enligt vår tolkning, t.ex. *erfarenhet av yrket*, och andra grupper innehåller bara en enhetlig beskrivning på det som definierar gruppen, t.ex. *körkort*. Kvalifikationerna som vi tycker hör till gruppen *erfarenhet av yrket* efterfrågas i dessa annonser som: ”erfarenhet av biblioteksarbete”, ”vana vid Libra III” och ”erfarenhet av bokprat, inköp och gallring” t. ex. Alla dessa beskrivningar hör alltså i vår undersökning till samma grupp. En och samma annons kan innehålla många olika ord som betyder samma sak och som hör till samma grupp. För att förtydliga ger vi följande exempel:

I en annons efterfrågas följande kvalifikationer: ”erfarenhet av BOOK-IT”, ”vana av fjärrlånehantering” och ”goda språkkunskaper”. De två första kvalifikationerna tolkar vi som *erfarenhet av yrket* och skulle därmed redovisa att en (1) annons efterfrågat det (i och för sig med två olika formuleringar, men vi redovisar bara *att* annonsen efterfrågat *erfarenhet av yrket*). Den sista kvalifikationen i annonsen hör till *språkkunskaper* och vi redovisar att annonsen efterfrågat även det.

Det finns också kvalifikationer som uttrycks i liten omfattning, i bara någon enstaka annons, och som egentligen tillhör egna små grupper, men som vi har valt att slå samman till en stor grupp. Vi kallar gruppen för *övrigt*. Gruppen *övrigt* i folkbibliotekarieannonserna utgörs av följande efterfrågade grupper av kvalifikationer: *erfarenhet av arbetsledning, informationskompetens, erfarenhet av arbete med barn och ungdom, kunskap om mångkulturella frågor, administrativ kompetens, språkkunskaper, vana att arbeta självständigt, lokalkännedom, pedagogisk erfarenhet, strategiskt utvecklingsarbete och mediakunskap*.

Följande grupper, från större till mindre, har vi identifierat i annonserna som efterfrågar en folkbibliotekarie: *erfarenhet av yrket, körkort, IT-kompetens, kunskap om litteratur* (ibland specificerat som kunskap om barn- och ungdomslitteratur) och *övrigt*. De kvalifikationer som visade sig vara mest typiska för folkbibliotekariediskursen är: *erfarenhet av yrket* och *körkort*.

	Antal annonser (utav 58 st. totalt)	i %
Erfarenhet av yrket	28	48
Körkort	15	26

Figur 4c. Mest typiska kvalifikationer för folkbibliotekarien.

Detta visar att man är mer eftertraktad om man har arbetat inom yrket tidigare. Kan man få erfarenhet av yrket utan att ha arbetat som bibliotekarie? Vi menar att man kan det om man arbetat som biblioteksassistent innan. Vissa kvalifikationer som efterfrågas, t.ex. ”erfarenhet av BOOK-IT” och ”erfarenhet av liknande arbete” skulle en biblioteksassistent kunna ha. Det innebär att två helt nyutbildade bibliotekarier, som söker samma tjänst, skulle värderas olika om den ene jobbat som assistent tidigare och därmed har erfarenhet av yrket redan som nyutbildad och det beror på, som vi skriver ovan, att man i den här gruppen är mer eftertraktad när man har erfarenhet av yrket.

Att körkort efterfrågas i så många annonser menar vi är anmärkningsvärt. Varför är det en så efterfrågad kvalifikation? Vi tror att det kan bero på att det är vanligt att folkbibliotekarien har sin arbetsplats på flera olika ställen (på huvudbiblioteket och en filial t. ex.). Vi grundar det på att vi t. ex. i en annons kunnat läsa: ”Det är bra om du har körkort då bibliotekets filialer ligger några mil bort.” Vi tror också att bibliotekarien åker ut och möter upp bokbussen på vissa hållplatser (vid skolor ute på landsbygden t.ex.) eller att bibliotekarien ska ut med ”boken kommer” (en tjänst på biblioteket till låntagare som inte själva kan ta sig till biblioteket) t. ex. Detta är dock bara en förklaring till *varför* bibliotekarien behöver körkort, inte varför det *efterfrågas så tydligt* i platsannonserna. Utgår arbetsgivarna från att många kvinnor *inte* har körkort, och i så fall, varför gör de det? Eller utgår arbetsgivarna från att det inte är självklart för många kvinnor att söka en tjänst där det ingår bilkörning?

I forskningen och debatten talas om kunskapsorganisation. I annonserna kan vi inte se att det efterfrågas, men vi antar att det är för att det ingår i utbildningen och därför kanske ses som självklart.

I ett fåtal annonser efterfrågas inte en enda kvalifikation. Kan det vara för att de arbetsgivarna förlitar sig på att utbildningen ska täcka upp det som behövs? Eller tycker de att det är underförstått vilka kvalifikationer som behövs?

4.1.4 Personliga egenskaper

De personliga egenskaperna som efterfrågas kommer också från ett brett spektrum. Vi kan urskilja tre olika grupper: *intressen*, *egenskaper* och *tillhörighet*.

Den första gruppen innebär helt enkelt att annonserna efterfrågar ett intresse och i denna grupp var de: intresse för barn- och ungdomslitteratur, barn och ungdomars läsning, vuxnas lärande, att etablera kontakter, att jobba med barn och ungdom, av något som "hör till yrket" (uttrycktes t.ex. som "Du ska ha: ... - intresse för barnbiblioteksarbete ...", lägg märke till formuleringen *intresse för*, ej *erfarenhet av*), mångkulturella frågor, litteratur, att hjälpa andra att utvecklas och IT.

Nästa grupp, *egenskaper*, handlar om de egenskaper som efterfrågas. I den här gruppen är de: social (uttrycktes även som "utåtriktad" och "duktig kommunikatör" t.ex.), serviceinriktad (uttrycktes även som "positiv" och "vänlig" t.ex.), kreativ (uttrycktes även som "idérik" och "nyfiken"), självständig, utvecklingsbenägen (uttrycktes bl. a. som "vill pröva nya arbetsmetoder"), analytisk förmåga (uttrycktes även som "förmåga att organisera/planera" och "god helhetssyn") och i mindre omfattning efterfrågades också: handlingskraftig, ledarskapsförmåga och pedagogisk förmåga.

Sista gruppen, *tillhörighet*, handlar om ålder, kön och etnicitet. I dessa annonser har vi kunnat läsa t.ex. att: "Biblioteket strävar efter mångfald vad gäller ålder, kön och etnisk bakgrund" eller "... kommuns anställda ska spegla den mångfald som finns i kommunen. Vi välkomnar sökande oberoende av ålder, kön och utländsk bakgrund". Vi har också kunnat läsa att: "Då biblioteket eftersträvar en jämnare könsfördelning på arbetsplatserna ser vi gärna manliga sökande" eller "Vi har stor övervikt av kvinnor inom biblioteksverksamheten. Vi ser därför gärna manliga sökanden".

I den här gruppen efterfrågas mest *egenskaper*. Den egenskap som tydligast kan sägas tillhöra gruppen är social eftersom den efterfrågas i stor omfattning. Vi har t.ex. kunnat läsa i annonserna att: "De personer vi söker har mycket god social förmåga" eller "Du är utåtriktad och tycker om att skapa kontakter och bygga nätverk." En annan egenskap som efterfrågas ofta är serviceinriktad. I annonsen kan det formuleras som: "Vi söker dig som är serviceinriktad och idérik" eller "Du ska ha en utvecklad känsla för service och vara lätt att samarbeta med". Den tredje egenskapen som efterfrågas ofta är kreativ. Följande mening är ett exempel på det: "Du formulerar dig väl i tal och skrift, är idérik och drivande och kan arbeta självständigt och i samspel med andra." En annan annons kan uttrycka det som: "Bland dina personliga egenskaper ser vi att du är positiv, kreativ, flexibel och har stor arbetskapacitet." Eller som: "Konstnärlig talang är en tillgång."

Intresse i den här gruppen består till största delen av intressen relaterade till barn och ungdom. Det uttrycks som: ”Intresse för arbete med barn och ungdomar nödvändigt” eller ”Vi förutsätter att ett stort intresse för barn- och ungdomslitteratur och barn och ungdomars läsning finns”. Vi tolkar det som om barn och ungdomar ses som viktiga låntagare för folkbibliotekarien och att de också utgör en stor del av folkbibliotekens låntagare.

I annonserna finner vi också uttrycket ”Vi lägger stor vikt vid personlig lämplighet”. Det tolkar vi som ett sätt att *understryka* att de personliga egenskaperna är viktiga, att det inte räcker med utbildning utan att man också måste vara ”rätt person”, d.v.s. ha rätt personlighet för yrket. Det finns också annonser som inte efterfrågar någon personlig egenskap alls. De annonserna är över lag kortfattade och oftast består de bara av efterfrågad utbildning, en beskrivning av arbetsuppgifterna och varaktigheten. Att annonsen inte talar om vilka personliga egenskaper som är önskvärda gör att beskrivningen känns ”fattig” och opersonlig. Varför utelämnas de? Kanske var det bråttom att få ut annonsen eller kanske fanns det redan en tilltänkt för tjänsten, men där regelverket säger att en annons ska ut ändå, med andra ord en annons som det inte fanns någon anledning att lägga ner stor energi på.

Sammanfattningsvis så visar följande tabell de personliga egenskaper som är mest utmärkande för gruppen:

	Antal annonser (utav 58 st. totalt)	i %
Social	36	62
Serviceinriktad	23	40
Kreativ	22	38

Figur 4d. Mest typiska personliga egenskaper för folkbibliotekarien.

4.1.5 Arbetsuppgifter och ansvarsuppgifter

De arbetsuppgifter som enligt denna undersökning kan kopplas till folkbibliotekarien har vi delat upp i följande grupper:

Utåtriktat arbete

Tre annonser av fyra anger i varierande omfattning att arbetsuppgifterna innebär kontakt med andra människor. Det kan t. ex. vara kontakt med besökande på biblioteket, med andra yrkesgrupper för att nå bibliotekets målgrupper, för att påverka beslutsfattare eller marknadsföra biblioteket. Den mest framträdande utåtriktade arbetsuppgiften av alla de som angivits i annonserna är arbete i informationsdisk, ofta i kombination med andra typer av utåtriktat biblioteksarbete. Att skapa kontakter utanför biblioteket är också relativt framträdande.

Ansvar/utvecklingsarbete

Att ha någon form av ansvar och/eller att utveckla olika verksamheter är även det typiska arbetsuppgifter för en folkbibliotekarie. Det kan vara att ha verksamhetsansvar, att vara ansvarig för en avdelning eller att ha ansvar för ett filialbibliotek. Det kan också vara att vidareutveckla barnbiblioteksverksamheten eller att vidareutveckla servicen till vuxenstudierande.

Administrativt arbete

Den tredje gruppen av arbetsuppgifter som framkommer i platsannonserna är administrativa arbetsuppgifter. De domineras av hantering av media i någon form (välja ut, köpa in, hantera, gallra, översyn). Andra typer av administrativa arbetsuppgifter som anges är fjärrlån, katalogisering och olika former av IT-arbete.

Övrigt förekommande arbetsuppgifter

I en av tre platsannonser anges det att "övrigt förekommande arbetsuppgifter" ingår i tjänsten. Vi tolkar det som att en bibliotekarie får räkna med att ha många olika typer av arbetsuppgifter när man arbetar på ett folkbibliotek och att man som folkbibliotekarie får vara beredd att "göra det mesta". Det kan också betyda som Xu och Chen menar att en kort annons aldrig kan uttrycka allt som behövs för tjänsten.

I denna grupp ingår även arbetsuppgifter som vi inte tycker oss ha kunnat placera i någon av de övriga grupperna. Det är "sekreterarskap i nämnd", "bevaka tillgänglighetsfrågor för funktionshindrade" och att ha "...ansvar för kommunens taltidning", vilket innebär "...innehållsurval, inspelning, kopiering och distribuering av denna".

I tabellen nedan visar vi i hur många annonser de ovan angivna arbetsuppgifterna förekommer, både rent numerärt och i procent.

	Antal annonser (utav 58 st. totalt)	i %
Utåtriktat arbete	43	74
Ansvar/utvecklingsarbete	39	67
Administrativt arbete	29	50

Figur 4e. Redovisning av de mest förekommande arbetsuppgifterna hos folkbibliotekarien.

Följande två exempel på hur arbetsuppgifter presenterats i annonserna anser vi representativa för gruppen:

Arbetsuppgifter:

Som medarbetare i arbetslag Öster är du delansvarig i biblioteksverksamheten vid arbetslagets bibliotek, men med särskilt ansvar för ovanstående barnverksamhet vid XX bibliotek."..."Detta innebär bl.a.:

*sagostunder, bokcirklar, program- och utställningsverksamhet och andra aktiviteter i nära samarbete med förskolor, BVC och föräldrar.

*bemanning av bibliotek med informationstjänst mot barn och vuxna. Kvälls- och helgtjänstgöring ingår. Ensamarbete kan förekomma.

*medieurval och mediehantering

*övrigt förekommande arbetsuppgifter.

och

Arbetsuppgifter:

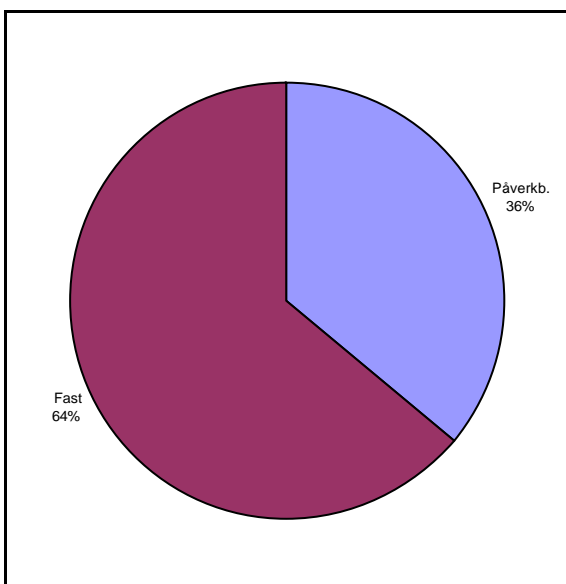
Ansvara för den sociala biblioteksverksamheten. Kontakt med servicehus, talboksåntagare, Boken kommer-låntagare mfl. (sic!) Ansvar för inköp av talböcker, LL-böcker och storstilsböcker.

Informationstjänstgöring samt kvälls- och lördagstjänstgöring på huvudbiblioteket och filialen i XX. Katalogiseringsarbete på katalogavdelningen 9 tim/v ingår i tjänsten. I tjänsten ingår även huvudansvaret för filialen i XX som sköts av filialansvarig assistent.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att arbetet som folkbibliotekarie, enligt vår tolkning av detta material, innebär ett utåtriktat arbete med mycket kontakt med besökare, men även att externa kontakter förekommer relativt ofta. Att ha ansvarsuppgifter och att arbeta med utvecklingsfrågor är också typiskt liksom att ha administrativa arbetsuppgifter.

4.1.6 Lönesättning

Lönesättningen för bibliotekarier på folkbibliotek sker övervägande genom att lönen är bestämd i förväg och där arbetsgivaren hänvisar till kollektivavtal genom uttryck som: "Fast lön. Månadslön. Kollektivavtal finns" eller "Enligt avtal" enligt våra platsannonser. Det finns ett visst förhandlingsutrymme, men de flesta (ungefär 2/3) ger inte det intrycket.

Figur 4f. Förhållandet mellan fast och påverkbar lönesättning hos folkbibliotekarien.

4.1.7 Bilden av folkbibliotekarien

Ekvivalenskedjan som påvisar den kollektiva identiteten för folkbibliotekarien:

Bibliotekarie

*

Fackutbildning

*

Erfarenhet av yrket

*

Körkort

*

Social

*

Serviceinriktad

*

Utåtriktat arbete

*

Ansvar/utvecklingsarbete

*

Fast lönesättning

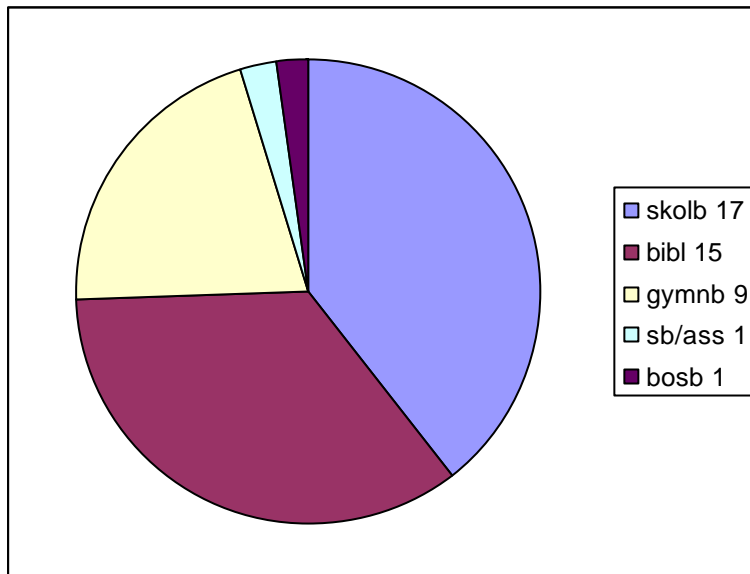
När vi studerar den bild av folkbibliotekarien som vi fått fram, så ser vi att det dominerande tecknet som används är *bibliotekarie*. Vi tolkar gruppen som relativt homogen, men materialet antyder också att diskursen kan bestå av mindre diskurser, t. ex. en barnbibliotekariediskurs. Vidare framkommer det att folkbibliotekarien är högskoleutbildad och har en fackutbildning som är kopplad till yrket. En folkbibliotekarie ska förutom sin utbildning ha kompletterande kvalifikationer. De som tydligast efterfrågas är de som hör till yrket specifikt, så som t. ex. ”erfarenhet av bokprat” eller mer allmänt som ”yrkeserfarenhet”. En folkbibliotekarie ska också ha körkort då yrket är rörligt eftersom arbetsplatsen troligtvis är förlagd till olika ställen. En folkbibliotekarie ska också ha vissa personliga egenskaper och det har framkommit i vår undersökning att det är viktigast att vara social och serviceinriktad. I annonserna efterfrågas dubbelt så många personliga egenskaper som kvalifikationer. Bilden som då framkommer, menar vi, antyder att det är oerhört viktigt för en folkbibliotekarie att ha rätt personlighet, även om det kan vara så att en del kvalifikationer ingår i utbildningen och därför inte uttalas. Den bilden förstärks också av att det uttryckligen går att läsa att i en del annonser att ”vi fäster stor vikt vid personlig lämplighet”. Vidare har vår undersökning visat att folkbibliotekarien har ett utåtriktat arbete med många kontakter, både interna och externa, och att arbetet till stor del också innebär att ta ansvar för en egen del av bibliotekets alla uppdrag. Sedan ska folkbibliotekarien även kunna jobba med bibliotekets utveckling i olika sammanhang, som t. ex. att vidareutveckla något av bibliotekets verksamheter. Lönesättningen är övervägande fast i denna grupp.

4.2 Skolbiblioteksgruppen

Skolbiblioteksgruppen är den näst största gruppen i vår undersökning och innehåller 43 stycken platsannonser.

4.2.1 Yrkesbenämning

I denna grupp finns fem olika tecken för bibliotekarie. Det är skolbibliotekarie (skolb), bibliotekarie (bibl), gymnasiebibliotekarie (gymnb), skolbibliotekarie/biblioteksassistent (sb/ass) samt barn- och skolbibliotekarie (bosb). Det fjärde tecknet, skolbibliotekarie/biblioteksassistent är medtaget eftersom man i annonsen som utbildningskrav har angett bibliotekarieutbildning eller likvärdig utbildning. Det femte tecknet, barn- och skolbibliotekarie, har hamnat i denna grupp då vi av annonsen uppfattar att skolbiblioteksarbetet är det dominerande.

Figur 4g. Yrkesbenämningar för skolbibliotekarien.

I skolbiblioteksgruppen är det mycket vanligt att använda sig av artikulation för att ge tecknet bibliotekarie ytterligare mening, 28 annonser utav 43 gör det.

4.2.2 Utbildning och examen

I platsannonserna för skolbibliotekarier är kravet på utbildning och examen, liksom för folkbibliotekarierna, formulerat på en mängd olika sätt. Även här är det dominerande uttryckssättet "bibliotekarieutbildning", t.ex. genom att skriva "Kvalifikationer: bibliotekarieutbildning", "Kvalifikationer: Vi söker dig som har bibliotekarieutbildning" eller "Kvalifikationer: Genomgången bibliotekarieutbildning".

Andra sätt att formulera sig är: "Kvalifikationer: Bibliotekarieexamen /magister-examen i biblioteks- och informationsvetenskap", "Kvalifikationskrav: Examen inom Biblioteks- och informationsvetenskap eller likvärdig utbildning" och "Kvalifikationer: Bibliotekshögskola".

I skolbiblioteksgruppen finns tre platsannonser där ingen utbildning efterfrågas. Vi tolkar det dock som att det är underförstått att fackutbildning krävs.

I en av annonserna uppfattar vi att arbetsgivaren menar att någon särskild fackutbildning inte behövs. Detta eftersom det är en gymnasiebibliotekarietjänst som kombineras med en lärartjänst och det som efterfrågas är pedagogisk utbildning. Två andra annonser som söker en skolbibliotekarie efterfrågar "Utbildning som överensstämmer med tjänsten" samt "Du som söker bör ha: behörighet från bibliotekshögskola, lärarhögskola eller motsvarande" (notera *lärarhögskola eller motsvarande*).

För så gott som alla skolbibliotekarietjänster krävs fackutbildning, och vi menar därmed att skolbibliotekarieryrket kan anses vara en profession. Vi anser dock att det finns en svag tendens till en sammanblandning av bibliotekarieryrket och läraryrket till bibliotekarieryrkets nackdel. Vi tolkar det som att det ibland går lika bra att vara utbildad lärare för att kunna arbeta som skolbibliotekarie. Vill skolbibliotekarierna fortsätta att vara en egen profession, och inte ett yrke som lärarna eller någon annan yrkeskategori kan sköta

lika bra som dem, så menar vi att det finns anledning att vara uppmärksam på denna tendens så att den inte blir starkare. När detta skrivs anländer *DIK-forum*, nr 13, 2005 och där finns en artikel som berättar att Högskolan på Gotland ger en 20-poängskurs som heter *Leka, leta, läsa, lära - skolbibliotek för alla åldrar* och som är en kurs där lärare, bibliotekarie och andra som till vardags är verksamma i skolbiblioteksmiljöer får möjlighet att mötas och skaffa nya kunskaper i biblioteksutveckling. Zahra Safaie, skolbibliotekarie och DIK Bibliotekarieförbundets representant i Nationella skolbiblioteksgruppen menar dock att det finns en risk att lärarbibliotekarier får ersätta fullt utbildade bibliotekarier för att arbetsgivaren vill spara pengar. Artikeln berättar vidare att Uppsala universitet planerar en helt ny dubbelexamen som ska bli verklighet höstterminen 2006 eller vårterminen 2007. Utbildningen är tänkt att var minst 200 poäng lång och innehålla 80 poäng i biblioteks- och informationsvetenskap. Denna utbildning leder alltså till att man kan söka jobb både som bibliotekarie och lärare. Thord Österberg, utbildningsledare för lärarutbildningen vid Uppsala universitet menar att man tyckt sig märka av ett intresse från både lärar- och bibliotekariehåll för en dubbel yrkesutbildning som ger både lärarexamen och magisterexamen i biblioteks- och informationsvetenskap (Lytsy 2005, s. 5-6).

I denna grupp förekommer, liksom i folkbibliotekariegruppen, att B&I-examen utan närmare specifikation efterfrågas, dock i mindre omfattning. Även här efterfrågas vad vi tolkar som både den nya utbildningen och den gamla.

	Antal annonser (utav 43 st. totalt)
Bibliotekarieutbildning	19
Magisterexamen i B&I/bibliotekarieexamen	4
Bibliotekshögskola	3
B&I-examen/motsvarande	3
B&I-examen	2
Bibliotekarieutbildning/motsvarande	2
Utbildning från bibliotekarielinjen	1
Magisterexamen i B&I/Bibliotekshögskola	1
Magisterexamen i B&I	1
Bibliotekshögskola/motsvarande	1
Utbildning som överensstämmer med tjänsten	1
Bibliotekshögskola/lärarhögskola/motsvarande	1
Pedagogisk utbildning	1

Figur 4h. Efterfrågad utbildning hos skolbibliotekarien.

4.2.3 Kvalifikationer

Hos skolbibliotekarierna ser vi att kvalifikationerna tillhör fyra olika grupper. En del kvalifikationer är dock svåra att gruppera. Ett exempel på en svårtolkad formulering är: ”Vi ser gärna att du har erfarenheter från att arbeta på skolbibliotek och intresse för och kunskaper om IT på bibliotek.” Hör ”kunskaper om IT på bibliotek” till *erfarenhet av yrket* eller *IT-kompetens*? Eller ska det vara en egen grupp? I vårt arbete har vi tolkat in den formuleringen som tillhörande *IT-kompetens*. Vi skulle ha kunnat göra annorlunda, det är vi medvetna om, men vi valde så efter att ha diskuterat det grundligt. Ett annat exempel som vi fick ta ställning till är formuleringen: ”Du har stor erfarenhet av pedagogiskt biblioteksarbete”. Handlar det om *erfarenhet av yrket*, *kunskap i* eller *erfarenhet*

av pedagogik eller är det en egen grupp? Vi tog ett beslut om att uttrycket hamnar under pedagogik. Rätt eller fel? I vår undersökning valde vi att göra så eftersom det framkommit i forskningen att pedagogisk kompetensen behövs. Då ville vi inte att efterfrågad pedagogik skulle "försvinna" i en grupp som kallas för något annat eller splittras upp i smågrupper där "den totala summan" av den efterfrågade pedagogiken skulle försvinna. Det samma gäller IT.

Grupperna som vi urskiljde var i storleksordning: *IT-kompetens* (efterfrågas som "IT-kunskaper" eller "datorvana"), *erfarenhet av yrket* (efterfrågades också genom formuleringar som "erfarenhet av referensarbete" eller "erfarenhet av BOOK-IT" t.ex.) och *kunskap om barn- och ungdomslitteratur*.

	Antal annonser (utav 43 st. totalt)	i %
IT-kompetens	21	49
Erfarenhet av yrket	19	44
Kunskap om barn- och ungdomslitteratur	9	21

Figur 4i. Mest typiska kvalifikationer för skolbibliotekarien.

Resterande kvalifikationer som efterfrågats finns i gruppen som vi kallar *övrigt*. *Övrigt* innebär i den här gruppen följande kvalifikationer, som efterfrågats i liten omfattning: kunskap i eller erfarenhet av pedagogik, vana vid informationssökning, erfarenhet av arbete med barn och ungdom, körkort, ana av självständigt arbete, vana av att arbeta i lärararbetslag, kunskaper i barns språkutveckling, språkkunskaper, erfarenhet av mångkulturell verksamhet och kunskaper i hur ett levande bibliotek ska bedrivas.

Det finns även här svårtolkade formuleringar som: "Den vi söker bör ha kunskaper om hur ett levande bibliotek ska bedrivas" som finns i en enda annons. Vi fann formuleringen svårtydd och kunde inte se att den hörde ihop med någon annan efterfrågad kvalifikation. Eftersom den endast gick att läsa i en enda annons så gör den varken till eller från i vår undersökning, vi nämner den bara i uppsatsen som ett exempel på hur svårtolkat materialet kan vara.

Vi ser att de tre stora grupperna som utmärker skolbibliotekarien finns med i forskningen. *IT-kompetens* efterfrågas mest, men *erfarenhet av yrket* har även i denna grupp stor betydelse. Litteraturkännedom, som i dessa annonser endast uttrycks specifikt som *kunskap om barn- och ungdomslitteratur*, är den sista gruppen som kan sägas utmärka gruppen, dock inte lika markant som de två andra grupperna. Återigen hittade vi inte någon efterfrågan på kunskapsorganisation. Bara någon enstaka annons efterfrågar körkort, som därmed inte är speciellt viktigt för skolbibliotekarien till skillnad mot folkbibliotekarien. En skolbibliotekaries arbete är med andra ord inte lika rörligt.

4.2.4 Personliga egenskaper

Här efterfrågas lika många *egenskaper* som *intresse*. Social och intresse av att jobba med barn och ungdom efterfrågas i hälften av annonserna. Nästan lika många efterfrågar pedagogisk förmåga. Alla egenskaper kan kopplas ihop med den specifika miljön (bibliotek i *skola*) som skolbibliotekarien befinner sig i.

	Antal annonser (utav 43 st. totalt)	i %
Social	25	58
Intresse av att jobba med barn och ungdom	20	47
Pedagogisk förmåga	18	42

Figur 4j. Mest typiska personliga egenskaper för skolbibliotekarien.

Sedan efterfrågas även i mindre omfattning: utvecklingsbenägen, kreativ, självständig, analytisk förmåga, serviceinriktad, handlingskraftig, intresse för IT, intresse för litteratur, intresse för något som ”hör till yrket” och intresse för mångkulturella frågor.

I en (1) annons finner vi att *tillhörighet* kommer till uttryck: ”I vår kommun vill vi ha mångfald i arbetslivet. Vi välkomnar sökande med olika etniska bakgrunder.” Varför tycker man inte att det är viktigt med kulturell mångfald här? Att en jämn köns- och åldersfördelning inte efterfrågas beror antagligen på att skolbibliotekarien oftast är ensam på sin arbetsplats tror vi författare.

4.2.5 Arbetsuppgifter och ansvarsuppgifter

Skolbibliotekariernas arbetsuppgifter så som de har presenterats i platsannonserna har vi delat in på följande sätt:

Utåtriktat arbete

Även på skolbibliotek utgör utåtriktat arbete en tydlig grupp. Arbetsuppgifterna kan delas upp i dels kontakt med besökare, vilket här till största delen innebär skolelever, dels utgörs det av samarbete med lärare. I denna grupp finns en enda platsannons som anger tjänstgöring i informationsdisk. Vi tolkar detta som att det på många skolbibliotek kanske inte finns en speciell låne- och informationsdisk, utan att dessa arbetsuppgifter kanske inte finns en speciell låne- och informationsdisk, utan att dessa arbetsuppgifter sköts i biblioteket och/eller vid bibliotekariens skrivbord exempelvis.

Ansvar/utvecklingsarbete

Nästan lika vanligt som utåtriktat arbete framkommer det att ansvarsuppgifter och/eller utvecklingsarbete är. Ansvarsuppgifterna är oftast eget eller delat verksamhetsansvar, i några fall budgetansvar. Att eget eller delat verksamhetsansvar är så pass vanligt menar vi kan tolkas som att skolbiblioteken ofta är små personalmässigt sett.

Utvecklingsarbetet består till största delen av att utveckla biblioteket. Att utveckla biblioteket kanske är nödvändigt för att ”följa med” resten av organisationen (skolan) och kunna ge den service som de för tillfället kräver. Ett skolbibliotek är med och ”slås om” pengarna i skolorganisationens budget och om det ska vara motiverat att biblioteket ska få del av dem så måste organisationen känna att biblioteket har något att ge och att det behövs tror vi.

Administrativt arbete

Mindre framträdande är administrativt arbete. Liksom i folkbibliotekariegruppen är någon form av media den dominerande administrativa uppgiften, men även andra förekommer, t.ex. katalogisering, fjärrlån och någon form av IT-arbetsuppgifter.

	Antal annonser (utav 43 st. totalt)	i %
Utåtriktat arbete	25	58
Ansvar/utvecklingsarbete	22	51
Administrativa arbetsuppgifter	13	30

Figur 4k. Redovisning av de mest förekommande arbetsuppgifttema hos skolbibliotekarien.

Arbetsuppgifterna uttryckts t. ex som:

Arbetsuppgifter:

I arbetsuppgifterna ingår att ge biblioteksservice till elever och lärare, att i samarbete med lärare utveckla bibliotekets funktion som pedagogisk resurs, samt ge handledning och undervisning i informationsökning.

och

Arbetsuppgifter:

- tillsammans med övrig personal forma biblioteket så att det är tillgängligt och angeläget för alla på skolan
- i samarbete med lärare integrera biblioteket som ett viktigt redskap i undervisningen
- tillsammans med övrig bibliotekspersonal ansvara för bibliotekets hemsida
- mediabevakning.

Övrigt förekommande arbetsuppgifter

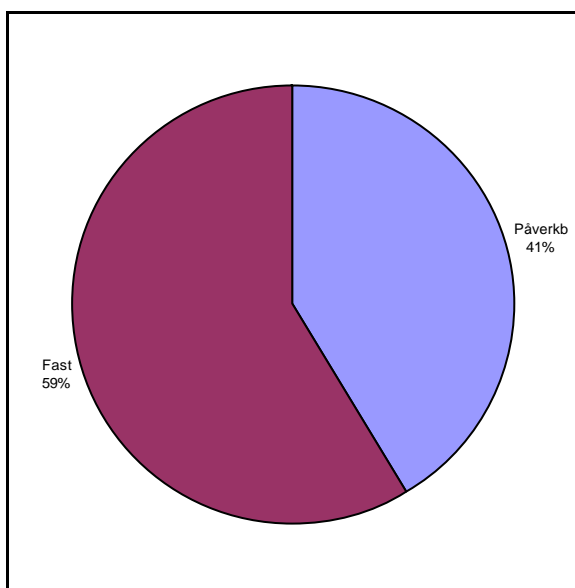
Även i platsannonserna för skolbibliotekarier förekommer uttrycket ”övrigt förekommande arbetsuppgifter” och ett par gånger anges ”sedvanliga arbetsuppgifter”. Det förekommer att platsannonser för skolbibliotekarier är mycket knapphändigt utformade och inte anger några arbetsuppgifter alls. Vi tolkar det som att det är sedvanliga arbetsuppgifter som avses, eftersom vi menar att om tjänsten inneburit specialiserade arbetsuppgifter skulle detta angivits. Detta kan dock vara en feltolkning från vår sida.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att vi tolkar att arbetet som skolbibliotekarie, enligt denna undersökning, innebär ett utåtriktat arbete med mycket kontakt med elever och lärare. Vanligt är också någon form av ansvar, oftast verksamhetsansvar och att utveckla biblioteket. IT-arbete är sparsamt förekommande.

4.2.6 Lönesättning

Lönesättningen är även i denna grupp övervägande fast, men inte lika tydligt som på folkbiblioteken eftersom vi här även hittar många annonser som uttrycker att den som söker jobbet kan få vara med och påverka sin blivande lön. Det uttrycks som: ”Fast lön.

Löneanspråk anges” eller som: ”Månadslön. Individuell lönesättning.” Den fasta lönesättningen uttrycks t. ex. som: ”Fast lön, enligt avtal” eller ”Fast lön. Kollektivavtal finns”.

Figur 4l. Förhållandet mellan fast och påverkbar lönesättning hos skolbibliotekarien.

4.2.7 Bilden av skolbibliotekarien

Ekvivalenskedjan för skolbibliotekarien och därmed den kollektiva identiteten ser ut som följer:

Bibliotekarie *eller* skolbibliotekarie

*

Fackutbildning

*

IT-kompetens

*

Erfarenhet av yrket

*

Social

*

Intresse av att jobba med barn och ungdom

*

Utåtriktat arbete

*

Ansvar/utvecklingsarbete

*

Fast lönesättning

När vi studerar vårt material och bilden av skolbibliotekarien växer fram så ser vi att här entydigt inte används ett speciellt tecken för att benämna denna grupp. Tecknen bibliotekarie och skolbibliotekarie används i ungefär lika stor omfattning och kan båda sägas beteckna gruppen. Det skulle kunna vara så att diskursen även här innehåller mindre diskurser såsom en skolbibliotekariediskurs och en gymnasiebibliotekariediskurs t. ex.,

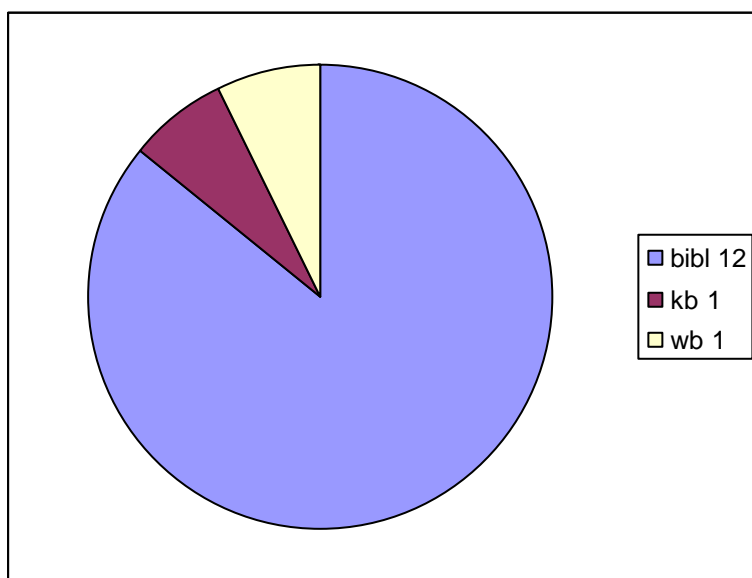
men det ligger utanför denna undersöknings område och vi kan därmed inte svara på det. Vi får nöja oss med att säga att denna grups beteckning är bibliotekarie *eller* skolbibliotekarie. Till gruppen hör även fackutbildning på högskolenivå inom ämnet. Förutom fackutbildningen finns fler kvalifikationer som lyfts fram och de mest typiska är att skolbibliotekarien ska ha IT-kompetens och erfarenhet av yrket. Förutom kvalifikationer ska en skolbibliotekarie ha vissa specifika personliga egenskaper som i vår undersökning visat sig vara att vara social och att ha ett intresse av att jobba med barn och ungdom. Det känns naturligt att barn och ungdomar nämns i den här gruppen eftersom jobbet kretsar kring dem. Arbetet består av utåtriktat arbete och ansvar/utvecklingsarbete. Det utåtriktade arbetet innebär för denna grupp att ge service och att samarbeta med både elever och lärare och kopplingen till den personliga egenskapen social blir tydlig enligt oss. Att det också innebär att ha eget ansvar i så stor utsträckning kopplar vi till att det kan vara så att ensamarbete är vanligt. Utvecklingsarbetet handlar om att utveckla biblioteket inom skolorganisationen, vilket kan vara nödvändigt för att behålla eller stärka sin ställning inom skolorganisationen tror vi och som vi också har kunnat läsa om i debatten. Lönesättningen är till övervägande del fast.

4.3 Högskole- och universitetsbiblioteksgruppen

Denna grupp är numerärt den näst minsta gruppen, och består av 14 stycken platsannonser.

4.3.1 Yrkesbenämning

Tre tecken för bibliotekarie förekommer i denna grupp. Det är bibliotekarie (bibl), kontaktbibliotekarie (kb) samt webb-bibliotekarie (wb).

Figur 4m. Yrkesbenämningar för högskole- och universitetsbibliotekarien.

12 av 14 platsannonser använder sig av tecknet bibliotekarie för att beskriva den grupp vi valt att kalla högskole- och universitetsbibliotekarie. De två andra använder sig av artikulering för att ge ytterligare mening åt tecknet.

4.3.2 Utbildning och examen

I liket med de två tidigare grupperna är efterfrågad utbildning och examen formulerad på flera olika sätt. Även i denna grupp är det vanligt att bibliotekarieutbildning efterfrågas.

Exempel på formuleringar i annonserna: ”Kompetens: Vi söker dig med bibliotekarieexamen”, ”Kvalifikationer: Du skall ha magisterexamen i biblioteks- och informationsvetenskap eller motsvarande bibliotekarieutbildning”, ”Kvalifikationer: Utbildad bibliotekarie gärna i kombination med annan utbildning”, ”För arbetet krävs bibliotekarieutbildning vid högskola eller motsvarande kompetens”, och ”Akademisk utbildning, t. ex. biblioteks- och informationsvetenskap, kulturvetenskap eller webbdesign” (notera *t. ex.*).

I denna grupp finns inte någon platsannons där utbildning inte efterfrågas. Däremot finns en (1) platsannons där det inte var nödvändigt med fackutbildning (”akademisk utbildning, t. ex. B&I-vetenskap...”, notera *t. ex.*) och en (1) platsannons där ”... biblioteksutbildning förutsätts”. Om det är en bibliotekarieutbildning som efterfrågas, eller om t. ex. en 20p-biblioteksassistentutbildning hade varit tillräcklig framgår inte menar vi. Självklart kan det även röra sig om en felskrivning. Även denna grupp menar vi kan sägas befinna sig i professionaliseringsprocessen och vi tolkar det som att både de med den nya respektive den äldre utbildningen efterfrågas.

	Antal annonser (utav 14 st. totalt)
Bibliotekarieutbildning	4
Bibliotekarieutbildning eller motsvarande	4
Magisterexamen i B&I eller motsvarande	2
Magisterexamen i B&I	1
Bibliotekarieutbildning, gärna i kombination med annan utbildning	1
Biblioteksutbildning	1
Akademisk utbildning, t. ex. B&I-vetenskap, kulturvetenskap eller webbdesign	1

Figur 4n. Efterfrågad utbildning hos högskole- och universitetsbibliotekarien

4.3.3 Kvalifikationer

Även här tycker vi att kvalifikationerna som kan urskiljas i annonserna tillhör fyra olika grupper. Här efterfrågas:

1. Erfarenhet av yrket (ibland med krav på specifik inriktning, t. ex. ”erfarenhet av biblioteksarbete med naturvetenskaplig inriktning”).
2. IT-kompetens.
3. Språkkunskaper (allmänt eller specificerat engelska språket).
4. Övrigt

Övrigt i dessa annonser är: kunskap i eller erfarenhet av pedagogik, kunskapsorganisation (efterfrågas som katalogisering), vana att arbeta i projekt, vana att arbeta självständigt, andra ämneskunskaper som teknik, naturvetenskap och ekonomi och bibliotekserfarenhet. ”Bibliotekserfarenhet förutsätts” står det i en (1) annons. Formuleringen känns

svävande och mångtydig. Förmodligen är det arbetslivserfarenhet som efterfrågas (men bibliotekariens eller biblioteksassistentens?) men det kan även tolkas på annat sätt.

	Antal annonser (utav 14 st. totalt)	i %
Erfarenhet av yrket	11	79
IT-kompetens	8	57
Språkkunskaper	6	43

Figur 4o. Mest typiska kvalifikationer för högskole- och universitetsbibliotekarien.

När vi jämför annonserna med det som skrivits i forskningen så ser vi att många av kvalifikationerna finns med. I den här gruppen är språk viktigt och det visar att en högskole- och universitetsbibliotekarie får vara beredd på att leta efter, bedöma och hantera texter på ett annat språk än svenska, företrädesvis engelska. Högskole- och universitetsstudier kräver idag att studenterna ska kunna läsa kurslitteratur på åtminstone engelska och då krävs att bibliotekarien också ska kunna det menar vi.

4.3.4 Personliga egenskaper

Annonserna uttrycker mest hur högskole- och universitetsbibliotekarier ska vara, d.v.s. vilka *egenskaper* som är önskvärda. *Intresse* efterfrågas i mindre omfattning och ses tydligen som mindre intressanta. Varför? När vi tittar på hela vårt material så ser vi en skillnad: de folk-, skol- och sjukhusbibliotekarier som efterfrågas beskrivs med ungefär dubbelt så många personliga egenskaper som kvalifikationer. Hos högskole- och universitetsbibliotekarier och specialbibliotekarier är det precis tvärt om. De två sistnämnda grupperna uttrycker ett större behov på specifika kunskaper alltså (utöver den rena fackutbildningen). Att högskole- och universitetsbibliotekariens intressen inte verkar viktiga kan vi då bättre förstå eftersom det här är viktigare med ren kunskap istället, som vi tolkar det.

I ganska stor omfattning uttrycks *tillhörighet*. Vi kan läsa det som: ”Universitetsbiblioteket strävar efter att ta tillvara de kvaliteter som en jämn ålders- och könsfördelning och etnisk och kulturell mångfald tillför verksamheten” t. ex. i en av annonserna.

De mest efterfrågade personliga egenskaperna hos en högskole- och universitetsbibliotekarie är: social, serviceinriktad och självständig.

	Antal annonser (utav 14 st. totalt)	i %
Social	12	86
Serviceinriktad	9	64
Självständig	8	57

Figur 4p. Mest typiska personliga egenskaper för högskole- och universitetsbibliotekarien.

Utvecklingsbenägen, pedagogisk förmåga och kreativ efterfrågas också relativt ofta. Sedan efterfrågas i liten omfattning: analytisk förmåga, handlingskraftig, intresse för katalogisering och intresse för IT.

4.3.5 Arbetsuppgifter och ansvarsuppgifter

I dessa 14 platsannonser är arbetsuppgifterna fördelade enligt följande:

Utåtriktat arbete

I så gott som samtliga annonser anges utåtriktade arbetsuppgifter. De vanligaste arbetsuppgifterna är arbete i informationsdisk och olika typer av undervisning (användarundervisning, undervisning i informationssökning, undervisning i biblioteksintroduktion, men även angett som enbart undervisning). Kontakter med andra yrkesgrupper förekommer sparsamt i denna undersökning.

Administrativt arbete

Mycket dominerande är administrativa arbetsuppgifter och det tydligaste utav dem är katalogisering. Olika former av mediaarbete (urval, förvärv, gallring) är också ofta förekommande liksom även IT-arbete.

Övrigt förekommande arbete

I likhet med de två tidigare bibliotekariegrupperna förekommer även i denna grupp att annonserna anger, förutom specificerade arbetsuppgifter, även ”övrigt förekommande arbete”. Det förekommer även här arbetsuppgifter som vi har haft svårt att kategorisera. Det gäller t. ex.: ”Arbetet består av praktiskt arbete med översyn och hantering av samlingar för att förbereda och underlätta den kommande inflyttningen i de nya bibliotekslokalerna.”

Ansvar/utvecklingsarbete

Ansvarsuppgifter förekommer sparsamt och då i form av ämnesansvar.

Exempel på hur arbetsuppgifterna har uttryckts i annonserna:

Arbetsuppgifter: Undervisa i biblioteksintroduktion och informationssökning, underhålla våra webbsidor, vara kontaktbibliotekarie för våra distansstudenter samt katalogisera. ... Andra arbetsuppgifter är bl. a. kundtjänstgöring/referensarbete, in/utlån av litteratur, litteratur- och informationssökningar i bibliotekskatalogen Micromark eller andra databaser, visst IT-stöd för besökare och kollegor, vissa administrativa sysslor såsom kopiering, Bokuppsättning, inscanning av dokument m.m.

och

Arbetet består av alla i ett bibliotek förekommande uppgifter såsom lån, information, fjärrlån, periodica-hantering, förvärv, katalogisering m.m. Arbetet är starkt datoriserat och biblioteken förmedlar stora mängder elektroniska informationsresurser till sina användare. Tjänstgöringen är mycket utåtriktad med tjänstgöring i bibliotekets expeditioner samt undervisning.

Att arbeta i informationsdisk är en dominerande arbetsuppgift på högskole- och universitetsbibliotek, liksom att ägna sig åt någon form av undervisning. Alla biblioteksgrupper innehåller arbetsuppgifter som innebär någon form av undervisning, men det är i denna grupp som det är oftast förekommande. Administrativa arbetsuppgifter är också typiskt. IT-arbete och att arbeta med de flesta arbetsuppgifter som förekommer på ett

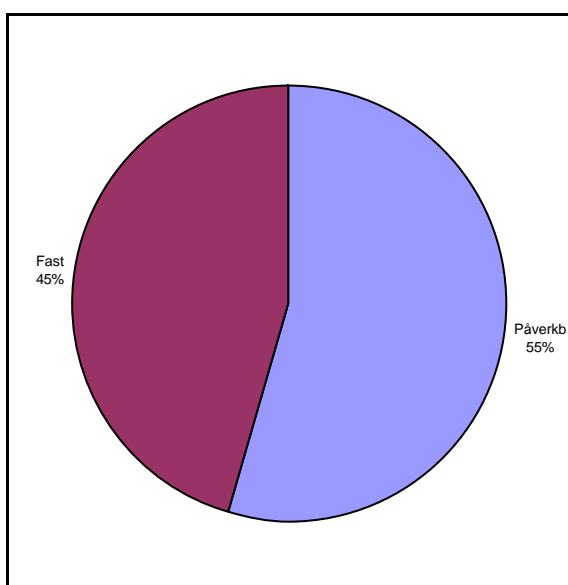
högskole- eller universitetsbibliotek förekommer också relativt ofta enligt vår tolkning av materialet.

	Antal annonser (utav 14 st. totalt)	i %
Utåtriktat arbete	13	93
Administrativa arbetsuppgifter	10	71
Ansvar/utvecklingsarbete	2	14

Figur 4q. Redovisning av de mest förekommande arbetsuppgifterna hos högskole- och universitetsbibliotekarien.

4.3.6 Lönesättning

Vårt undersökningsmaterial visar att lönesättningen på denna typ av bibliotek är med knapp marginal övervägande påverkbar.

Figur 4r. Förhållandet mellan fast och påverkbar lönesättning hos högskole- och universitetsbibliotekarien.

4.3.7 Bilden av högskole- och universitetsbibliotekarien

Ekvivalenskedjan för högskole- och universitetsbibliotekarien och den kollektiva identiteten är som följer:

Bibliotekarie

*

Fackutbildning

*

Erfarenhet av yrket

*

IT-kompetens

*

Social

*

Serviceinriktad

*

Utåtriktat arbete

*

Administrativt arbete

*

Påverkningsbar lönesättning

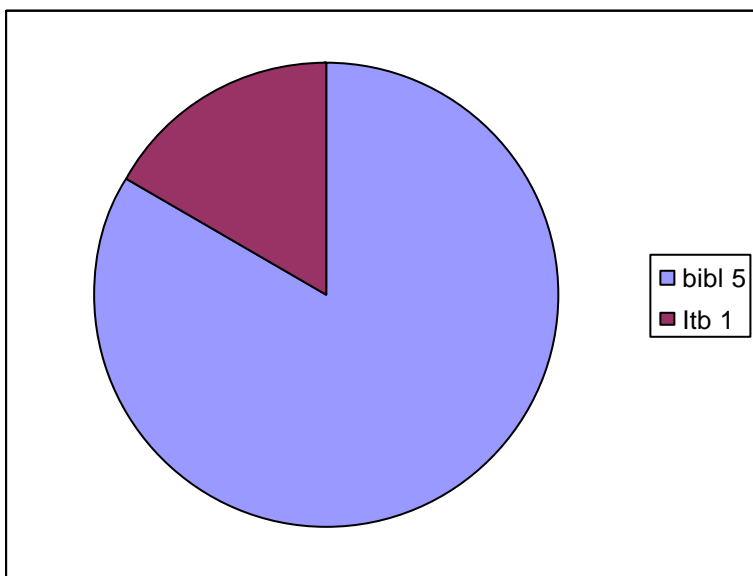
En högskole- och universitetsbibliotekarie benämns med tecknet bibliotekarie. Högskole- och universitetsbibliotekarien är själv högskoleutbildad och har fackutbildning. Bilden vidgas genom att fler kvalifikationer efterfrågas och materialet visar att det är speciellt viktigt att en högskole- och universitetsbibliotekarie har yrkeserfarenhet och IT-kunskaper. Personliga egenskaper efterfrågas också och de som ses som mest viktiga är att vara social och serviceinriktad. Det är vanligt i dessa annonser att uttrycket ”stor vikt lägges vid personlig lämplighet” förekommer. Arbetet för denna typ av bibliotekarie är omväxlande, eftersom det är både utåtriktad och administrativt. Det utåtriktade arbetet handlar om att ge service i informationsdisken men det har också framkommit i vårt material att det till stor del innebär olika former av undervisning för denna typ av bibliotekarie. Det administrativa arbetet innebär till stor del att katalogisera, men även mediaarbete och IT-arbete framkommer i materialet. Lönesättningen i denna grupp är med knapp marginal övervägande påverkningsbar.

4.4 Sjukhusbiblioteksgruppen

Detta är den minsta gruppen i vår undersökning och innehåller sex platsannonser.

4.4.1 Yrkesbenämning

I denna grupp förekommer endast två tecken för tecknet bibliotekarie. Det är bibliotekarie (bibl) och IT-bibliotekarie (Itb).

Figur 4s. Yrkesbenämningar för sjukhusbibliotekarien.

Fem av sex annonser använder sig av tecknet bibliotekarie för att beskriva sjukhusbibliotekarien. En (1) annons använder sig av artikulation.

4.4.2 Utbildning och examen

De sex annonser har formulerat kraven på utbildning och examen på följande sätt:

- ”Kvalifikationer: Examen i biblioteks- och informationsvetenskap (alt. Bibliotekshögskola).”
- ”Kvalifikationer: Magisterexamen i biblioteks- och informationsvetenskap eller bibliotekarieexamen.”
- ”Vi söker dig som har bibliotekarieexamen eller magisterexamen i biblioteks- och informationsvetenskap.”
- ”Kvalifikationer: Kandidat- eller magisterexamen i biblioteks- och informationsvetenskap eller bibliotekarieexamen.”
- ”Kvalifikationer: bibliotekarieutbildning.”
- ”Kvalifikationer för tjänsten: Magisterexamen i biblioteks- och informationsvetenskap, Bibliotekshögskola eller motsvarande.”

Alla sex tjänster efterfrågar någon typ av fackutbildning. Sjukhusbibliotekarierna är alltså en profession enligt vår definition. I denna grupp finns den enda platsannonsen av de 139 som finns med i vår undersökning som efterfrågar en *kandidat-* eller *magisterexamen* i biblioteks- och informationsvetenskap. Även här förekommer att examen i biblioteks- och informationsvetenskap efterfrågas utan närmare specifikation.

I liket med tidigare grupper uppfattar vi att det efterfrågas personer med både den nya och den ”gamla” utbildningen.

4.4.3 Kvalifikationer

Kvalifikationerna som efterfrågas i platsannonserna för sjukhusbibliotekarier kan delas in i tre grupper:

1. Erfarenhet av yrket (efterfrågades ordagrant så eller som ”BOOK-IT-vana”).
2. Språkkunskaper (allmänt eller specificerat engelska språket).
3. IT-kompetens (såsom ”IT-kunskaper” och ”datortekniskt kunnande”).

Alla annonser efterfrågar någon kvalifikation och de tre grupperna som finns med, återfinns i forskningen. Varken litteraturkännedom eller pedagogik som tas upp i både debatten och forskningen finns med här. Eftersom vi har så få annonser som handlar om sjukhusbibliotekarier så är det svårt att dra några större slutsatser från materialet. Vårt lilla material pekar dock på en tendens att sjukhusbibliotekarien bör vara duktig på språk och IT och vi tolkar det som om en stor del av deras jobb innebär tuffa informationssökningar i databaser och på Internet, där språkkunskaper, företrädesvis engelska är nödvändiga.

	Antal annonser (utav 6 st. totalt)	i %
Erfarenhet av yrket	4	67
Språkkunskaper	3	50
IT-kompetens	3	50

Figur 4t. Mest typiska kvalifikationer för sjukhusbibliotekarien.

4.4.4 Personliga egenskaper

Vi har hittat många personliga egenskaper i dessa annonser. De flesta handlar om *egenskaper*. De personliga egenskaperna som kan sägas vara typiska för gruppen är: social, kreativ och serviceinriktad.

	Antal annonser (utav 6 st. totalt)	i %
Social	5	83
Kreativ	4	67
Serviceinriktad	3	50

Figur 4u. Mest typiska personliga egenskaper för sjukhusbibliotekarien.

Utvecklingsbenägen och självständig nämns också samt pedagogisk förmåga, handlingskraftig, professionell, intresse för litteratur och intresse för IT, var och en, en enda gång. Vi är medvetna, som vi skriver ovan, att eftersom vi har så få annonser som efterfrågar en sjukhusbibliotekarie så kan siffrorna bli missvisande, men vi har valt att redovisa annonserna ändå. Detta *är* de annonserna som fanns under de åtta månader som vi ska uttala oss om och även om det blir svårt att dra slutsatser från detta lilla material, så är detta åtminstone en "ögonblicksbild" av sjukhusbibliotekarien av idag.

4.4.5 Arbetsuppgifter och ansvarsuppgifter

I dessa sex platsannonser återfinns följande grupper av arbetsuppgifter:

Utåtriktat arbete

Den dominerande arbetsuppgiften som efterfrågas i platsannonserna är någon typ av utåtriktat arbete. Tjänstgöring i informationsdisk är oftast förekommande och alltid i kombination med annan typ av utåtriktat arbete, t. ex. informationsökning i medicinska databaser och bokvagnsronder.

Administrativt arbete

Nästan Ika tydligt som utåtriktat arbete är administrativt arbete, ofta i form av IT-uppgifter, men även fjärrlån och tidskriftshantering.

Ansvar/utvecklingsarbete

Något mindre framträdande än utåtriktat arbete och administrativt arbete är ansvars- och utvecklingsarbete.

Övrigt förekommande arbetsuppgifter

Liksom i tidigare grupper förekommer förutom specificerade arbetsuppgifter även "ö- vrigt förekommande arbetsuppgifter".

	Antal annonser (utav 6 st. totalt)	i %
Utåtriktat arbete	6	100
Administrativt arbete	5	83
Ansvar/utvecklingsarbete	4	67

Figur 4v. Redovisning av de mest förekommande arbetsuppgifterna hos sjukhusbibliotekarien.

En annons har formulerat arbetsuppgifter på följande sätt:

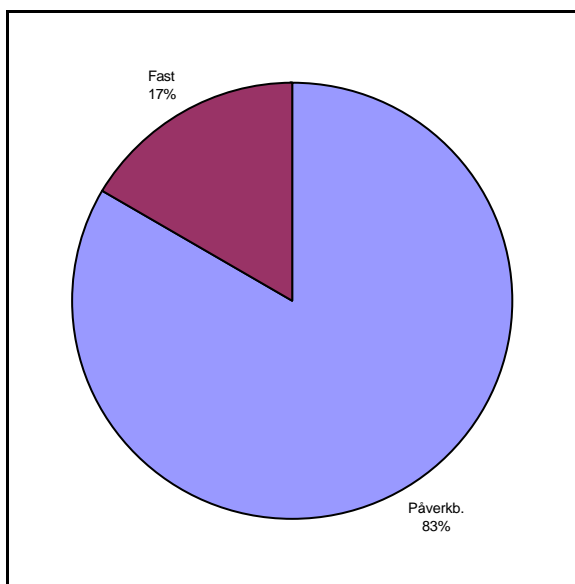
Arbetsuppgifter:

Ansvar för arbetet med patientinformation (PION) och arbetsplatsens schema-läggning. Delta i utvecklandet av applikationer inom det medicinska informationsområdet. Utbilda i olika söksystem och utföra datorbaserad litteratursökning i företrädesvis olika medicinska databaser. Delta i arbetet med katalogen, gå bokvagnsronder och tjänstgöra i bibliotekets upplysning.

Från detta lilla undersökningsmaterial kan vi alltså konstatera att tjänstgöring i informationsdisk är vanligt förekommande liksom att arbetet är utåtriktat med mycket kontakt med låntagare. Även IT-arbete och administrativa arbetsuppgifter är vanligt förekommande. Exemplet ovan visar att arbetet på ett sjukhusbibliotek kan vara mycket varierande med en mängd olika arbetsuppgifter.

4.4.6 Lönesättning

I denna grupp sker lönesättningen till klart övervägande del genom att den som söker jobbet får vara med och påverka sin lön. Fem annonser av sex uttrycker sig som följer: "Individuell lön" eller "Fast lön. Ange löneanspråk".

Figur 4w. Förhållandet mellan fast och påverkbar lönesättning hos sjukhusbibliotekarien.

4.4.7 Bilden av sjukhusbibliotekarien

Ekvivalenskedjan för sjukhusbibliotekarien och den kollektiva identiteten ser ut som följer:

Bibliotekarie

*

Fackutbildning

*

Erfarenhet av yrket

*

Språkkunskaper

*

Social

*

Kreativ

*

Utåtriktat arbete

*

Administrativt arbete

*

Påverkbar lönesättning

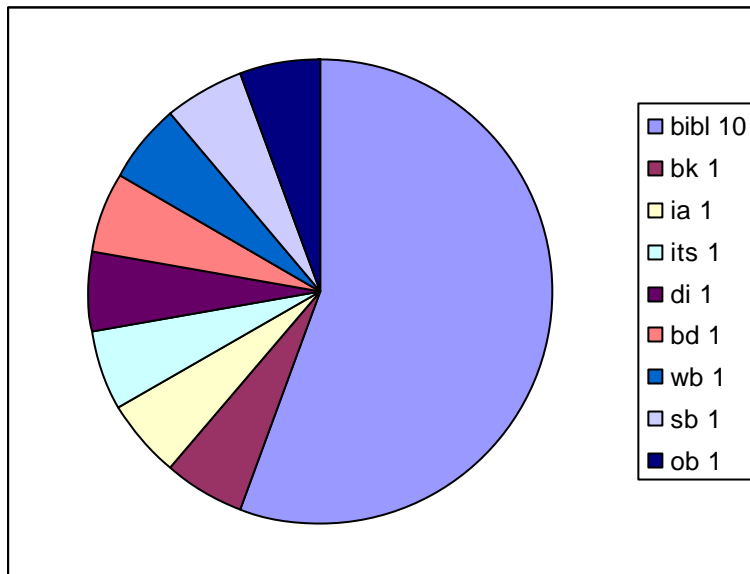
Fem av sex annonser använder tecknet bibliotekarie för att beskriva sjukhusbibliotekari-
en och det tolkar vi som att gruppen är homogen och att det troligtvis inte går att hitta
mindre diskurser inom diskursen. Sjukhusbibliotekarien har alltid någon form av fack-
utbildning, det är dock något otydligt hur lång utbildningen är. I likhet med folk-, sko-
och högskole- och universitetsbibliotekarierna är det önskvärt att sjukhusbibliotekarien
har tidigare yrkeserfarenhet. Goda språkkunskaper är också något som utmärker sjuk-
husbibliotekarien. I annonserna för sjukhusbibliotekarier har det i snitt efterfrågats 4,5
personliga egenskaper, vilket är flest av alla grupper. Att arbetsgivaren efterfrågar
många personliga egenskaper tolkar vi som att denne lägger stor vikt vid hur biblioteka-
rien är som person. Det som efterfrågas mest är social förmåga och kreativitet. Arbetet
är ett utåtriktat arbete med mycket kontakt med låntagare och därmed blir de sociala
förmågorna mycket viktiga. Att det är viktigt med kreativ förmåga skulle kunna bero på
att det kan vara en bra egenskap vid informationssökning likaväl som i IT-arbete, båda
vanliga arbetsuppgifter för sjukhusbibliotekarien. Det framkommer att lönesättningen är
påverkbar i den här gruppen.

4.5 Specialbiblioteksgruppen

Denna vår sista grupp som innehåller platsannonser för olika typer av bibliotekarietjän-
ster är 18 till antalet.

4.5.1 Yrkesbenämning

I denna grupp finns nio olika tecken för bibliotekarie. Det vanligaste tecknet är bibliote-
karie (bibl). De övriga åtta förekommer en gång vardera; bibliotekskonsulent (bk), in-
formationsadministratör (ia), IT-samordnare (its), dokumentalist/informatiker (di), bib-
liotekarie/dokumentalist (bd), webb-bibliotekarie (wb), studiebibliotekarie (sb) samt
orkesterbibliotekarie (ob).

Figur 4x. Yrkesbenämningar för specialbibliotekarien.

I denna grupp finns en dominans för tecknet bibliotekarie som drygt hälften av platsannonserna använder. Fyra av 18 platsannonser använder sig av artikulering för att ge tecknet ytterligare mening, och fyra använder sig av andra tecken för att beskriva specialbibliotekarien. Denna grupp är den enda som benämner bibliotekarien med andra ord än just bibliotekarie (förutom folkbiblioteksgruppen vid chefstjänster). Liksom Rubin anser vi att det kan vara ett sätt att försöka höja statusen.

Denna vår sista grupp är lite speciell, då den innehåller platsannonser från olika typer av bibliotek, och det skulle kunna argumenteras för att vi borde ha delat upp gruppen i mindre grupper t. ex. myndighetsbibliotek, företagsbibliotek o.s.v. De flesta av dessa grupper hade dock blivit så pass små att det inte skulle ha varit möjligt att utläsa något från materialet (de minsta grupperna skulle ha bestått av en platsannons).

4.5.2 Utbildning och examen

I likhet med tidigare grupper är kravet på utbildning och examen formulerat på olika sätt. "Bibliotekarieutbildning" är på samma sätt som i andra grupper den formulering som är mest framträdande. Det uttrycks exempelvis i annonserna som: "Kvalifikation: Bibliotekarieutbildning", "Kvalifikation: Du har bibliotekarieexamen...", "Kvalifikation: Bibliotekarieutbildning eller liknande" och "Önskvärda kvalifikation: Vi söker dig som har bibliotekarieutbildning eller motsvarande utbildning."

Andra formuleringar som förekommer är: "Kvalifikation: Du skall ha en akademisk grundexamen, innefattande bibliotekarieutbildning", "Vi söker dig som har akademisk utbildning med inriktning mot biblioteks- och informationsvetenskap."

I tre annonser uppfattar vi att det inte är nödvändigt med fackutbildning, då det efterfrågas "Akademisk utbildning inom biblioteks- och informationsvetenskap, svenska språket eller motsvarande" (notera *svenska språket* och *motsvarande*), "Akademisk utbildning, t.ex. biblioteks- och informationsvetenskap" (notera *t. ex.*) och "Vi förutsätter att

du är högskoleutbildad inom området informationsvetenskap” (notera *informationsvetenskap*).

En (1) platsannons efterfrågar inte någon utbildning och vi uppfattar att det inte behövs någon. För 4/5 av specialbibliotekarietjänsterna krävs fackutbildning, och vi menar att specialbibliotekarieryrket torde kunna anses vara en profession. Vi anser dock att det finns en tydlig tendens till en sammanblandning av bibliotekarieryrket och andra yrken. Vi tolkar det som att det relativt ofta går lika bra att ha en annan utbildning för att kunna arbeta som specialbibliotekarie. Men vad är bibliotekariearbete? Är det att beställa och arkivera notmaterial, färdigställa övningsmaterial samt registrera spelade verk i ett notregister? Eller skulle denna tjänst lika väl kunna kallas arkivarie eller sekreterare? Kanske kan det vara så att en del av de tjänster där fackutbildning inte krävs är tjänster som inte är bibliotekarietjänster. Eller att tjänsterna är så pass specialiserade att det är utbildning inom specialiteten som är det viktiga?

Liksom i tidigare grupper förekommer formuleringar som vi tolkar innebär att det inte klart framgår vilken längd på B&I-examen som krävs.

	Antal annonser (utav 18 st. totalt)
Bibliotekarieutbildning/motsvarande	5
Bibliotekarieutbildning	4
Akademisk grundexamen innefattande bibliotekarieutbildning	2
Akademisk utbildning i B&I	1
B&I-utbildning/motsvarande	1
Bibliotekshögskola	1
Högskoleutbildad inom området informationsvetenskap	1
Akademisk utbildning, t. ex. B&I-vetenskap	1
Akademisk utbildning i B&I, svenska språket el. motsvarande	1

Figur 4y. Efterfrågad utbildning hos specialbibliotekarien.

4.5.3 Kvalifikationer

I denna grupp finns ett brett spann av efterfrågade kvalifikationer med alltifrån kunskap om Libra III till notkunskap till HTML. Det efterfrågas mest:

1. Erfarenhet av yrket (ibland med krav på specifik inriktning t. ex. ”vetenskapligt bibliotek” eller ”bibliotek inom myndighet/kulturinstitution/enskild organisation”).
2. IT-kompetens.
3. Språkkunskaper (i svenska, engelska, danska, norska, franska, tyska eller portugisiska).

Alla andra kvalifikationer kallar vi för *övrigt*. De handlar om att ha vana att jobba självständigt och vana av att jobba utåtriktat, i projekt och av projektledning, att ha erfarenhet från liknande arbetsområde (såsom studiecentrum) och från annat område (såsom försvarsområdet). De handlar också om att ha olika ämneskunskaper, som bibliotekets ämnesområden, samhällsvetenskap, socialantropologi och notkunskap. En annons efter-

frågar ”kännedom om afrikanska förhållanden och litteratur”, en annan ”pedagogisk erfarenhet” och som avslutning hittar vi också en (1) annons som efterfrågar körkort. Litteraturkännedom efterfrågas inte alls och pedagogik finns endast med i en enda annons. Två andra områden från forskningen hittar vi heller inte i dessa annonser och det är kunskap om människor och relationer och kunskap i förändringsarbete i organisationer. Dock efterfrågas kunskap i kunskapsorganisation här (i form av ”kunskap i katalogisering”).

Även hos denna grupp ses *erfarenhet av yrket* som viktigast. I denna bibliotekarie-diskurs är *IT-kompetens* en mycket efterfrågad kvalifikation också och uttrycks på många olika sätt, t. ex. som ”erfarenhet av uppdatering och utveckling av webbplatser” och ”erfarenhet av systemadministration av bibliotekssystem”. Nästan 7/10 av dem uttrycker att de tycker att IT-kunskaper är viktiga. Alla annonserna innehåller någon kvalifikation och de flesta av dem innehåller många för att förtydliga vem som söks.

	Antal annonser (utav 18 st. totalt)	i %
IT-kompetens	12	67
Erfarenhet av yrket	7	39
Språkkunskaper	7	39

Figur 4z. Mest typiska kvalifikationer för specialbibliotekarien.

4.5.4 Personliga egenskaper

Även många personliga egenskaper efterfrågas i dessa annonser. De mest efterfrågade egenskaperna är social, serviceinriktad och analytisk förmåga.

	Antal annonser (utav 18 st. totalt)	i %
Social	13	72
Serviceinriktad	7	39
Analytisk förmåga	6	33

Figur 4å. Mest typiska personliga egenskaper för specialbibliotekarien.

Sedan efterfrågas även pedagogisk förmåga, självständig och utvecklingsbenägen. Tillhörighet kommer till uttryck genom formuleringar som: ”XX strävar efter en jämn könsfördelning och ser därför gärna både manliga och kvinnliga sökande. XX vill även ta tillvara de kvaliteter som etnisk och kulturell mångfald tillför verksamheten” och är ganska vanligt i annonserna.

Sedan efterfrågas i mindre omfattning: kreativ, intresse för IT, intresse för att utveckla andra, handlingskraftig och intresse för människor.

4.5.5 Arbetsuppgifter och ansvarsuppgifter

I denna grupp ser arbetsuppgifterna ut enligt följande:

Administrativt arbete

En mycket stor andel av platsannonserna anger administrativa arbetsuppgifter. I motsats till andra grupper är inte media den mest dominerande administrativa arbetsuppgiften utan det är olika former av IT-arbete.

Utåtriktat arbete

En stor del av annonserna anger arbetsuppgifter som innebär kontakt med människor, i huvudsak människor som använder sig av bibliotekets tjänster.

Ansvar/utvecklingsarbete

Ansvarsuppgifter är sparsamt förekommande på specialbibliotek enligt denna undersökning. Arbetsuppgifter innefattande utvecklingsarbete är något vanligare och då t. ex genom att medverka i utvecklingsarbete i flexibelt lärande.

Övrigt förekommande arbetsuppgifter

Förutom specificerade arbetsuppgifter anges i knappt var fjärde annons ”övrigt förekommande arbetsuppgifter”.

	Antal annonser (utav 18 st. totalt)	i %
Administrativa arbetsuppgifter	15	83
Utåtriktat arbete	10	56
Ansvar och utvecklingsarbete	5	28

Figur 4ä. Redovisning av de mest förekommande arbetsuppgifterna hos specialbibliotekarien.

Att arbeta som specialbibliotekarie innebär enligt vår tolkning att administrativa arbetsuppgifter är de mest dominerande och då ofta i form av IT-uppgifter och media. Kontakt med människor som använder sig av bibliotekets tjänster är också typiska. Externa kontakter är inte särskilt vanligt, ej heller ansvars- och utvecklingsuppgifter. Det är relativt vanligt att ha en mängd olika arbetsuppgifter vilket följande kan vara ett exempel på:

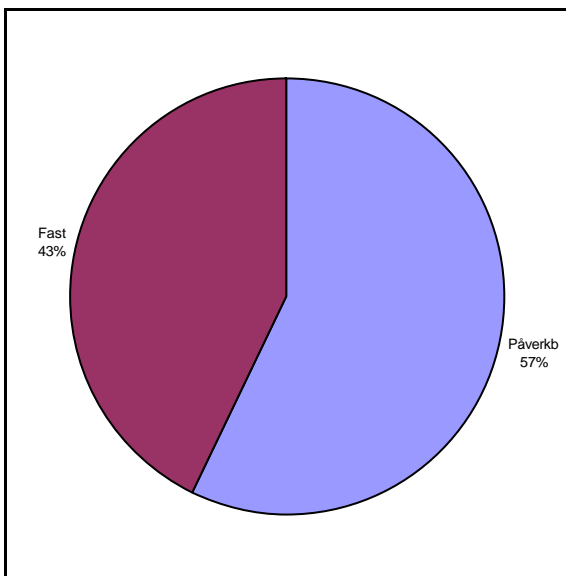
Tjänsten som bibliotekarie innebär delvis traditionella arbetsuppgifter i form av uppbyggande och skötsel av biblioteket, i.e katalogisering, inköp, skyltning av inkommen litteratur, uppdatera databaser, ge service till allmänheten och till XX. Den andra delen av tjänsten är mer servicebetonad och proaktiv i och med att man ska serva och ge råd till XX personal och externt knutna medarbetare med litteratur, tips och rådgivning i samband med litteratursökningar till olika projekt. Vidare ska man ansvara för tipskatalogen som finns på webben samt att uppdatera den samma löpande. Se till att externa frågor kring litteraturtips och föreläsare samt allmänna frågor besvaras.

Att arbeta som specialbibliotekarie kan också innebära mycket specialiserade arbetsuppgifter:

”...arbete med standardisering och strukturering av information för våra söktjänster på Internet.”

4.5.6 Lönesättning

Här är lönesättningen med knapp marginal övervägande påverkbar.

Figur 4ö. Förhållandet mellan fast och påverkbar lönesättning hos specialbibliotekarien.

4.5.7 Bilden av specialbibliotekarien

Ekvivalenskedjan och den kollektiva identiteten för specialbibliotekarien:

Bibliotekarie

*

Fackutbildning

*

Erfarenhet av yrket

*

IT-kompetens

*

Social

*

Serviceinriktad

*

Administrativt arbete

*

Utåtriktat arbete

*

Påverkbar lönesättning

I denna grupp använder drygt hälften av annonserna tecknet bibliotekarie för att beskriva specialbibliotekarien. Knappt hälften antingen artikulerar tecknet eller använder ett annat tecken. Detta tolkar vi som att gruppen inte är homogen. Då alla tecken som inte är bibliotekarie är olika tolkar vi det som att gruppen är splittrad och att det är tveksamt om det går att hitta diskurser inom diskursen. Specialbibliotekarien har nästan alltid någon form av fackutbildning, men då annonserna inte alltid specifikt frågar efter fackutbildning *kan* det förekomma att specialbibliotekarier saknar sådan. Att det i denna grupp är mest vanligt att bibliotekarien saknar fackutbildning kan menar vi bero på att det kan anses tveksamt om vissa av specialbibliotekarietjänsterna är *bibliotekarietjänster*. Det kan även bero på att specialbibliotekariens arbetsuppgifter är så specialiserade

att det är kunskap i specialiteten som är det viktiga. Det som stöder denna tolkning är att det efterfrågas nästan fem kvalifikationer i snitt per annons i denna grupp vilket är flest av alla grupper. Önskvärda kvalifikationer för en specialbibliotekarie är i likhet med tidigare bibliotekariegrupper erfarenhet av yrket och IT-kunskaper är också mycket viktigt. Som person ska specialbibliotekarien vara social och serviceinriktad. Att arbeta som specialbibliotekarie innebär ofta administrativa arbetsuppgifter som IT-arbete, men arbetet är även utåtriktat med kontakter med låntagare. Lönesättningen är med knapp marginal övervägande påverkbar.

5 Diskussion och slutsatser

I detta kapitel belyser vi likheterna i de ekvivalenskedjor för bibliotekarien som vi fått fram. Dessa likheter utgör grunden för de diskurser som vi anser framkommer i vår undersökning och vi redogör för vari skillnaderna ligger dem emellan. Vi resonerar sedan om en eventuell gemensam övergripande diskurs och tydliggör kärnan till den med hjälp av ett diagram. Därefter diskuterar vi det som uttalas och det som inte uttalas i materialet och vi avslutar med att lägga fram de konsekvenser som de olika biblioteksdiskurserna kan få för bibliotekarieprofessionen och dess status.

5.1 Bibliotekarien i platsannonserna – en jämförelse

Vår första frågeställning var:

- Vilka olika bibliotekariediskurser kommer till uttryck i 2004 års platsannonser?
  - Hur ser dessa bibliotekariediskurser ut?
  - Hur skiljer de sig åt?

Det finns många olika infallsvinklar som kan användas för att förklara ett fenomen. Vårt mål var att måla upp bilden av bibliotekarien så som den framkommer i dagens platsannonser och vi är medvetna om att bilden skulle ha blivit annorlunda om vi tittat på bibliotekarien utifrån ett annat håll och utifrån andra kriterier. Den bild som vi lyfter fram är *en* bild bland alla bilder som finns just nu men därmed inte sagt att den inte skulle vara intressant eller att den skulle vara oviktig. Alla bilder är viktiga och bidrar till den allmänna uppfattningen.

Som analytisk ram valde vi att dela upp platsannonserna i fem grupper. I vår analys av materialet framträder två grupper som liknar varandra. Det är högskole- och universitetsbibliotekariegruppen och specialbibliotekariegruppen. Ekvivalenskedjan för dem båda ser ut som följer:

Bibliotekarie

*

Fackutbildning

*

Erfarenhet av yrket

*

IT-kompetens

*

Social

*

Serviceinriktad

*

Utåtriktat arbete

*

Administrativt arbete

*

Påverkbar lönesättning

Sedan framkommer i materialet att ännu en grupp, sjukhusbibliotekariegruppen, liknar dessa två till stor del. För alla tre grupperna används samma tecken, det framgår att fackutbildning krävs och i alla tre grupperna är erfarenhet av yrket den kvalifikation som är mest framträdande. Nästa kvalifikation skiljer sig dock till en början åt. I högskole- och universitetsbibliotekariegruppen och specialbibliotekariegruppen är IT den näst mest efterfrågade kvalifikationen, men i sjukhusbibliotekariegruppen efterfrågas språk istället. En skillnad som blir liten när vi tittar närmare på materialet och ser att den tredje kvalifikationen som efterfrågas hos högskole- och universitetsbibliotekariegruppen är just språk och att den tredje kvalifikationen som efterfrågas i sjukhusbibliotekariegruppen är IT. De tre mest typiska kvalifikationerna i grupperna är alltså lika. I alla tre grupperna framkommer det sedan att det är viktigt att vara social, men påföljande personliga egenskaper skiljer sig åt: I sjukhusbibliotekariegruppen är det kreativ som nämns, medan det i de andra två grupperna är serviceinriktad. Men under ytan finns en likhet igen. Hos sjukhusbibliotekariegruppen kommer sedan en efterfrågan på att också denna typ av bibliotekarie ska vara serviceinriktad. Kreativitet hos högskole- och universitetsbibliotekariegruppen efterfrågas relativt ofta, men i mindre omfattning i specialbibliotekariegruppen. Så även om de personliga egenskaperna inte helt överensstämmer, så är de relativt lika, enligt vår tolkning. Alla tre grupperna har sedan ett övervägande utåtriktat och administrativt arbete och lönesättningen är övervägande påverkbar.

Högskole- och universitetsbibliotekariegruppen och specialbibliotekariegruppen:

Bibliotekarie

*

Fackutbildning

*

Erfarenhet av yrket

*

IT-kompetens

*

(Språk)

*

Social

*

Serviceinriktad

*

...

*

Utåtriktat arbete

*

Administrativt arbete

*

Påverkbar lönesättning

Sjukhusbibliotekariegruppen:

Bibliotekarie

*

Fackutbildning

*

Erfarenhet av yrket

*

Språk

*

(IT-kompetens)

*

Social

*

Kreativ

*

(Serviceinriktad)

*

Utåtriktat arbete

*

Administrativt arbete

*

Påverkbar lönesättning

När vi sedan tittar på folkbibliotekarie- och skolbibliotekariegrupperna så hör inte de lika självklart ihop, men de liknar varandra mer än de liknar de övriga tre. Utöver att

bibliotekarie används som tecken, att fackutbildning krävs och att erfarenhet av yrket är viktigt, så ska båda vara sociala och båda grupperna har främst arbetsuppgifter som vi tolkat som utåtriktade eller som ansvars- och utvecklingsarbete. Lönesättningen är i båda grupperna övervägande fast. Det som skiljer dem åt är en av kvalifikationerna: till folkbibliotekariegruppen hör körkort och det efterfrågas ytterst lite i skolbibliotekariegruppen som istället kopplas samman med IT-kompetens. IT-kompetens hittar vi dock i folkbibliotekariegruppen som nästa kvalifikation efter körkort. Det som skiljer dem mest åt är nästa personliga egenskap, serviceinriktad hos den ena och intresse av att arbeta med barn och ungdom hos den andre.

Folkbibliotekariegruppen:

Bibliotekarie

*

Fackutbildning

*

Erfarenhet av yrket

*

Körkort

*

(IT-kompetens)

*

Social

*

Serviceinriktad

*

Utåtriktat arbete

*

Ansvar/utvecklingsarbete

*

Fast lönesättning

Skolbibliotekariegruppen:

Bibliotekarie

*

Fackutbildning

*

IT-kompetens

*

Erfarenhet av yrket

*

...

*

Social

*

Intresse att arbeta m. barn

*

Utåtriktat arbete

*

Ansvar/utvecklingsarbete

*

Fast lönesättning

Vi tycker att vi utifrån vårt material kan säga att det i huvudsak finns två bibliotekarie-diskurser:

- En folkbibliotekariediskurs som innefattar de bibliotekarier som jobbar på folk- och skolbibliotek.
- En vetenskaplig bibliotekariediskurs som innefattar de bibliotekarier som jobbar på högskole-, universitets- och sjukhusbibliotek tillsammans med de bibliotekarier som vi benämnt som specialbibliotekarier.

Det som skiljer dessa två diskurser åt är främst arbetsuppgifterna. Folkbibliotekariediskursen har ofta ansvars- och utvecklingsuppgifter, något som endast sparsamt förekommer hos den vetenskapliga bibliotekariediskursen där istället administrativa arbetsuppgifter är vanligt förekommande. Båda diskurserna har utåtriktade arbetsuppgifter, men folkbibliotekariediskursen samarbetar också ofta med andra yrkesgrupper, något

som Kay Raseroka (Svedin 2004) förutspår att bibliotekarierna kommer att behöva göra i framtiden. Att samarbeta med andra yrkesgrupper förekommer (i princip) inte alls i den vetenskapliga bibliotekariediskursen. Andra skillnader är att körkort och intresse för barn och ungdomar i stor utsträckning efterfrågas i folkbibliotekariediskursen men inte alls i den vetenskapliga bibliotekariediskursen där större tyngdpunkt läggs vid språkkunskaper.

5.1.1 Gemensam diskurs för bibliotekarien

Vår förhoppning var att vi från de olika diskurserna, som vi förväntade oss att finna, skulle kunna se *en* gemensam diskurs för tecknet bibliotekarie. Efter att ha gjort analysen tycker vi oss kunna se, om så inte en gemensam diskurs, så i varje fall en kärna till en övergripande bibliotekariediskurs och den tydliggörs i diagrammet nedan.

	Folkbibl.	Skolbibl.	Högsk/univb.	Sjukhusbib.	Specialbibl.
Bibliotekarie	x	x	x	x	x
Fackutbildn.	x	x	x	x	x
Erf. av yrket	x	x	x	x	x
Körkort	x	-	-	-	-
IT	(x)	x	x	(x)	x
Språk	-	-	(x)	x	(x)
Social	x	x	x	x	x
Serviceinr.	x	-	x	(x)	x
Kreativ	-	-	-	x	-
Intr. barn	-	x	-	-	-
Utåtriktat arbete	x	x	x	x	x
Adm. arb.	(x)	(x)	x	x	x
Ansvar/utv.arb.	x	x	-	(x)	-
Påverkbar lön	(x)	(x)	x	x	x
Fast lön	x	x	(x)	-	(x)

Figur 5a. Modell för att tydliggöra likhetema i de identifierade ekvivalenskedjorna, där x = framträdande, (x) = mindre framträdande och - = hittas ytterst sällan eller inte alls.

I alla biblioteksgrupper används tecknet bibliotekarie och alla grupper kräver fackutbildning. Alla grupper efterfrågar även erfarenhet av yrket, något som kan vara svårt att få för nyutexaminerade då praktik inte längre ingår i utbildningen. Vi tror att det är viktigt för B&I- studenter att redan under studietiden ta kontakt med presumtiva arbetsgivare för att försöka ”få in en fot i verksamheten” t. ex. genom sommarjobb, ”timvikariat” m.m. Social kompetens är efterfrågat i alla grupper och utåtriktat arbete är mycket vanligt på alla bibliotek.

Ekvivalenskedjan för en gemensam bibliotekariediskurs skulle se ut enligt följande:

Bibliotekarie

*

Fackutbildning

*

Erfarenhet av yrket

*

Social

*

Utåtriktat arbete

Denna bild tycker vi dock blir något ”platt” och intetsägande, så vi väljer att stanna vid de två diskurserna vi funnit; folkbibliotekariediskursen och den vetenskapliga bibliotekariediskursen. Vi menar att tecknet bibliotekarie i vår undersökning inte har blivit ett moment utan fortfarande är ett element. Att det framkommer två diskurser i vår undersökning tyder på att det finns en konflikt, eller för att använda ett diskursteoretiskt uttryck: det råder antagonism om hur den kollektiva identiteten bibliotekarie ska definieras. Det motsatta förhållandet skulle ha varit hegemoni, som inneburit samförstånd om

bibliotekarieidentiteten. Enligt diskursteorin pågår det ständigt en kamp om hur olika grupper och identiteter ska betecknas vilket de två diskurser vi funnit i vår undersökning kan sägas vara ett exempel på. Inom de två diskurserna har tecknet i större grad en bestämd betydelse och kan sägas vara mer likt ett moment än ett element.

Innan vi gick in i undersökningen hade vi en hypotes om att de olika bibliotekariegrupperna skulle bilda olika diskurser. Det har nu visat sig att så inte är fallet. Vi hade vissa förväntningar på den person som eftersöktes i platsannonserna. Vi förväntade oss att den personen skulle vara fackutbildad, ha kunskap om eller erfarenhet av pedagogik, vara intresserad av alternativt ha kunskap om IT, vara serviceinriktad och positiv samt utåtriktad. De flesta av våra förväntningar visade sig stämma, dock inte alla. Diskursteorin riktar inte bara uppmärksamhet på det som uttalas, utan också på det som utesluts i de olika utsagor som undersöks. Vi hade uppfattat att pedagogik skulle vara angeläget att ha kunskap om eller erfarenhet av och därmed höra till bilden. Det har dock inte framkommit i vår undersökning. Varför? En anledning, menar vi, skulle kunna vara att det *pratas* mycket om att bibliotekarierna alltmer fungerar som lärare och handledare, men att det ändrade arbetssättet inte slagit igenom än, d.v.s. att bibliotekarien i mångt och mycket fortfarande hjälper sina kunder i stället för att ge hjälp till självhjälp. Varför har i så fall inte det förändrade arbetssättet slagit igenom än? Ett svar skulle kunna vara att många besökare faktiskt inte *vill* göra arbetet själv, utan tycker att det är smidigt och bra att få hjälp. Eller är det kanske så att bibliotekarieprofessionen egentligen inte vill att besökarna ska bli alltför självgående eftersom den egna identiteten då hotas: ”- Om besökaren själv ska göra det jag alltid gjort, vad ska då jag göra?” Vi är medvetna om att det är en kontroversiell fråga, men vi tror att den är relevant även om den ligger utanför vår studies ramar. Vi tolkar i alla fall utifrån vårt material att kunskap eller erfarenhet av pedagogik ännu inte är något som arbetsgivaren efterfrågar och är beredd att betala för.

Vi antog innan vi påbörjade undersökningen att kunskap om litteratur skulle vara efterfrågat, vilket det inte visade sig vara. Detta menar vi skulle kunna bero på att många som läser biblioteks- och informationsvetenskap troligtvis även har läst litteraturvetenskap och att det är självklart att den kunskapen finns, det behövs inte frågas efter den, så som också Xu och Chen resonerade i sin undersökning om underförstådda kvalitéer. Det skulle också kunna vara så att det på biblioteken redan finns många bibliotekarier som har kunskap i litteratur och att arbetsgivaren därför hellre ser att de ännu inte anställda tillför annan kompetens.

I vår undersökning har vi också stött på uttryck i platsannonserna som: ”Vi ser gärna manliga sökande.” De formuleringarna tolkar vi som uttryck för att yrket fortfarande är kvinnodominerat. Det finns också explicita uttryck som stödjer den tolkningen, t. ex. ”Eftersom vi eftersträvar en jämnare könsfördelning och de flesta medarbetarna är kvinnor, ser vi gärna manliga sökanden” och ”XX kommun strävar efter en jämn könsfördelning inom alla yrken. Idag domineras biblioteksverksamheten av kvinnor. Vi ser därför gärna manliga sökande”. Platsannonserna efterfrågar också kulturell och etnisk mångfald och det anser vi är ett belägg för att biblioteksverksamheten ännu inte speglar den kulturella mångfald som finns i dagens samhälle.

5.2 Bibliotekarien i platsannonserna – möjliga konsekvenser

Vår andra frågeställning var:

- Vad kan bibliotekariediskurserna, så som de kommer till uttryck i 2004 års annonser, få för konsekvenser för bibliotekarieprofessionen och dess status?

Vi anser att de bilder som enligt vår tolkning framkommer i dagens platsannonser både är positiva och negativa för professionen. Vi kan konstatera att platsannonserna efterfrågar en person som *både* är trevlig och social *och* kompetent och det är positivt. Enbart det ena räcker inte och absolut inte enbart att personen ”är trevlig”. Fackutbildning på högskolenivå krävs så gott som alltid, något som vi anser kännetecknar en profession och bibliotekarieprofessionen kan alltså sägas sträva efter att avgränsa eller stänga sitt yrkesområde för obehöriga. Däremot kan vi konstatera att vi kan sägas vara underbetalda eftersom den fackutbildning som krävs tyvärr ger negativ avkastning på livslönen. Än en gång menar vi att en statushöjning vore lösningen på det problemet. Det visar sig också i undersökningen att det ofta krävs kompletterande kompetenser och då mest IT-kompetens, vilket hör till de områden som vanligtvis höjer ett yrkes status. Kommer den efterfrågade IT-kompetensen att hjälpa även oss? Det finns skilda åsikter om det och ännu inget entydigt svar och vår undersöknings ramar täcker inte heller in svaret. Vi kan bara konstatera att IT efterfrågas ofta. De kompletterande kompetenser som efterfrågats har, menar vi, karaktären av specialistkompetens. I *Biblioteken, bibliotekarien och professionen: en rapport från fyra nordiska länder* anser sig bibliotekarierna behöva god allmänbildning. Det har vi i stort sett inte funnit någon efterfrågan på alls i vår undersökning.

I ett flertal platsannonser efterfrågas ”manliga sökande” liksom ”mångfald vad gäller kön”. Detta skulle kunna vara ett sätt som bibliotekarieprofessionen försöker höja sin status på. Eftersom den svenska arbetsmarknaden, enligt Hellberg, i stort är könssegrerad och de kvinnodominerade professionerna ofta ses som semi-professioner, skulle ett ökat antal män i professionen kunna ge en högre status (även om det känns väldigt trist att det ska förhålla sig på det sättet...).

I *Biblioteken, bibliotekarien och professionen: en rapport från fyra nordiska länder* framkommer att många av bibliotekarierna i deras undersökning tycks upptagna av omgivningens undervärdering av yrket och känslan av osynlighet. Det hittar vi dock inget belägg för i platsannonserna. Inte heller finner vi några belägg för den schablonbild som bl.a. Rubin beskriver. De personliga egenskaper som efterfrågas i annonserna, oftast social - som ovan nämnda rapport också framhäver - och serviceinriktad, ger tvärtom en bild av en alert och pigg yrkesgrupp som inte är rädd att öppna dörrarna på vid gavel till biblioteket utan som välkomnar låntagarna och ser varje fråga som en utmaning. Den skygga tanten bakom disken är på väg ut ur biblioteket!

Vi tycker att det är synd att inte pedagogisk kompetens efterfrågas i större utsträckning i annonserna. Genomgående talas det i forskningen och debatten om känslan av osynlighet, att vi misslyckats med att förmedla vad vi kan och gör och som ett resultat menar vi, har vår status blivit mycket lägre än vad vi anser att den borde vara. Vi tror att bibliotekarier med pedagogisk kompetens skulle ha lättare att kunna förmedla ”den rätta” bilden av oss, vilket skulle kunna leda till att bibliotekarieryrket får högre status.

Det som främst skiljer de två diskurserna som framkommit i vår undersökning åt är arbetsuppgifterna. Folkbiblioteksdiskursen har ofta ansvars- och utvecklingsuppgifter. Det förekommer endast sparsamt i den vetenskapliga biblioteksdiskursen. Detta menar vi kan innebära två saker. Dels att olika ”typer” av bibliotekarier söker sig till de olika biblioteken och dels att möjligheten att utforma bibliotekens verksamhet är mycket olika för de olika biblioteken. Folkbiblioteken och skolbiblioteken skulle kunna dra till sig de personer som har visioner och idéer och som har en stark övertygelse om hur ett bibliotek ska bedrivas och den riktningen som det bör utvecklas i. Denna tolkning gör vi eftersom vi menar att det ges större möjligheter att påverka på en arbetsplats där det är vanligt med eget ansvar och olika typer av utvecklingsarbete. De vetenskapliga biblioteken riskerar att dessa personer *inte* söker sig till dem, utan att det i första hand är ”handläggare” som gör det. Administrativa arbetsuppgifter är relativt framträdande också inom folkbiblioteksdiskursen och det kan innebära att administrativt intresserade personer söker sig även dit och att folkbiblioteken och skolbiblioteken därmed kanske skulle kunna få en större bredd på bibliotekarierna än de vetenskapliga biblioteken.

Att ansvars- och utvecklingsarbete inte efterfrågas i större utsträckning än vad som görs på de vetenskapliga biblioteken skulle kunna innebära att det inte är bibliotekarierna själva som påverkar bibliotekets verksamhet och inriktning utan att det görs ”utifrån” av t. ex. av myndighets- eller universitetsledning och även besökare i form av forskare eller tjänstemän. Detta skulle kunna innebära att den vanligaste rolluppfattningen inom de vetenskapliga biblioteken är den som Maj Klasson kallar marknadsmodellen och som innebär att det är kunden som tolkar målen för verksamheten och biblioteket som verkställer dessa mål. Det skulle också innebära att förmyndarmodellen har en större möjlighet att verka på folk- och skolbiblioteken, där bibliotekarien har stor möjlighet att påverka verksamheten i ”sin” riktning. Den participatoriska modellen, där biblioteket och kunden ser sitt samarbete som jämställt och använder hela den kunskaps- och erfarenhetskompetens som båda parter besitter, tror vi dock har möjlighet att verka jämsides med de båda andra modellerna.

Vi menar alltså att det är bra att bilden av bibliotekaryrket som ett utåtriktat serviceyrke lyfts fram i annonserna, då tidigare forskning som Thorn Wollnerts, visat att det finns en tendens till att också studenter kan ha en helt annan och felaktig uppfattning om vad det innebär. Om annonserna får ”rätt” personer att söka tjänsterna, kan det leda till att bibliotekarierna på plats i biblioteket snabbare kan förmedla en ny bild av sig själva: bilden av en öppen och utåtriktad bibliotekarie som hör 2000-talet till. Problemet här är att platsannonsern är ett ”för sent” tillfälle att ge studenten en uppfattning om vad yrket innebär. Den uppfattningen måste hon få redan innan hon söker till utbildningen.

Sammanfattningsvis skulle man kunna säga att platsannonserna påverkar bibliotekarieprofessionen och dess status positivt (direkt och indirekt) genom att:

- utbildning efterfrågas – vi befäster vår position som profession
- manliga sökanden efterfrågas – eventuellt ett sätt att försöka höja statusen
- IT-kompetens efterfrågas - vilket hör till de områden som vanligtvis höjer ett yrkes status.

- det tydligt framgår att det är ett utåtriktat yrke där social kompetens krävs – bra att det tydligt framgår då tidigare forskning visat att studenter ibland har en felaktig uppfattning om vad bibliotekaryrket innebär.

Vår tanke är än en gång att om samhället får en ny bild av bibliotekarieprofessionen kommer vår status att höjas. Om platsannonserna i någon större utsträckning kommer att kunna påverka allmänhetens uppfattning är dock tveksamt. Kanske kan de dock på sikt *bidra* till en ändrad syn på professionen.

Bilderna som framkommer i platsannonserna skulle också kunna påverka professionen negativt genom att pedagogik *inte* efterfrågas i särskilt stor utsträckning. Både i forskningen och debatten pratas om känslan av osynlighet och omgivningens undervärdering av yrket. Det pratas också om behovet av pedagogisk kompetens i och med ett förändrat arbetssätt. Vi anser att pedagogiskt utbildade bibliotekarier skulle ha en större möjlighet än bibliotekarier utan pedagogisk kunskap att föra ut en ny bild av bibliotekarien och bibliotekarieprofessionen och därmed göra oss mer synliga och åstadkomma en uppvärdering av yrket och som en följd ge oss högre status.

Vi menar även att den tudelade bild av professionen som framkommer i platsannonserna skulle kunna påverka professionen negativt. Johan Olaisen anser att man bör se bibliotekaryrket som en semiprofession och det grundar han på Etzionis argument för vad som karaktäriserar en semiprofession. Ett av dem är just att semiprofessioner inte uppträder som en samlad enhet utåt. I Ducanders forskning tycker vi oss också skymta åsikten att det *är* stor skillnad mellan de bibliotekarier som arbetar på ett forskningsbibliotek och de som arbetar på ett folkbibliotek. Vi uppfattar att det ger en något högre status att arbeta på vetenskapliga bibliotek jämfört med folk- och skolbibliotek. Den bild av lönesättningen som framkommer i vår undersökning menar vi skulle kunna anses bekräfta den uppfattningen. De som arbetar på vetenskapliga bibliotek verkar kunna påverka sin lön mer än de som arbetar på folk- och skolbibliotek. Olaisen menar att det på biblioteken ger högre status att ägna sig åt administration, vägledning och ledarskap, medan kundrelationer har låg status och prestige, vilket skulle kunna stämma i och med att administrativa arbetsuppgifter *är* vanligare på de vetenskapliga biblioteken.

Den tudelning av professionen som vi menar att denna undersökning ger uttryck för tror vi inte är till gagn för professionen. Det skulle kunna vara så att de bibliotekarier som arbetar på vetenskapliga bibliotek har kommit lite närmare målet - att professionen ska värderas högre av samhället – än de som arbetar på folk- och skolbibliotek i och med att de i större grad kan påverka sin lön. Vi tror dock att professionen som helhet skulle tjäna på att uppträda med en gemensam front gentemot samhället, istället som nu med en splittrad.

5.3 Avslutande reflektioner

Vi har i vår undersökning valt att ta fram de bilder av bibliotekarieprofessionen som framkommer i dagens platsannonser. Man skulle kunna fråga sig vilka slutsatser det går att dra från dessa platsannonser. Hur många läser dem? Hur mycket kan de påverka? Kanske kan de inte påverka så mycket själva, men vi menar att de bilder eller diskurser som framkommer här inte lever isolerade utan påverkar och påverkas av andra bibliotekariediskurser, t.ex. de som finns inom utbildningen, i samhället, hos användare eller

hos bibliotekarierna själva. Även om platsannonser kan tyckas vara ett ”smalt” område att studera så anser vi att de ändå kan tillfoga en liten, men ändå viktig bild i det stora bibliotekariepuzzlet.

Några tvärsäkra slutsatser kan vi inte dra från vår undersökning. Däremot har vi kunnat få fram en del intressanta bilder som gömt sig i vårt undersökningsmaterial och som pekar på hur det – enligt vår tolkning av materialet – skulle kunna förhålla sig. Vi anser därför, i likhet med Budd och Raber, att diskursanalys lämpar sig väl som teori och metod för undersökningar inom biblioteks- och informationsvetenskap och så även för vår.

Ett problem som vi uppmärksammat under arbetets gång är svårigheten att jobba med ett rent textmaterial. Texten är skriven av någon som har lämnat den ifrån sig. Har vi gjort den rättvisa och tolkat den rätt? Även om platsannonser är relativt komprimerade och många gånger liknar varandra så finns det ändå många varierande sätt att uttrycka sig på. Vi anser att problemet inte specifikt för vår undersökning, utan att det alltid uppstår i varierande grad vid någon slags textanalys.

Vi upplever att vår undersökning har väckt en mängd nya frågor som vi inte har kunnat besvara med det material vi haft tillhanda och som det heller inte funnits tid att besvara inom denna uppsats ram. Dessa frågeställningar skulle kunna utgöra grund för fortsatt forskning och presenteras här:

Vi valde att titta på *alla* annonser som efterfrågar en bibliotekarie. På så vis har vi fått fram en övergripande bild, men en bild som därmed kan sakna visst djup. Ett förslag till vidare forskning skulle kunna vara att bara titta på *en* typ av bibliotekarie, t. ex. folkbibliotekarien, för att då kunna gå ner mer på detaljnivå och få fram en mer nyanserad och detaljerad bild. Vi har också i vår undersökning tyckt oss ana att några av de diskurser som vi fått fram i sig skulle kunna bestå av mindre diskurser, t. ex. en barnbibliotekarietext i folkbibliotekarietexten. Stämmer det och hur ser de i så fall ut?

Ett annat ämne att fördjupa sig i skulle kunna vara efterfrågad utbildning. Vad menas när ”examen inom B&I” efterfrågas? Är det högskole-, kandidat- eller magisterexamen som menas? Vill arbetsgivaren ha en sökande med 80, 120 eller 160 högskolepoäng? Eller spelar det ingen roll för arbetsgivaren bara någon form av fackutbildning finns? Det skulle vara intressant att få veta hur arbetsgivarna tänker, speciellt som vi under utbildningen kan välja mellan att ta en kandidat eller en magisterexamen. En annan intressant frågeställning angående utbildningen skulle kunna vara: Vad är bakgrunden till att vår utbildning ser ut som den gör? Varför är den uppdelad i två faser, valfria högskolepoäng och B&I-utbildningen? Olaisen kallar vår utbildning för kort och menar att vi därmed inte är en profession. Skulle en ren B&I-utbildning på 160p (B&I-ämnet + något annat gemensamt för utbildningen) göra att utbildningen ses som längre av det omgivande samhället? I *Sex statusladdade pusselbitar: Hur kan museiyrkenas status och lön höjas?* (Alfredsson 2002) återges vilka olika komponenter som Per Tengblad, arbetstagarkonsult, anser förklarar ett yrkes status. Två av dem är utbildningens längd och unik kompetens. Vår undersökning har visat att utbildning behövs, men efter att ha tagit del av tidigare forskning så förstår vi att den uppfattas som kort av många, bl. a. Olaisen. Skulle vår utbildning uppfattas som längre och vår status därmed höjas om utbildningen gjordes om till ett enhetligt program? Ledarskap t. ex. är ett av de ämnesområ-

den som vi under vår studie har uppfattat som en bristvara för yrkeskåren och som Tengblad också menar att humanistiska utbildningar innehåller förhållandevis lite av jämfört med t. ex. ekonom- och ingenjörsutbildningarna. Skulle det kunna vara ett exempel på något som skulle ingå i utbildningen? Kanske skulle även IT behöva ingå i utbildningen i större utsträckning än det gör idag (då den uppgår till endast 2 poäng) eftersom det är så efterfrågat i annonserna?

Ännu en spännande fördjupning skulle kunna vara att undersöka varför inte pedagogik efterfrågas? Forskningen menar att det ligger i tiden, men vi kan inte utläsa det påståendet i annonserna. Det skulle vara intressant att få veta varför. I vår uppsats har vi bara kunnat gissa.

Vi funderar också över varför litteraturkännedom inte efterfrågas i större utsträckning. Är det för att så många yrkesverksamma bibliotekarier besitter den kunskapen eller är det för att det är en kunskap som behövs mindre och mindre i jämförelse med t. ex. IT-kunskap? Blir "litteraturdelen" (böcker) mindre viktig i framtidens bibliotek till fördel för "informationsdelen"? Här skulle det vara intressant att få ta del av vad både bibliotekschefer och bibliotekarier tror.

I vår undersökning har vi också haft funderingar på de kvalifikationer som inte efterfrågas. Vi har frågat oss om det kanske beror på att de ingår i utbildningen och därför tas som självklara, men vi vet inte. Som förslag till vidare forskning föreslår vi en undersökning av utbildningen utifrån dessa tankar; vilka kvalifikationer får vi studenter genom utbildningen? Här skulle det vara intressant att fråga både utbildningsansvariga och "nybakade" bibliotekarier för att se om de är överens.

Vi har i denna uppsats tittat på bilden av bibliotekarien såsom den framkommer i platsannonser "idag". Det vore intressant att vidareutveckla detta och göra en jämförande studie över tid för att se om och i så fall hur bilden av bibliotekarien i platsannonser har förändrats. Var bilden av bibliotekarieyrket en annan t. ex. 1985, än vad den är idag 2005?

5.4 Sammanfattning

I denna studie undersöks hur dagens platsannonser formuleras för att se vilka förväntningar som finns på bibliotekarien, dels ifråga om utbildning och kvalifikationer, dels ifråga om personliga egenskaper. Studien undersöker också vilka arbetsuppgifter som presenteras i annonserna och som därmed kan sägas höra till yrket. Slutligen tittar vi även på hur lönesättningen sker.

Bakgrunden till uppsatsens ämnesval är att vi författare menar att samhället överlag har en diffus bild av vad bibliotekarien kan och gör och som en följd av detta att yrket är undervärderat. Ett sätt att se hur samhället värdesätter ett arbete är hur hög eller låg lönen är. Studier visar att en bibliotekaries lön, i relation till utbildningen, är låg, t.o.m. så låg att utbildningen kan sägas ge negativ avkastning. En anledning till att yrket är undervärderat tror vi beror på att bibliotekarierna misslyckats med att förmedla den kompetens de besitter och det breda spektra av arbetsuppgifter som yrket innebär till det omgivande samhället.

Det finns många bilder av bibliotekarien och bibliotekarieyrket. De bilder vi valt att undersöka är de som framkommer i dagens platsannonser. Platsannonser är ett slags officiellt uttalande där man kan utläsa vilka kunskaper och färdigheter som efterfrågas hos ny personal och som arbetsgivaren är beredd att betala för. Vi ville undersöka vilka bilder som framkommer "idag" och begränsade oss därför till de platsannonser som var införda i *Platsbanken*, *Platsjournalens* nätupplaga, under tiden maj-december 2004, 139 stycken.

Syftet med vår studie var att med hjälp av Laclau och Mouffes diskursteori identifiera de bibliotekariediskurser som framträder i annonserna, se hur dessa diskurser skiljer sig åt och resonera om vilka konsekvenser dessa diskurser kan få för bibliotekarieprofessionen. Diskurs kan sägas vara ett bestämt sätt att tala om och förstå världen.

Vi använde oss även av professionsteori för att få en djupare förståelse för bibliotekarieprofessionens villkor. Det finns olika sätt att definiera en profession och beroende på vilken utgångspunkt man har så kan svaret på om ett yrke är en profession eller inte variera. Vi författare menar att bibliotekarieyrket ska anses vara en profession, även om många är av en annan uppfattning.

Efter att ha undersökt vilken utbildning och examen som efterfrågas i annonserna, vilka kvalifikationer som anses nödvändiga, vilka personliga egenskaper den sökande bör ha, vilka arbetsuppgifter som hör till tjänsten samt hur lönesättningen ser ut, har vi funnit att två bibliotekariediskurser framträder. Vårt undersökningsmaterial visar att det finns två olika sätt att tala om bibliotekarien och bibliotekarieyrket. Det ena är folkbibliotekariediskursen och det andra den vetenskapliga bibliotekariediskursen. Det finns många likheter dem emellan och kärnan såsom den framträder i denna undersökning kan sägas vara att bibliotekarien är en fackutbildad person med IT-kompetens och med tidigare erfarenhet av yrket. Bibliotekarien måste också vara en social person då hon kommer att arbeta mycket utåtriktat i kontakt med andra människor. Det som skiljer diskurserna åt är dels arbetsuppgifterna, där folkbibliotekarien ofta har arbetsuppgifter som innebär ansvar och utveckling, något som de vetenskapliga bibliotekarierna endast har i ringa omfattning. De vetenskapliga bibliotekarierna har istället mer administrativa arbetsuppgifter. I folkbibliotekariediskursen efterfrågas i hög utsträckning körkort och intresse för barn och ungdomar, medan det i den vetenskapliga bibliotekariediskursen oftare efterfrågas språk. Dessa bilder av bibliotekarien som framkommer i platsannonserna enligt vår undersökning menar vi skulle kunna påverka professionen och dess status både positivt och negativt.

Källförteckning

Otryckta källor:

Norlin, Anna, Annonsera Direkt. Telefonsamtal 2005-05-24.

Rådegran, Inger, Arbetsförmedlingen i Karlstad. Telefonsamtal 2005-05-24.

Tryckta källor:

Abrahamsson, Bengt (1986). Vad är intressant med professioner? I Broady, Donald, red. *Professionaliseringsfällan: vuxenutbildning, arbetsfördelning, yrkeskunnande*, s. 19-23. Stockholm: Carlsson.

Adkins, Denice (2004). Changes in public library youth services: a content analysis of youth services job advertisements. *Public library quarterly*, vol. 23, nr. 2, s. 59-73.

Alfredsson, Henrik (2002). Sex statusladdade pusselbitar: Hur kan museiyrkenas status och lön höjas? *DIK-forum*, nr. 7, s. 13-14.

Almerud, Peter (2000). *Biblioteken, bibliotekarien och professionen: en rapport från fyra nordiska länder*. Nacka: DIK-förbundet.

Almerud, Peter (2002a). Från bibliotekarieutbildningen till ezines. I *Bibliotekarien idag: jobben, rollerna, framtiden*, s. 8-9. Nacka: DIK-förbundet.

Almerud, Peter (2002b). Från servicetänkande till hjälp till självhjälp. I *Bibliotekarien idag: jobben, rollerna, framtiden*, s. 28-30. Nacka: DIK-förbundet.

Almerud, Peter (2002c). Helt förändrad attityd på tio år. I *Bibliotekarien idag: jobben, rollerna, framtiden*, s. 24-25. Nacka: DIK-förbundet.

Almerud, Peter (2002d). Man måste visa vad man kan. I *Bibliotekarien idag: jobben, rollerna, framtiden*, s. 4-5. Nacka: DIK-förbundet.

Almerud, Peter (2003). Bibliotekarien skapar själv bilden av bibliotekarien. *DIK-forum*, nr 2, s. 14-15.

Alvesson, Mats & Sköldbberg, Kaj (1994). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.

Arbetsförmedlingen (2005).
www.amv.se [20050524].

Berg, Gunnar (1986). Vem kvalificerar var och varför? I Broady, Donald, red. *Professionaliseringsfällan: vuxenutbildning, arbetsfördelning, yrkeskunnande*, s. 34-49. Stockholm: Carlsson.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2000). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Bibliotekarieprofessionen med yrkesetiska riktlinjer (1993). Nacka: DIK-förbundet.

Birk, Jane & Oesleby, Liz (2003). Mere mortals need not apply. I Bridges, Karl, red. *Expectations of librarians in the 21st Century*, s.33-36. Westport, Connecticut: Greenwood.

Björklund, Maria & Roos, Lisa (2004). *Folkbibliotekarier och nya medier: en diskursanalys av folkbibliotekariers inställning till nya medier*. Borås: Magisteruppsats.

Boff, Colleen & Singer, Carol (2003). Academic reference librarians for the 21st Century. I Bridges, Karl, red. *Expectations of librarians in the 21st Century*, s. 89-91. Westport, Connecticut: Greenwood.

Bowden, Russell & Wijasuriya, Donald, eds. (1994). *The status, reputation and image of the library and information profession: proceedings of the IFLA pre-session seminar, Delhi, 24-28 August 1992.* München: K G Saur.

Bridges, Karl (2003). *Expectations of librarians in the 21st Century*. Westport, Connecticut: Greenwood.

Bruijns, R.A.C. (1992). *Status and image of the librarian: report of a sample survey carried out in twelve countries*. The Hague: NBLC.

Brunnegård, Karin & Böhlmark, Carina (2004). *Skolbibliotekariers yrkesidentiteter: en diskursanalys*. Borås: Magisteruppsats.

Bryman, Alan (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber ekonomi.

Bryan, Alice I. (1952). *The public librarian*. New York: Columbia University Press.

Budd, John M. & Raber, Douglas (1996). Discourse analysis: method and application in the study of information. *Information Processing & Management*, vol 32, nr 2 s. 217-226.

Clyde, Laurel C. (2002). An instructional role for librarians: an overview and content analysis of job advertisements. *Australian academic & research libraries*, vol. 33, nr. 3, s. 150- 167.

Culpepper, Jetta Carol (2003). Needed: energetic librarian willing to work in challenging arena! I Bridges, Karl, red. *Expectations of librarians in the 21st Century*, s. 49-51. Westport, Connecticut: Greenwood.

DIK (2005).

www.dik.se [20050524].

Ducander, Jesper (1999). *Quo vadis bibliotekarie?: bibliotekarierollen utifrån en analys av de fyra utbildningarna i biblioteks- och informationsvetenskap i Sverige*. Borås: VALFRID.

Ejvegård, Rolf (2003). *Vetenskaplig metod*. 3., omarb. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Engström, Christer, chefred. (1994). *Nationalencyklopedin: ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av Statens Kulturråd*. Bd. 15. Höganäs: Bra Böcker.

Engström, Christer, chefred. (1995). *Nationalencyklopedin: ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av Statens Kulturråd*. Bd. 16. Höganäs: Bra Böcker.

Flaspohler, Molly (2003). The FAKTs of life: being a small-college librarian. I Bridges, Karl, red. *Expectations of librarians in the 21st Century* s. 115-117. Westport, Connecticut: Greenwood.

Fleming, Kathleen (2003). Librarians: what supervisors are seeking. I Bridges, Karl, red. *Expectations of librarians in the 21st Century*, s.57-58. Westport, Connecticut: Greenwood.

Furustig, Hans & Sjöstedt, Gunnar (2000). *Strategisk omvärldsanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Goulding, Anne, Bromham, Beth, Hannabuss, Stuart & Cramer, Duncan (2000). Professional character: the personality of the future information workforce. *Education for information*, vol. 18, nr. 1, s. 7-31.

Haas, Leslie M. (2003). Being a deep generalist. I Bridges, Karl, red. *Expectations of librarians in the 21st Century*, s. 85-87. Westport, Connecticut: Greenwood.

Hed, Helen (2002). Bibliotekspedagog – en ny profession? I Gisselberg, Margareta, red. *Distanslärare och distanslärande: en antologi*. Härnösand: Distum. (Distansutbildningsmyndighetens rapport, 2002:6).

Hedemark, Åse & Hedman Jenny (2002). *Vad sägs om användare? Folkbibliotekens användardiskurser i tre bibliotekstidskrifter*. Borås: Magisteruppsats.

Hellberg, Inga (1989). Könsutjämning och köns polarisering inom professionerna på dagens arbetsmarknad. I Selander, Staffan, red. *Kampen om yrkesutövning, status och kunskap*, s. 167-182. Lund: Studentlitteratur.

Karlsson, Helena (2003). *Digitala bibliotek i den svenska biblioteksdiskursen*. Borås: Magisteruppsats.

Klasson, Maj (1991). Bibliotekarien: forskarens kollega och allmänhetens guide inför 2000-talet. *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen*, vol. 78 nr 3/4, s. 80-92.

Kline, Vickie (2003). A word to future academic librarians. I Bridges, Karl, red. *Expectations of librarians in the 21st Century*, s. 73-75. Westport: Connecticut, Westwood.

Ljunglöf, Thomas (2002). *Livslöner 2002*. Stockholm: Saco.

Lovato-Gassman, Barbara (2003). Librarians in the 21st Century. I Bridges, Karl, red. *Expectations of librarians in the 21st Century*, s. 45-47. Westport, Connecticut: Greenwood.

Lytsy, Anna (2005). Lärotekarien ska frälsa skolbiblioteken. *DIK-forum*, nr 13, s. 5-6.

Magdalenic, Sanja (1996). *From librarian to information professional? a historical-sociological study of librarians in Sweden*. Stockholm: Stockholms universitet.

Melchert, Eva (1997). Aspekter på lärande. I Eriksson, Bibi & Melchert, Eva, red. *Nycklar till läroriket: texter om lärande, läsande och bibliotek*, s. 23-30. Lund: Bibliotekstjänst.

Mosley, Pixey Anne (2002). Shedding the stereotypes: librarians in the 21st century. *Reference librarian*, nr. 78, s. 167-176.

Nilsson, Linda (2004). *Bibliotekariens olika roller och identiteter: en diskursanalys av fyra facktidskrifter*. Umeå: Magisteruppsats.

Nørby, Karin (2002). Kunnig, positiv och beskäftig. I *Bibliotekarien idag: jobben, rollerna, framtiden*, s. 6-7. Nacka: DIK-förbundet.

Olaisen, Johan (1988). Bibliotekar – profesjon eller semiprofesjon. *Synopsis: informasjon om informasjon*, nr 2, s. 59-68.

Prins, Hans & Gier, Wilko de (1995). *The image or the library and information profession: how we see ourselves: an investigation: a report of an empirical study undertaken on behalf of IFLA's Round Table for the Management of Library Associations..* München: Saur. (IFLA publication 71).

Rose, Michael J. (2003). Selling instruction: communicating the value of the library in the age of the Internet. I Bridges, Karl, red. *Expectations of the librarians in the 21st Century*, s. 187-190. Westport, Connecticut: Greenwood.

Rubin, Richard E (2000). *Foundations of library and information science*. New York: Neal-Schuman.

Rydbeck, Kerstin (2003). Från argstint tråkmåns till farlig sexbomb: om bibliotekariestereotyper i modern fiktionsprosa och deras ursprung. I Rydbeck, Kerstin, red. *Från handskrift till XML: informationshantering och kulturarv: humanistdagarna vid Uppsala universitet 2002*, s. 107-146. Uppsala: Uppsala universitet.

Sandberg, Peter (2004). Platsannonser speglar tidsandan. *Dagens nyheter*, 2004-10-24, Jobb, s. 1.

Selander, Staffan (1996). Egen kunskapsproduktion kännetecknar en profession. *DIK-forum*, nr. 6, s. 10-11.

Selander, Staffan (1989). Inledning. I Selander, Staffan, red. *Kampen om yrkesutövning, status och kunskap*, s. 11-21. Lund: Studentlitteratur.

Silvermyr, Carin (2003). *Bilder av bibliotekarier i dagspressen*. Borås: Magisteruppsats.

Sjölin, Mats (2002). *Bibliotekariens kunskap en diskursanalys*. Borås: Magisteruppsats.

Swan, Philip (2003). John Henry's dilemma. I Bridges, Karl, red. *Expectations of the librarians in the 21st Century*, s.7-9. Westport, Connecticut: Greenwood.

Svedin, Ingela (2004). En kunskapssmörgås i hjärtat av informationssamhället. *Biblioteksbladet*, nr. 3, s. 15-16.

Thomas, Barbro (1991). Status efter lön och kön. I Järv, Harry, red. *Bibliotekarieyrket: tradition och förändring*. Stockholm: Carlsson.

Thorn Wollnert, Camilla (2003). *Att arbeta med kultur och fritid: en studie av professioner i förändring*. Stockholm: Svenska Kommunförbundet.

Westerlund, Uno (1988). *Kunskapstriangeln: ett fackligt perspektiv på professionalisering, polarisering och utbildning i kunskapssamhället*. Stockholm: Carlsson i samarbete med TCO.

White, Gary W. (1999). Academic subject specialist positions in the United States: a content analysis of announcements from 1990 through 1998. *Journal of academic librarianship*, vol. 25, nr. 5, s. 372-382.

Winther Jörgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Xu, Hong & Chen, Hsin-liang (1999). What do employers expect? The educating systems librarian research project 1. *Electronic library*, vol. 17, nr. 3, s. 171-179.

Young, Peter (1998). Librarianship: a changing profession. I Graubard, Stephen R & LeClerc, Paul, red. *Books, bricks & bytes: libraries in the went-first century*, s. 103-125. New Brunswick, N.J: Transaction.

Åmark, Klas (1989). Öppna karteller och sociala inhägnader: konkurrensbegränsningsstrategier bland professionella yrkesgrupper i Sverige 1860-1950. I Selander, Staffan, red. *Kampen om yrkesutövning, status och kunskap*, s. 89-109. Lund: Studentlitteratur.

